

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Diplomová práce

2019

Diana Motúzová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Využívání ekonomických mechanismů v zahraniční
politice Ruskej federácie: případ Arménska**

Diplomová práce

Autor práce: Diana Motúzová

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 23. 7. 2019

Diana Motúzová

Bibliografický záznam

MOTÚZOVÁ, Diana. *Využívanie ekonomických mechanizmov v zahraničnej politike Ruskej federácie: prípad Arménska*. Praha, 2019. 126 s. Diplomová práca (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálných vied, Institut mezinárodných studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Rozsah práce: 197 713 znakov vrátane medzier

Anotácia

Diplomová práca analyzuje ruské ekonomické štátnictvo vo vzťahu k Arménsku. Práca je pritom zameraná na dve oblasti, a to na ruskú reakciu na zahraničnopolitickú orientáciu Arménska a jeho významné vnútropolitické zmeny. Cieľom práce je porovnať, do akej miery využíva Rusko ekonomické mechanizmy v oboch spomenutých rovinách. Práca vychádza z Baldwinovho konceptu ekonomického štátnictva so zameraním na ruskú politiku cukru a biča. V zahraničnopolitickej oblasti je skúmané, aké ekonomické nástroje využívalo Rusko v snahe ovplyvniť rozhodnutie Arménska v jeho dileme medzi európskou a eurázijskou integráciou. Vo vnútropolitickej oblasti je práca zameraná na významné udalosti v rokoch 2015 až 2018, ktoré do určitej miery zasiahli aj ruskú stranu. Skúmané sú pozitívne stimuly aj donucovacie metódy, ktoré Rusko v tomto období aplikovalo. Analýza ruskej politiky cukru a biča poukázala na to, že Moskva výraznejšie zasahuje do zahraničnopolitickej sféry v prípade, že cíti bezprostredné ohrozenie svojich záujmov. Vo vnútropolitickej oblasti aplikuje pozitívne stimuly v situáciách, keď potrebuje znížiť vnútorné napätie v Arménsku, ktoré môže byť namierené aj proti Moskve. Ak dôjde k veľkým vnútropolitickým zmenám v tejto juhokaukazskej republike bez vážnejších zahraničnopolitických implikácií, Rusko volí opatrnejšiu stratégiu.

Annotation

The thesis analyses Russian economic statecraft in relation to Armenia. The thesis is focused on two areas, namely the Russian response to the foreign policy orientation of Armenia and its significant internal political changes. The aim of the thesis is to compare the extent to which Russia uses economic mechanisms on both levels. The thesis draws on Baldwin's concept of economic statecraft, focusing on the Russian “carrot and stick” policy. In the foreign policy area, the economic tools that Russia used in attempt to influence Armenia's decision in its dilemma between European and Eurasian integration are analysed. In the internal policy area, the thesis is focused on major events from 2015 to 2018, which to some extent also affected the Russian side. Positive incentives and coercive methods applied by Russia during this period are also examined. An analysis of the Russian “carrot and stick” policy has pointed out that Moscow is more strongly involved in foreign policy of Armenia if it feels an immediate threat to its interests. Russia applies positive incentives in situations when it needs to reduce internal tensions in Armenia, which may also be directed against Moscow. If there are major internal political changes in

this South Caucasus republic, yet without serious foreign policy implications, Russia chooses a more cautious strategy.

Klíčové slová

Rusko, Arménsko, ekonomické štátnictvo, geoeconomika, politika cukru a biča

Keywords

Russia, Armenia, economic statecraft, geoeconomics, carrot and stick policy

Title

The Use of Economic Mechanisms in the Foreign Policy of the Russian Federation: the Case of Armenia

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa rada pod'akovala Mgr. Karlu Svobodovi, Ph.D. za cenné rady a podnety počas písania diplomovej práce.

ZÁVĚREČNÉ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS	
Jméno:	Diana Motúzová
E-mail:	86057441@fsv.cuni.cz
Specializace (uved'te zkratkou)*:	RES
Semestr a školní rok zahájení práce:	LS 2017/2018
Semestr a školní rok ukončení práce:	LS 2018/2019
Vedoucí diplomového semináře:	PhDr. Kateřina Králová, M.A., Ph.D., doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.
Vedoucí práce:	Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.
Název práce:	Využívání ekonomických mechanismů v zahraniční politice Ruskej federácie: prípad Arménska
Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):	Témou práce je aplikácia ekonomického štátnictva zo strany Ruska vo vzťahu k Arménsku. Práca pritom čerpá z konceptu ekonomického štátnictva Davida Baldwina. Skúmaná je ruská reakcia na zahraničnopolitické a vnútropolitické zmeny, ktoré sa odohrávajú v Arménsku. Cieľom práce je zistiť, či Rusko zasahuje viac do zahraničnopolitickej alebo do vnútropoliticekej sféry Arménska. Analyzované sú pritom pozitívne stimuly aj donucovacie metódy, ktoré Rusko aplikuje. V prvej oblasti je práca zameraná na využívanie ruských ekonomických nástrojov v snahe vyvíjať tlak na Arménsko počas jeho dilemy medzi európskou a eurázijskou integráciou. V druhej sfére je skúmaná ruská politika cukru a biča vo vzťahu k vnútropolitickým zmenám, ktoré sa do určitej miery týkali aj samotného Ruska. Analýza využívania pozitívnych a negatívnych ekonomických nástrojov v závere umožňuje charakterizovať, na základe akej logiky funguje ruské ekonomické štátnictvo v Arménsku.
Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Téma od zadania projektu po odovzdanie finálnej verzie zostala v podstate nezmenená, zmenili sa len hlavné výskumné otázky. Pôvodný projekt bol zameraný na charakteristiku zmeny využívaných ekonomických mechanismů zo strany Ruska voči Arménsku, pričom cieľom bolo zistiť, do akej miery sa postupom času zmenila ruská geoeconomická stratégia. Konečným cieľom je však prostredníctvom komparácie moskovských zásahov do zahraničnopolitickej a vnútropoliticekej oblasti zistiť, na základe akej logiky funguje ruské ekonomické štátnictvo. V prvotnej fáze projektu taktiež nebol kladený taký dôraz na analýzu ruskej politiky cukru a biča. Vo finálnej verzii však tvorí dôležitú súčasť skúmania ruskej geoeconomicekej stratégie.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):	Úvod 1. Geoeconomika a ekonomické štátnictvo 2. Ruské záujmy v postsovietskom priestore 3. Geopolitická pozícia Arménska

4. Arménsko medzi európskou a eurázijskou integráciou
5. Ruská reakcia na vnútropolitické zmeny v Arménsku
6. Ruská politika cukru a biča

Záver

Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):

Na základe dôkladnej analýzy zahraničnopolitickej a vnútro politickej roviny bolo zistené, že Rusko svojimi ekonomickými nástrojmi výraznejšie zasahuje do oblasti zahraničnopolitickej orientácie Arménska v prípade, že predstavuje významnejšie ohrozenie ruských záujmov v republike či dokonca v regionálnom meradle. Analýza tiež potvrdila, že v tomto prípade Rusko v oveľa väčšej miere využívalo negatívne a donucovacie metódy. Ďalšie výsledky poukazujú na to, že Rusko tak výrazne nezasahuje do vnútro politických tenzií v Arménsku v prípade, že nemajú významnejšie implikácie pre zahraničnopolitickú orientáciu Jerevanu. Moskva však využíva širokú škálu koncesíí v tých prípadoch, keď udalosti v Arménsku nesú v sebe určitý protiruský prvok. Výsledky práce však potvrdzujú, že Rusko toleruje určitý stupeň reforiem v krajine, ak nepredstavujú hrozbu pre jeho strategické postavenie v Arménsku. Na základe analýzy ruskej politiky cukru a biča tiež bolo zistené, že Moskva využíva veľa pozitívnych stimulov a techník, mnohé z nich však v sebe ukrývajú negatívny či donucovací komponent. Posledným dôležitým zistením je skutočnosť, že Rusko prostredníctvom svojho ekonomického štátnictva cielene mieri na slabiny Jerevanu.

Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):

- David Baldwin, *Economic Statecraft* (New Jersey: Princeton University Press, 1985).
- David Cadier a Margot Light, *Russia's foreign policy: ideas, domestic politics and external relations* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015).
- Armen Grigoryan, „Armenia: Joining under the Gun“, in *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*, ed. S. Frederick Starr a Svante E. Cornell (Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014), <http://silkrroadstudies.org/resources/1409GrandStrategy.pdf> (stiahnuté 28. januára 2019).
- Tigran Yepremyan a Narek Mkrtchyan, „On reasons behind Armenia's integration choice: EU vis-a-vis Russia-led EEU“, *Eurolimes* (2016), <http://search.ebscohost.com/> (stiahnuté 11. februára 2019).
- Alexander Markarov, „Armenia's Foreign Policy Priorities. Are There Any Major Changes Following the Spring 2018 Political Transformation?“, in *Armenia's Velvet Revolution: Challenges to Regional Foreign Policy*, ed. Licinia Simão, *Caucasus Analytical Digest*, č. 104 (2018), <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CAD104.pdf> (stiahnuté 10. februára 2019).
- Alexander Markarov a Vage Davtyan, „Post-Velvet Revolution Armenia's Foreign Policy Challenges“, *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 26, č. 4 (2018), <https://muse.jhu.edu/article/707885/pdf> (stiahnuté 12. januára 2019).
- Vagram Ter-Matevosyan, Anna Drnoyan, Narek Mkrtchyan a Tigran Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences“, *Eurasian Geography and Economics* 58, č.

3 (2017), <https://doi.org/10.1080/15387216.2017.1360193> (stiahnuté 12. januára 2019).

- Paul Stronski a Richard Sokolsky, „The Return of Global Russia: An Analytical Framework“, The Carnegie Endowment for International Peace (december 2017), <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003> (stiahnuté 14. decembra 2018).
- Aram Terzyan, „The anatomy of Russia's grip on Armenia: bound to persist?“, *CES Working Papers 10*, č. 2 (2018), https://www.researchgate.net/publication/327019442_The_anatomy_of_Russia's_grip_on_Armenia_bound_to_persist (stiahnuté 13. januára 2019).
- Aram Terzyan, „Armenia's foreign policy between European identity and Eurasian integration“, *The Role of Identity, Norms and Beliefs in Foreign Policy of Armenia and Georgia Project* (2018), https://www.researchgate.net/publication/326439835_Armenia's_foreign_policy_between_European_identity_and_Eurasian_integration (stiahnuté 15. marca 2019).
- Syuzanna Vasilyan, „Swinging on a Pendulum: Armenia in the Eurasian Economic Union and With the European Union“, *Problems of Post-Communism 64*, č. 1 (2017), <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2016.1163230> (stiahnuté 18. decembra 2018).
- Mikael Wigell a Antto Vihma, „Geopolitics versus geoeconomics: the case of Russia's geostrategy and its effects on the EU“, *International Affairs 92*, č. 3 (2016), <http://search.ebscohost.com> (stiahnuté 10. novembra 2018).

Etika výzkumu:**

Jazyk práce:
slovenčina

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí diplomového semináře		
Vedoucí specializace		
Garant oboru		

Obsah	
Úvod	6
1 Geoeconomika a ekonomické štátnictvo	15
1.1 Ekonomické štátnictvo	18
1.1.2 Baldwinova typológia	22
1.2 Ruské ekonomické štátnictvo	24
2 Ruské záujmy v postsovietskom priestore	28
2.1 Ruské záujmy na južnom Kaukaze a v Arménsku	31
3 Geopolitická pozícia Arménska	35
3.1 Rusko ako strategický partner	36
3.2 Postavenie Arménska v regionálnom meradle	37
4 Arménsko medzi európskou a eurázijskou integráciou	42
4.1 Cesta k DCFTA	45
4.2 Ruské ekonomické štátnictvo v praxi	47
4.2.1 Ruský ekonomický nátlak	49
4.2.2 Ruské koncesie	52
4.2.3 Ekonomika a bezpečnosť	56
4.3 Ďalšie ekonomické páky Ruska	58
4.4 Cesta k dohode CEPA	64
4.5 Ruská politika hrozieb a ústupkov	66
5 Ruská reakcia na vnútropolitické zmeny v Arménsku	69
5.1 Protesty proti zvýšeniu ceny elektrickej energie	70
5.1.1 Ruské ústupky	75
5.2 Posilňovanie ruského vplyvu v rokoch 2016 – 2017	78
5.3 Zamatová revolúcia v Arménsku	81
5.3.1 Boj proti korupcii	83
5.3.2 Ruská reakcia	86
5.4 Rusko a Arménsko po decembrových voľbách	90
5.5 Ruské koncesie a negatívne stimuly ako test lojality	94
6 Ruská politika cukru a biča	96
Záver	100
Summary	104
Použitá literatúra	105
Zoznam príloh	126

Zoznam použitých skratiek

AA	Asociačná dohoda (<i>Association Agreement</i>)
CEPA	Komplexná dohoda o hospodárskom partnerstve (<i>Comprehensive Economic Partnership Agreement</i>)
DCFTA	Hlboká a komplexná zóna voľného obchodu (<i>Deep and Comprehensive Free Trade Area</i>)
EEÚ	Eurázijská ekonomická únia
ESA	Energetické siete Arménska
EÚ	Európska únia
ODKB	Organizácia Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti
SNŠ	Spoločenstvo nezávislých štátov
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

Úvod

Nástup 21. storočia a globalizácie priniesol nové výzvy pre zahraničnopolitickú konšteláciu v globálnom meradle. Čoraz viac sa ukazuje, že klasická diplomacia či využitie *hard power* prostredníctvom vojenského štátnictva nedokážu plne vysvetliť celú realitu a dynamiku zahraničnopolitického vývoja. Využívanie ekonomických nástrojov v zahraničnej politike štátov tvorí dôležitý prvok formovania celkovej povahy medzinárodných vzťahov. Koniec studenej vojny totiž preukázal, že ekonomické prostriedky moci môžu v realite dosiahnuť naplnenie i tých najambicióznejších cieľov, a to aj bez využitia vojenskej sily. Štáty ako Čína, India či Spojené štáty americké zahrnuli ekonomické štátnictvo do svojej zahraničnej politiky. V rámci neho vplývajú nielen na svojich bezprostredných susedov, ale ovplyvňujú aj regionálnu či dokonca globálnu situáciu. Výnimkou nie je ani Rusko, ktoré dokáže pomerne flexibilne reagovať na zahraničnopolitické udalosti prostredníctvom aktívneho využívania ekonomického štátnictva.

Témou práce je využívanie najrozličnejších ekonomických mechanizmov zo strany Ruska vo vzťahu k Arménsku. Téma geoeconomickej stratégie Ruska je veľmi aktuálna, keďže najmä v posledných rokoch sme svedkami asertívnejšej zahraničnej politiky tohto štátu vo vzťahu k jeho *blízkemu zahraničiu*. Väčšina odborných článkov či knižných publikácií však skúma tento fenomén z pohľadu vojenského či diplomatického. Analýza využívania ekonomických techník Ruska tak určite môže byť obohatením academickej diskusie ohľadom jeho širšej geopolitickej a geoeconomickej stratégie. Ďalším dôvodom výberu témy je samotná nejasnosť ohľadom konceptu *economic statecraft*. Drvivá väčšina literatúry je zameraná na využívanie negatívnych sankcií v snahe ovplyvniť zahraničnú politiku určitého štátu. Okrem toho prevláda rozbor vplyvov na cieľový štát, pričom len nepatrné množstvo štúdií venuje priestor analýze samotných ekonomických nástrojov a ich využívaniu v dlhšom časovom horizonte zo strany štátu, ktorý aplikuje tieto mechanizmy.

Samotná problematika využívania ekonomických mechanizmov zo strany konkrétneho štátu v snahe dosiahnuť zahraničnopolitické ciele je v akademickom prostredí spracovaná len čiastočne. Z veľkej časti je zameraná na politiku Spojených štátov, Číny či Indie, ale užšie zameranie na Rusko je len ojedinelé. Odborná literatúra, ktorá skúma ekonomické štátnictvo Ruska, je zväčša zameraná na prípad Ukrajiny či Bieloruska. Napriek tomu však neexistuje ucelená štúdia či iná publikácia o súčasnej Ruskej federácii,

ktorá by skúmala využívanie ekonomických nástrojov a „pák“ v dlhšom časovom období vo vzťahu len k jednému štátu. Čo sa týka aplikácie ruského ekonomického štátnictva v Arménsku, v českej a slovenskej odbornej literatúre absentuje akákoľvek ucelenejšia analýza tejto problematiky, pričom v zahraničnej literatúre je spracovaná tiež len čiastkovo. Z tohto dôvodu môže byť táto téma obohatením pre odbornú literatúru, ktorá sa zaoberá skúmaním vzťahu medzi zahraničnou politikou a ekonomickými nástrojmi moci v praxi, ale aj pre teoretickú literatúru zameranú na koncept geoekonomiky a ekonomického štátnictva.

Cieľom práce je charakterizovať, na základe akej logiky využíva Rusko svoje ekonomické štátnictvo vo vzťahu k Arménsku. Závery práce tak prinesú odpovede na nasledujúce výskumné otázky: *Zasahuje Rusko viac do zahraničnopolitickej oblasti či vnútro politickej situácie v Arménsku? Prevládajú v politike cukru a biča pozitívne stimuly alebo skôr donucovanie metódy?* Práca pritom vychádza z hypotézy, že Moskva viac zasahuje do oblastí, ktoré súvisia s výraznejším nadväzovaním vzťahov Arménska so zahraničnými aktérmi, ktoré by mohli ohroziť vedúce postavenie Ruska, ako do vnútro politickej sféry. Na ňu nadväzuje hypotéza, že Rusko svojimi technikami cielene mieri na najväčšie slabiny Jerevanu. S druhou výskumnou otázkou je spojená hypotéza, že väčšina ekonomických techník má navonok pozitívny charakter, avšak v skutočnosti veľký počet z nich v sebe skrýva donucovaciu povahu.

Práca skúma z časového hľadiska obdobie od roku 2013, keď vrcholili rokovania ohľadom Hlbokej a komplexnej zóny voľného obchodu medzi Európskou úniou a Arménskom. Práve v tomto období začalo Rusko aplikovať najrozličnejšie ekonomické nástroje v snahe zabrániť Jerevanu v jeho európskej trajektórii. Vzhľadom na skutočnosť, že aplikáciu ruských ekonomických nástrojov nie je možné plne pochopiť bez uvedomovania si strategického postavenia Moskvy v arménskom hospodárstve, sú v práci spomenuté aj kľúčové medzníky, ktoré predchádzali roku 2013. Analýza ruského ekonomického štátnictva je ukončená aprílom 2019, keď arménske ministerstvo energetiky a prírodných zdrojov navrhlo päťročný systém stanovovania ceny plynu ako odozvu na arbitrárne zvyšovanie cien zo strany Moskvy. Takáto analýza až po súčasnosť môže naraziť na rad obmedzení týkajúcich sa dostupnosti dát a potrebných štatistík. Je však dôležité pripomenúť, že vzhľadom na povahu témy nie je nikdy možné s určitosťou definovať všetky techniky, ktoré Rusko vo vzťahu k Arménsku od roku 2013 využilo. Je to

z toho dôvodu, že mnohé hrozby alebo dohody nemusia byť zverejnené a sprístupnené. Práca bude zameraná na ruské ekonomické štátnictvo až po súčasnosť, uvedomujúc si možné riziko nedostatku všetkých dát, avšak s predpokladom, že základné rysy stratégie sú už viditeľné aj teraz. Takéto časové vymedzenie bolo zvolené aj z toho dôvodu, že v roku 2018 došlo v Arménsku k významným vnútropolitickým zmenám s implikáciami až po súčasnosť.

Z teritoriálneho hľadiska je práca vymedzená územím Ruskej federácie a Arménska s miernymi presahmi na územie neuznanej Náhornej karabašskej republiky, Azerbajdžanu a Iránu. Je to z toho dôvodu, že dynamiku vzťahov medzi Ruskom a Arménskom určuje z veľkej časti aj regionálna situácia a Moskva prispôsobuje svoje ekonomické nástroje práve danej konštelácii. Z vecného hľadiska je však práca zameraná striktne na aplikáciu ruského ekonomického štátnictva v Arménsku.

Práca bude pritom vychádzať z konceptu *Economic statecraft*, ktorý bol rozpracovaný viacerými autormi. Väčšina z nich však skúma cieľový štát a okolnosti, za ktorých je ekonomické štátnictvo úspešné. Keďže je práca zameraná na odosielajúci štát, v našom prípade Rusko, a nie na cieľovú krajinu, vychádzať bude konkrétne z konceptu Davida Baldwin, ktorý skúma problematiku z viacerých pohľadov. Aplikované techniky v rámci ekonomického štátnictva pritom rozdeľuje na pozitívne a negatívne, pričom rovnakú dôležitosť pripisuje aj pozitívnym stimulom, ktoré sú v odbornej literatúre často podceňované. Práca skúma využívanie geoeconomických nástrojov zo strany Ruska a to, do akej miery sa spolieha na pozitívne stimuly či donucovanie metódy so zameraním na zahraničnopolitickú orientáciu a vnútropolitické zmeny Arménska. Teoretická časť práce pritom operuje s dvoma hlavnými pojmami – *ekonomickým štátnictvom* a *geoeconomikou*. Vzhľadom na to, že samotní autori často striedajú tieto pojmy, prípadne spomínajú termín *geoeconomické štátnictvo*, v práci sú využívané všetky tri varianty.

Z metodologickej stránky je práca kvalitatívnym výskumom s aplikáciou takzvanej disciplinovanej jednopríkladovej štúdie. Ako skúmaný prípad bol zvolený fenomén, ktorý môžeme považovať za jedinečný svojím významom. Na výskum tohto fenoménu je však využitá existujúca teória, ktorá doposiaľ na daný fenomén nebola aplikovaná.¹ Práca tak analyzuje jednotlivé ekonomické mechanizmy, ktoré Rusko využíva v reakcii na vážne

¹ Petr Drulák a kol., *Jak zkoumat politiku : kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál, 2008), 34.

zahraničnopolitické a vnútropolitické zmeny v Arménsku. V zahraničnopolitickej oblasti je zvolená analýza arménskej dilemy medzi európskou a eurázijskou integráciou. Vo vnútropolitickej sfére sú identifikované štyri základné obdobia, pričom každé z nich do určitej miery ovplyvnilo aj ruskú stranu. Na základe komparácie týchto dvoch rovín dôjde v závere k analýze ruskej politiky cukru a biča, zodpovedaniu stanovených výskumných otázok a potvrdeniu či vyvráteniu definovaných hypotéz.

Keďže je práca zameraná na ruské geoekonomické stratégie vo vzťahu k Arménsku, aktérom je práve Rusko. Arménsko v tomto prípade vystupuje ako primárny objekt, pričom cieľom práce nie je skúmať, do akej miery Jerevan odolával tlaku Moskvy, či analyzovať, ako výrazne jednotlivé techniky ovplyvnili jeho strategické uvažovanie. Z dôvodu komplexného pochopenia dynamiky rusko-arménskych vzťahov je však nevyhnutné uviesť určité zahraničnopolitické a vnútropolitické aspekty arménskeho vystupovania na medzinárodnej scéne, keďže práve na tieto skutočnosti Rusko reaguje. V zahraničnopolitickej kapitole takisto nie je zanalyzované, do akej miery dokázala Európska únia prilákať Arménsko smerom k európskej integrácii, čo dokazuje, že nie je aktérom. Všetky ostatné inštitúcie či krajiny sú totiž v práci spomenuté len za účelom ozrejmienia kontextu, v ktorom Rusko ako aktér aplikuje svoje ekonomické nástroje. Dôležité je tiež objasniť, čo je zahrnuté pod slovným spojením Rusko ako aktér. Za zahraničnopolitických aktérov Ruskej federácie je totiž možné považovať viaceré významné subjekty – zahraničnú politiku formuje prezident, pričom Štátna дума a Rada federácie poskytujú legislatívnu podporu. Ďalej sem patrí vláda, a to konkrétne ministerstvo zahraničných vecí, ktoré implementuje zahraničnú politiku. Zahraničnopolitickým aktérom je aj Rada bezpečnosti Ruskej federácie a Rossotrudničestvo.² Všetky tieto inštitúcie môžu byť v práci označené pod súhrnným názvom Rusko/Moskva/Kreml'. Vzhľadom na neformálne väzby v ruskej politike je však nemožné poskytnúť plný zoznam aktérov ruskej zahraničnej politiky. Je sem možné zahrnúť prezidentskú administratívu, ale aj osoby, ktoré sú blízke osobe prezidenta Vladimira Putina a nezastávajú žiadnu formálnu pozíciu vo vláde. Dôležitým činiteľom je aj arménska komunita diaspóry v Rusku, a to predovšetkým vplyvní biznismeni napojení na Kreml' a ruské štátom vlastnené podniky. S ohľadom na výrazné prepojenie vlády

² „Koncepcija vnešnej politiki Rossijskoj Federacii“, Ministerstvo inostrannyh del Rossijskoj federacii, http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248?p_p_id=101_INSTANCE_CptICk6BZ29&_101_INSTANCE_CptICk6BZ29_languageId=ru_RU (stiahnuté 10. januára 2019).

s biznisom, ako aj na štátne vlastníctvo strategických podnikov, akými sú napríklad Gazprom či Ruské železnice, je nevyhnutné vnímať aj tieto subjekty ako významných zahraničnopolitických aktérov Ruska.

Práca je rozdelená do šiestich kapitol. Prvá kapitola predstavuje teoretický rámec, ktorý bude aplikovaný v praktickej časti. V kapitole sú vysvetlené pojmy geoeconomika a ekonomické štátnictvo, predstavená politika cukru a biča a koncept Davida Baldwin, v rámci ktorého sú vymenované hlavné ekonomické nástroje. Nasleduje charakteristika základných geoeconomických stratégií Ruska vo vzťahu k postsovietskemu priestoru. Druhá kapitola je zameraná na ruské záujmy v postsovietskom priestore s akcentom na južný Kaukaz a samotné Arménsko. Tretia kapitola poukazuje na arménske geopolitické možnosti a fakt, že v dôsledku absencie možných alternatív je absolútne závislé od Ruska, čoho si je Moskva plne vedomá a využíva tieto vnútorné slabiny svojho „spojenca“.

Nasleduje praktická časť, ktorá skúma aplikovanie ruských ekonomických nástrojov v praxi. Štvrtá kapitola je zameraná na ruskú reakciu na snahy Jerevanu o užšiu spoluprácu s európskymi štruktúrami, pričom zanalyzované sú pozitívne aj donucovacie nástroje. Okrem toho je samostatná časť venovaná inštrumentom, ktoré mohli vyvíjať nepriamy tlak na Arménsko. V piatej kapitole je skúmané ruské ekonomické štátnictvo ako odozva na vnútropolitické dianie v Arménsku. Definované sú štyri základné obdobia. Prvým je rok 2015 a rozsiahle protesty proti zvyšovaniu ceny elektrickej energie. Nasleduje prechodné obdobie rokov 2016 a 2017, keď boli procesy v Arménsku formované bojmi o Náhorný Karabach a ďalším ruským prenikaním. Zlomovým momentom bola takzvaná zamatová revolúcia z roku 2018, v dôsledku ktorej došlo k výraznému vnútropolitickému obratu. Poslednou fázou je obdobie od decembra 2018, keď bola v parlamentných voľbách definitívne zvolená nová vláda pod vedením Nikola Pašinjana³, ktorá predstavovala zmenu oproti bývalému vedeniu blízko napojenému na Moskvu. Keďže všetky štyri obdobia v sebe niesli určitý ruský element, je dôležité preskúmať, ako na dané udalosti reagovalo práve Rusko. Na základe komparácie zahraničnopolitickej a vnútro politickej roviny je v poslednej kapitole analyzovaná ruská politika cukru a biča a hlavné rysy geoeconomickej stratégie Moskvy vo vzťahu k Arménsku. V závere dôjde k zodpovedaniu stanovených výskumných otázok a potvrdeniu či vyvráteniu definovaných hypotéz.

³ Autorka si je vedomá existencie prídychových hlások v arménskom jazyku, ale v práci ich prepisuje jednoducho (tzn. Nikol Pašinjan namiesto Nikol P'ašinjan).

Práca vychádza z primárnych zdrojov aj relevantných sekundárnych zdrojov, ktoré sú prevažne v anglickom alebo prípadne v ruskom jazyku. Možným jazykovým obmedzením práce je skutočnosť, že nevychádza z arménskej literatúry. Avšak vzhľadom na to, že práca je primárne zameraná na ruské geoeconomické stratégie, toto obmedzenie nie je zásadné pre závery výskumu. Z primárnych zdrojov práca čerpá predovšetkým zo zahraničnopolitických dokumentov Ruska a Arménska, bilaterálnych zmlúv, štatistických ukazovateľov definujúcich ekonomické vzťahy medzi oboma krajinami, vyhlásení hláv štátov, predsedov vlád, ministrov zahraničných vecí, ale aj tlačových či hospodárskych správ štátom vlastnených podnikov.

Zo sekundárnej literatúry sa ekonomickému štátnictvu venujú Jean-Marc Blanchard a Norrin Ripsman v knihe *Economic Statecraft and Foreign Policy: Sanctions, incentives, and target state calculations*. Autori skúmajú, za akých podmienok je ekonomické štátnictvo úspešné, pričom sa zameriavajú na vnútorné podmienky cieľového štátu. Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott a Barbara Oegg sa ekonomickému štátnictvu venujú v publikácii *Economic Sanctions Reconsidered*. Aj v tomto prípade autori analyzujú, za akých podmienok vzniká najvyššia pravdepodobnosť úspešného vplyvu ekonomických sankcií, avšak sčasti sa zameriavajú aj na odosielajúci štát. Napriek tomu, že obe publikácie vo veľkej miere skúmajú problematiku z inej perspektívy, sú dôležitým zdrojom pre pochopenie širších geoeconomických súvislostí.

Teoretickým aspektom geoeconomiky sa venuje Mikael Wigell v štúdiu *Conceptualizing regional powers' geoeconomic strategies: neo-imperialism, neo-mercantilism, hegemony, and liberal institutionalism*, v rámci ktorej dokonca zasadzuje Rusko do kontextu delenia geoeconomických stratégií. Táto kategorizácia však nie je bližšie obohatená o analýzu využívaných ruských geoeconomických nástrojov. Ruskému ekonomickému štátnictvu je venovaná aj kniha *The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations* od Daniela Dreznera. Zameraná je na obdobie 90. rokov a analyzuje ruské ekonomické štátnictvo vo vzťahu k postsovietskemu priestoru, avšak z perspektívy analýzy nákladov pre odosielajúci aj cieľový štát. Drezner vypracoval klasifikáciu, na základe ktorej ponúkol model očakávania konfliktu a predikciu, do akej miery sa každá krajina pravdepodobne podvolí požiadavkám Moskvy. Z tohto dôvodu práca nevychádza z Dreznerovho konceptu, ktorý je značne zameraný na odozvy a strategický kalkul cieľového štátu. Základom pre teoretický rámec práce sa tak stala

kniha *Economic Statecraft* od Davida Baldwina, ktorá je viac zameraná na samotné ekonomické nástroje ako také, ale aj na ciele a rozsah pozitívnych aj negatívnych techník. Využívaniu ruského ekonomického štátnictva v praxi sa venuje najmä Randall Newnham v analytickej stati *Oil, carrots, and sticks: Russia's energy resources as a foreign policy tool*, kde však rozoberá len jeden nástroj ruského ekonomického štátnictva, a to energetické zdroje. Túto analýzu ďalej obohacuje v článku s názvom *Russian Economic Sanctions as Carrots and Sticks in the Near Abroad*, v ktorom uvádza hlavné ekonomické nástroje Ruska v podobe ropy, zemného plynu, obchodných pák, migrácie, financií a investícií. Ruské ekonomické štátnictvo je tu však zovšeobecnené bez toho, aby došlo k zdôrazneniu špecifik jednotlivých prípadov.

Ruským záujmom v postsovietskom priestore sa venuje David Cadier a Margot Light v knihe *Russia's foreign policy: ideas, domestic politics and external relations*, kde sú tieto externé vzťahy ponímané z pohľadu praktickej politiky aj ideových konceptov. Práve z tohto dôvodu sú dôležitým zdrojom pre pochopenie ruskej zahraničnej politiky vo svojom bezprostrednom susedstve. Podobnej téme sa z českých autorov venujú Petra Kuchyňková a Tomáš Šmíd v knihe *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* a Jan Hodač a Petr Strejček v publikácii *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě* s tým, že časť ruskej zahraničnej politiky je tu zameraná aj na ekonomické prostriedky, ktoré Moskva vo vzťahu k postsovietskemu priestoru využíva. Arménskej zahraničnej politike a bližšiemu vzťahu k jej bezprostredným susedom a hlavným regionálnym aktérom sa venuje Andrew C. Kuchins, Jeffrey Mankoff a Oliver Backes v knihe *Armenia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests*. Ich analýza slúži ako dôležitý základ pre pochopenie patovej geopolitickej situácie, v ktorej sa Arménsko nachádza. Z českej literatúry sa geopolitickému postaveniu Arménska venuje Emil Aslan Souleimovanov v článku *Postsovětská Arménie – zajištění národní bezpečnosti mezi Tureckem a Ruskem*, kde uvádza limity manévrovania Jerevanu na medzinárodnej scéne a zdôrazňuje strategický význam ruského vektoru.

Na problematiku voľby Arménska medzi európskou a eurázijskou integráciou sa zameriavajú Alena Vieira a Sjuzanna Vasiljan⁴ v štúdiu *Armenia and Belarus: caught between the EU's and Russia's conditionalities?*, kde však skúmajú arménsku dilemu

⁴ V texte budú arménski autori uvedení vo forme slovenského prepisu (Sjuzanna Vasiljan), pričom v bibliografickom zázname a odkazoch bude použitý anglický variant (Syuzanna Vasilyan) s ohľadom na ich publikačnú činnosť v anglickom jazyku a autorskú licenciu.

z pozície aktéra, teda z opačnej perspektívy v porovnaní s touto prácou. Aram Terzjan zase v štúdiu *The anatomy of Russia's grip on Armenia: bound to persist?* poukazuje okrem ekonomických nástrojov aj na ďalší politický vplyv Ruska, pričom akcent kladie najmä na autority a často skorumpované väzby medzi politickými činiteľmi. Tento proces skúma od 90. rokov až po takzvanú zamatovú revolúciu v roku 2018, v dôsledku čoho ide skôr len o určitý prierez hlavných udalostí. Ďalej v štúdiu *Armenia's foreign policy between European identity and Eurasian integration* poukazuje aj na určité skryté faktory arménskeho rozhodnutia, ako je napríklad skúsenosť s politizáciou ekonomických vzťahov na Ukrajine či v Gruzínsku. Vzhľadom na to, že väčšina autorov tento aspekt neberie do úvahy, je takáto analýza rozhodne obohatením danej problematiky. Otázku zahraničných vzťahov skúma aj Armen Grigorjan v kapitole *Armenia: Joining under the Gun*, kde však len sčasti analyzuje ruský tlak. Naopak, viac sa zameriava na vplyvy colnej únie na ekonomiku Arménska, evolúciu názoru arménskej vlády na colnú úniu či verejnú mienku. Tigran Jepremjan a Narek Mkrtčjan sa v štúdiu *On reasons behind Armenia's integration choice: EU vis-a-vis Russia-led EEU* zameriavajú na postupný ekonomický vplyv Ruska v Arménsku. Problematiku však skúmajú z inej perspektívy, keďže Európska únia v ich analýze vystupuje ako aktér. Významným obohatením je však zahrnutie dôležitého prvku diaspóry. Túto problematiku ďalej rozoberá Vahram Ter-Matevosjan v štúdiu *Integration vs. Security: Or What Is to Be Learnt From Armenia's Decision to Join the Eurasian Economic Union (Customs Union)?*, pričom zdôrazňuje aj význam sekuritizácie situácie zo strany arménskeho vedenia. Ter-Matevosjan et al. sa ďalej v štúdiu *Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences* zameriavajú na socioekonomickú dimenziu dôvodov arménskej voľby.

Vnútro politickej situácii Arménska sa venuje Paul Stronski v analýzach *Maidan Redux in Armenia?*, *Armenia at Twenty-Five: A Rough Ride* či *Armenia's Democratic Triumph*. Problematiku však skúma predovšetkým z pohľadu, ako Rusko vníma jednotlivé zmeny, analýza jeho zásahov je len okrajová. Armen Grigorjan v článku *Government reshuffle in Armenia* poukazuje na to, ako naoko vnútorná zmena v Arménsku môže v sebe niesť zahraničnopolitickú dimenziu v podobe zásahov Ruska. Vzhľadom na to, že práca skúma arménsko-ruské vzťahy do súčasnosti, informácie o nedávnych udalostiach sú v práci často čerpané z analytických článkov *Jamestown Foundation*, *Eurasianet*, *OSW* či *RFE/RL*. V nich autori poukazujú na základné kroky nového vedenia, ktoré by mohli predstavovať problematické prvky v rusko-arménskych vzťahoch do budúcnosti.

Zahraničnopolitickým implikáciám po zamatovej revolúcii sa venuje Alexander Markarov v článkoch *Post-Velvet Revolution Armenia's Foreign Policy Challenges* či *Armenia's Foreign Policy Priorities. Are There Any Major Changes Following the Spring 2018 Political Transformation?*. Autor sa však primárne zameriava na analýzu arménskej strany, ktorá nie je pre účely tejto práce natoľko zásadná. Rozboru ruskej reakcie sa venuje Pavel K. Bajev v analýze *What Made Russia Indifferent to the Revolution in Armenia*, v ktorej zdôrazňuje význam ruského strategického kalkulu.

1 Geoeconomika a ekonomické štátnictvo

Štúdium geoeconomických realít sa stáva čoraz relevantnejším pre pochopenie dynamiky medzinárodných vzťahov v 21. storočí. Ohľadom jednoznačnej definície geoeconomiky však dodnes nepanuje všeobecný konsenzus. Politológovia a analytici medzinárodných vzťahov sa však už zhodujú v tom, že od klasickej geopolitiky sa líši niekoľkými zásadnými aspektmi.

Geoeconomika predstavuje štúdium priestorových, kultúrnych a strategických aspektov zdrojov s cieľom získať udržateľnú konkurenčnú výhodu. Ide o pokračovanie logiky geopolitiky, ktorá je aplikovaná v ére globalizácie. Práve z tohto dôvodu je štúdium problematiky najviac opodstatnené v kontexte väčších strategických entít, akými sú národy či nadnárodné spoločnosti, ktoré neustále čelia globálnym konkurenčným výzvam.⁵

Akademici, ktorí pracujú s termínom geoeconomiky, však zväčša zlyhávajú v stanovení jasných hraníc medzi geoeconomikou a geopolitikou. Väčšina nedokáže vysvetliť, čo predpona „geo“ v kontexte geoeconomiky konkrétne predstavuje a čo ju odlišuje od medzinárodnej politickej ekonómie.⁶ Podľa Edwarda Luttwaka majú štáty tendenciu chovať sa geoeconomicky, keďže ide o priestorovo definované entity, ktoré sú štruktúrované tak, aby sa na svetovej scéne vzájomne predstihli. V novej geoeconomickej ére tak podľa neho nielen *príčiny*, ale aj samotné *nástroje* konfliktu musia byť ekonomické.⁷

Geoeconomiku môžeme definovať dvoma rozličnými spôsobmi: jednak ide o vzťah medzi ekonomickou politikou a zmenami v národnej moci a geopolitike (geopolitické následky ekonomických fenoménov), jednak ide o ekonomické dôsledky trendov v geopolitike a národnej moci. Od geopolitiky sa vo všeobecnosti odlišuje na základe dvoch primárnych atribútov. V prvom rade sa geoeconomika primárne nezaobrá politickými a vojenskými aktivitami, ale ekonomickými činnosťami. Nejde o snahu priamo konfrontovať cieľového aktéra, ale oslabiť jeho odhodlanie pomocou jemnejších stimulov. Druhým atribútom je skutočnosť, že dané kroky neuskutočňujú len jednotlivci

⁵ Klaus Solberg Soilen, *Geoeconomics* (London: Bookboon, 2013), 2.

⁶ Sören Scholvin a Mikael Wigell, „Power politics by economic means: Geoeconomics as an analytical approach and foreign policy practice“, *Comparative Strategy* 37, č. 1 (2018): 74, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01495933.2018.1419729> (stiahnuté 13. októbra 2018).

⁷ Edward N. Luttwak, „From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce“, *The National Interest*, č. 20 (1990): 19-21, <https://www.jstor.org/stable/42894676> (stiahnuté 27. septembra 2018).

reprezentujúci národný štát, ale aj zamestnanci organizácií privátneho sektora, ktorých lojalita smeruje predovšetkým k vlastníkom týchto podnikov.⁸

Podľa Sörena Scholwina a Mikaela Wigella je nutné spájať geoekonomiku so stratégiou štátu ako hlavného aktéra v medzinárodných vzťahoch. Napriek tomu však presahuje realizmus, keďže je zameraná na geografické prvky, ktoré sú podstatou zahraničnej politiky a medzinárodných vzťahov. V praxi to znamená, že geoekonomika pracuje s ekonomickými základmi moci, ktoré majú jasnú geografickú dimenziu, keďže napríklad niektoré krajiny vlastnia zdroje, ktoré druhé subjekty potrebujú a tieto zdroje sú transportované strategicky dôležitými koridormi. Geoekonomika je však aj o tom, ako sú využívané ekonomické nástroje na kontrolu špecifických geografických oblastí, ako je napríklad sféra vplyvu regionálneho hegemóna. Mainstreamový realizmus v medzinárodných vzťahoch však trpí presvedčením, že vojenské aspekty vždy prekonajú ekonomické úvahy v škále strategických priorít. Takýto prístup ignoruje to, ako veľmi sa mocenská politika spolieha na rozličné ekonomické prostriedky, ktoré môžu byť využité v napĺňaní strategických cieľov.⁹ Z tohto dôvodu geoekonomika výrazne presahuje fundamentálne ponímanie realizmu a obohacuje ho o nové, podstatné atribúty.

Otázkou zostáva, prečo geoekonomika bola až do nedávnej minulosti takmer plne zatienená geopolitikou. Dominantná paradigma éry studenej vojny potvrdzovala vedúcu rolu politiky. Geopolitika tak bola hnaná viac ideologickými ako čisto ekonomickými faktormi. Z tohto dôvodu nie je náhoda, že najdôležitejšie myšlienky definujúce súčasnú geoekonomiku boli vznesené približne na konci studenej vojny, kedy došlo k zahájeniu novej éry medzinárodného ekonomického súperenia.

Prvá dôležitá definícia novej geoeconomickej reality sa objavila v diele Paula Kennedyho s názvom *The Rise and Fall of the Great Powers* z roku 1987. Známa sa stala jeho téza o imperiálnom preťažení, ale aj dôraz na fiškálne a iné ekonomické limity národnej moci a jej projekciu. Moc spájal s víťazstvom vo veľkých vojnách, kde výhra smerovala vždy na stranu s najväčšími materiálnymi zdrojmi.¹⁰ O šesť rokov neskôr Samuel Huntington vo svojej eseji *Why International Primacy Matters* arugumentoval, že

⁸ Soilen, *Geoeconomics*, 2.

⁹ Scholvin a Wigell, „Power politics by economic means: Geoeconomics as an analytical approach and foreign policy practice“, 74-82.

¹⁰ Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (London: Unwin Hyman Limited, 1988), https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/04/04A70DD54F5CB55BED6BE3B351E242EE_The_Rise_and_Fall_of_Great_Power_Paul_Kennedy.pdf (stiahnuté 14. novembra 2018).

ekonomika je pravdepodobne najdôležitejším zdrojom moci. Zdôrazňoval, že vo vtedajšom svete nebol vojenský konflikt medzi hlavnými mocnosťami pravdepodobný, a práve z tohto dôvodu bude ekonomická moc stále dôležitejšia pri určovaní hegemonie či, naopak, podriadenosti štátov.¹¹

Geoekonomika tiež rozlišuje medzi pozitívnymi a negatívnymi stratégiami. Z odbornej literatúry je však zrejmé, že pozitívna geoekonomika (politika cukru) je nedostatočne skúmaná v porovnaní s negatívnymi formami (politika biču). Politika cukru sa dá ľahšie charakterizovať ako obchodná aktivita a vzájomné ekonomické záujmy. Geoekonomický agent môže prinútiť svoj cieľ k ústupkom tým, že mu poskytne určité množstvo peňazí. Môže ísť o formu zníženia cien, vedľajších platieb či výmeny aktív. Cieľový aktér často považuje takúto stratégiu za odmenu. Práve z tohto dôvodu je veľakrát ochotný absolútne nasledovať pokyny geoekonomického agenta, pokiaľ má pred sebou víziu ďalšej odmeny. Ide teda o klasický vzťah príkazu a poslušnosti. Zaujímavé tiež je, že daný vzťah je často považovaný za hru s kladným súčtom. Takáto interpretácia však neberie do úvahy politické externality spôsobené úbytkom suverenity.¹²

Mikael Wigell, jeden z hlavných teoretikov venujúcich sa teoretickým aspektom geoekonomiky, rozšíril akademickú debatu o typológiu rôznych geoekonomických stratégií. Hovorí o štyroch typoch: neoimperializme, neomerkantilizme, hegemonii a liberálnom inštitucionalizme. Regionálne mocnosti označil za najdôležitejších obchodných partnerov pre niekoľko ďalších krajín v rámci regiónu, pričom niektoré z nich sú jednoznačné geografické uzly regionálnej economickej siete. Okrem toho kontrolujú významné finančné aktíva, ktoré môžu byť nasadené mimo ich hraníc. Tento ekonomický a finančný potenciál im poskytuje asymetrickú hospodársku silu, ktorú môžu využiť pre národné účely a k svojej vlastnej výhode. Regionálne mocnosti tiež môžu hroziť odstihnutím menších susedov od obchodu alebo financií v snahe donútiť ich k požadovanému správaniu. Používať však môžu aj pozitívne stimuly. Niekedy sú obchodné a investičné väzby také dôležité, že takmer automaticky vedú k vytvoreniu pro-

¹¹ Samuel P. Huntington, „Why International Primacy Matters“, *International Security* 17, č. 4 (1993): 72, <https://www.jstor.org/stable/2539022> (stiahnuté 05. októbra 2018).

¹² Mikael Wigell a Antto Vihma, „Geopolitics versus geoeconomics: the case of Russia's geostrategy and its effects on the EU“, *International Affairs* 92, č. 3 (2016): 608, <http://search.ebscohost.com> (stiahnuté 10. novembra 2018).

regionálnych mocenských záujmových skupín a stúpecov v susedných štátoch.¹³

Wigell uvádza, že neomerkantilistické a neoimperialistické stratégie vychádzajú z konkurenčného strategického rámca, v ktorom sú zahraničné vzťahy považované za hru s nulovým súčtom. V takejto hre jedna strana získa na úkor druhej strany. Rozdielom však je, že v prvom prípade je ekonomická moc cieľom stratégie, zatiaľ čo v druhom prípade je len prostriedkom k dosiahnutiu strategického cieľa. Naopak, liberálne inštitucionálne a hegemonické stratégie dávajú prednosť kooperačnému strategickému rámcu, v ktorom je zdôrazňovaná rola vzájomných výhod v dôsledku interakcie medzi susednými štátmi. Podľa Wigella súčasné Rusko využíva neoimperialistickú geoeconomickú stratégiu, ktorá má za cieľ vytvoriť akési neformálne „impérium“ vo svojom susedstve. Prostriedky použité pri výkone moci v prípade neoimperializmu zahŕňajú ekonomickú silu, nátlak, ukládanie trestov či úplatkárstvo.¹⁴

Ekonomická sila sa odvoláva na využitie sankcií, ako sú obchodné embargá a finančné blokády. Tie majú spôsobiť ekonomickú stratu a oslabiť pozíciu štátov voči regionálnej mocnosti. Ekonomický nátlak zase znamená podmienenú hrozbu použitia takýchto sankcií, ako aj tlak na dodržiavanie požiadaviek mocnosti. Ekonomické ukládanie trestov nastáva, keď je asymetria taká veľká, že pozícia slabšieho štátu je v postavení vazala. V tomto prípade regionálna moc nepotrebuje použiť ani silu, ani nátlak na to, aby dosiahla to, čo chcela. Podplácanie sa zase vzťahuje na predplatené odmeny súkromným a štátnym aktérom v susedných krajinách. Tým regionálna mocnosť získa ich súhlas so svojimi politikami a zabezpečí si ich závislé postavenie.¹⁵

1.1 Ekonomické štátnictvo

Ekonomické štátnictvo získava čoraz dôležitejšiu rolu v multipolárnom svete, pričom objavujúce sa mocnosti ako Čína a Rusko integrujú silný prvok ekonomického štátnictva do svojich zahraničných politik. Takáto stratégia im umožňuje nielen rozšíriť svoje sféry vplyvu, ale aj čeliť vplyvu iných silných veľmocí, akými sú napríklad Spojené štáty

¹³ Mikael Wigell, „Conceptualizing regional powers' geoeconomic strategies: neo-imperialism, neo-mercantilism, hegemony, and liberal institutionalism“, *Asia Europe Journal* 14, č. 2 (2016): 135-138, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10308-015-0442-x.pdf> (stiahnuté 8. novembra 2018).

¹⁴ Wigell, „Conceptualizing regional powers' geoeconomic strategies: neo-imperialism, neo-mercantilism, hegemony, and liberal institutionalism“, 141.

¹⁵ Ibid., 142.

americké.¹⁶ Podľa niekdajšej ministerky zahraničných vecí USA Hillary Clinton takzvané ekonomické štátnictvo pozostáva z dvoch hlavných komponentov. V prvom rade ide o to, ako ťažíme zo síl a využívame prostriedky globálnej ekonomiky na posilnenie štátnej diplomacie a prítomnosti v zahraničí. Okrem toho je však taktiež dôležité, ako zhmotníme túto diplomaciu a prítomnosť v snahe posilniť našu ekonomiku doma.¹⁷

Okrem toho Robert Blackwill a Jennifer Harris argumentujú, že Spojené štáty využívajú ekonomické nástroje na dosiahnutie svojich strategických cieľov. Sem môžeme napríklad zaradiť poskytovanie energetickej bezpečnosti spojencom v Európe a na Ďalekom východe v snahe posilniť svoju pozíciu vo vzťahu k Číne či Rusku.¹⁸ V tomto prípade autori spájajú pojmy ekonomické štátnictvo a geoeconomika do jedného celku, keď hovoria o takzvanom štátnictve geoeconomiky.

Štát využíva mnoho techník v snahe dosiahnuť v oblasti zahraničnej politiky svoj cieľ. Ten sa môže líšiť prípad od prípadu. Zámerom môže byť oslabenie či posilnenie vedenia iného štátu, zmena politického systému, zmena domácej či zahraničnej politiky, podpora určitej ideológie, zamedzenie vojny, získanie či udržanie si spojencov, oslabenie či posilnenie spojenectiev iných štátov, zmena ekonomického systému ďalšieho štátu a mnohé iné ciele.¹⁹

Leslie Elliott Armijo a Saori N. Katada hovoria aj o finančnom štátnictve, ktoré definujú ako zámerné použitie domácich, medzinárodných menových či finančných kapacít na účely dosiahnutia prebiehajúcich politických, ekonomických, ale aj finančných cieľov. V rámci bilaterálnych vzťahov, ktoré sú predmetom tejto práce, uvádzajú defenzívne a ofenzívne finančné mechanizmy. V prípade ofenzívnych mechanizmov rozlišujú využitie nástrojov, akými sú sankcie, podplácanie alebo menový nátlak. Tieto mechanizmy však v sebe môžu skrývať hrozby aj odmeny. Ich nástroje zahŕňajú záruky a obmedzenia kapitálového toku alebo finančné sankcie voči štátnym a neštátnym subjektom, ako aj vládne rozhodnutia o poistení zahraničného dlhu v čase menovej krízy,

¹⁶ Robert D. Blackwill a Jennifer M. Harris, „The Lost Art of Economic Statecraft“, *Foreign Affairs* (marec-apríl 2016), <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-02-16/lost-art-economic-statecraft> (stiahnuté 13. decembra 2018).

¹⁷ Hillary Clinton, „Economic Statecraft“, príspevok v rámci zasadania the Economic Club of New York, Spojené štáty, New York, 4. októbra 2011, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/10/175552.htm> (stiahnuté 10. decembra 2018).

¹⁸ Robert D. Blackwill a Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft* (Cambridge: Harvard University Press, 2016).

¹⁹ David Baldwin, *Economic Statecraft* (New Jersey: Princeton University Press, 1985), 40-41.

či pomoc slabším partnerom vytvorením menových únií, alebo umožnením dolarizácie.²⁰

Väčšina literatúry analyzujúca ekonomické štátnictvo je zameraná na dynamiku reciprocity, ktorú v roku 1986 Robert Keohane definoval ako výmenu zhruba ekvivalentných hodnôt, v ktorej konanie každej strany závisí od predchádzajúcich aktivít ostatných strán takým spôsobom, že „dobré sa opláca dobrým, zlé sa opláca zlým“²¹, čo Robert Axelrod vysvetľuje ako stratégiu pôžičky za oplátku (*tit for tat*)²². Keohane ďalej rozlišuje medzi špecifickou a rozptýlenou reciprocitou. V prvom prípade si špecifikovaní partneri vymieňajú položky ekvivalentnej hodnoty v striktno oddelenom poradí, často v kratšom časovom období. V druhom prípade je definícia ekvivalencie menej presná, pričom sled udalostí je slabšie ohraničený.²³

Daniel Drezner ďalej vysvetľuje, že v prípade špecifickej aj difúznej reciprocity akákoľvek výhoda prichádza v duchu stratégie *tit for tat*. Od príjemcu sa tak očakáva, že poskytne určitú úľavu odosielateľovi. „Cukor“ však nie je ponúkaný v nádeji, že ovplyvní politiky prijímajúcej krajiny z dlhodobého hľadiska.²⁴ V prípade Ruska je zvolenie prístupu špecifickej reciprocity najatraktívnejšie v tom prípade, keď sa lídri snažia ovplyvniť diskrétné politické kroky a rozhodnutia jednotlivých krajín *blízkeho zahraničia*, v našom prípade Arménska. Platí to obzvlášť vtedy, keď daný problém predstavuje väčší význam pre Rusko ako pre cieľovú krajinu.

Jean-Marc Blanchard a Norrin Ripsman vytvorili vlastnú politickú teóriu ekonomického štátnictva, ktorá analyzuje jeho mieru úspešnosti. Práve z tohto dôvodu je zameraná na cieľový štát. V rámci teórie autori tvrdia, že ekonomický „cukor“ aj „bič“ môže priniesť značné zmeny v správaní cieľového štátu v tom prípade, ak sú tieto nástroje manifestované ako politické náklady a podnety, nielen ekonomické. Druhou podmienkou je fakt, že tieto náklady prevažujú politický záujem cieľového štátu o uchovanie *statusu quo*. Podľa autorov tak efektívnosť ekonomického štátnictva určujú dva hlavné

²⁰ Leslie Elliott Armijo a Saori N. Katada, „Theorizing the Financial Statecraft of Emerging Powers“, *New Political Economy* 20, č. 1 (2015): 47-51, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13563467.2013.866082> (stiahnuté 17. decembra 2018).

²¹ Robert O. Keohane, „Reciprocity in International Relations“, *International Organization* 40, č. 1 (1986): 8, <https://www.jstor.org> (stiahnuté 15. novembra 2018).

²² Robert Axelrod a William D. Hamilton, „The Evolution of Cooperation“, *Science* 211, č. 4489 (1981): 1391-1396, <https://www.jstor.org/> (stiahnuté 15. novembra 2018).

²³ Keohane, „Reciprocity in International Relations“, 10.

²⁴ Daniel W. Drezner, „The trouble with carrots: Transaction costs, conflict expectations, and economic inducements“, *Security Studies* 9, č. 1 (1999): 189, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419908429399> (stiahnuté 15. novembra 2018).

ukazovatele. V prvom rade ide o hrozbu, ktorú ekonomické štátnictvo odosielateľa predstavuje pre strategické záujmy cieľa. Druhým predpokladom je úroveň štátnosti cieľovej krajiny.²⁵

Prvý indikátor sa týka strategických nákladov, ktorým je cieľ vystavený, ak sa rozhodne vyhovieť odosielateľovi alebo, naopak, odolávať tlaku. Ak je dodržiavanie podmienok príliš nákladné, potom je nepravdepodobné, že ekonomický tlak bude úspešný. Ak sú náklady na nedodržiavanie podmienok nízke, tlak zo strany odosielateľa bude takisto neúčinný. Autori zároveň dodávajú, že ak sú náklady na nedodržiavanie vyššie ako náklady na podrobenie sa podmienkam, výsledkom je úspešné ekonomické štátnictvo. Štátnosť zase hodnotí mieru manévrovacieho priestoru štátu voči spoločnosti v prípade, že čelí vonkajším tlakom na zmenu svojej politiky. Tento indikátor je rozdelený na tri hlavné podkategórie, a to *autonómiu* (schopnosť štátu vykonávať politiky pri konfrontácii s vnútornými obmedzeniami), *kapacitu* (disponibilné zdroje štátu) a *legitímnosť*. Úroveň štátnosti tak určí, či je cieľový štát schopný presadiť svoju preferovanú politiku. Ak je dostatočná, umožní mu odolávať tlaku odosielateľa či prípadne ignorovať domáci tlak.²⁶

Účinnosti sankčných mechanizmov sa venovali aj Gary Hufbauer, Jeffrey Schott et al. s hlbším zameraním na samotný štát, ktorý tieto nástroje aplikuje. Podľa autorov môže štát prostredníctvom využívania ekonomických nástrojov vo všeobecnosti sledovať päť základných kategórií cieľov. Ide o relatívne miernu a limitovanú zmenu politik cieľového štátu, zmenu režimu cieľového štátu, narušenie vojenskej operácie, oslabenie vojenského potenciálu alebo výraznú zmenu politiky cieľového štátu.²⁷ Autori tiež dospeli k záveru, že sankcie sú s väčšou pravdepodobnosťou úspešnejšie, ak sú jasnejšie zamerané a realistejšie definované ciele. Účinnosť sankcií je tiež zabezpečená v tom prípade, ak budú mať väčší vplyv na ekonomický blahobyt cieľovej krajiny a jej ekonomika sa nachádza v pretrvávajúcich problémoch. S väčšou pravdepodobnosťou uspejú aj vtedy, keď sú zamerané na tie cieľové krajiny, s ktorými boli vzťahy pred uplatňovaním sankcií priateľské, nie antagonistické. Naopak, sankcie najväčšou pravdepodobnosťou nebudú

²⁵ Jean-Marc F. Blanchard a Norrin M. Ripsman, *Economic Statecraft and Foreign Policy: Sanctions, incentives, and target state calculations* (Londýn, New York: Routledge, 2013), 3-4.

²⁶ Blanchard a Ripsman, *Economic Statecraft and Foreign Policy: Sanctions, incentives, and target state calculations*, 3-7.

²⁷ Gary Clyde Hufbauer et al., „Analyzing the Utility of Sanctions“, in Gary Clyde Hufbauer Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott a Barbara Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered* (Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2009), 52-53, https://piie.com/publications/chapters_preview/4075/02iie4075.pdf (stiahnuté 22. apríla 2019).

účinné, ak sú multilaterálne alebo aplikované na autokratické režimy. Podľa autorov v prípadoch, keď sú ciele ambiciózne a majú veľký význam pre všetky zainteresované strany, je účinnou metódou aplikovať „bič“ v postupnej kombinácii s „cukrom“. Zároveň argumentujú, že finančné sankcie ponúkajú potenciál pre väčšiu efektivitu ako nástroj zahraničnej politiky, keďže ich vynútenie je jednoduchšie, je náročnejšie sa im vyhnúť a môžu vyvolať ďalšie tržné vplyvy. Najpravdepodobnejší úspech však nastáva v kombinácii finančných, exportných a importných sankcií.²⁸

David Baldwin poukazuje na nedostatok literatúry o aplikovaní pozitívneho ekonomického štátnictva. Tvrdí, že pozitívne štátnictvo, teda poskytovanie ekonomických stimulov na ovplyvňovanie správania v priaznivom zmysle, má tendenciu byť pre štáty rentabilnejším z hľadiska mobilizácie zdrojov a aj reálnejším na ich spravovanie.²⁹ Michael Mastanduno posúva túto tézu ešte ďalej, keďže argumentuje, že pozitívne ekonomické štátnictvo umožňuje štátom taktickejšie nadväzovanie vzťahov. Okrem toho zabezpečuje dlhodobé štrukturálne vstupy pre prijímajúce krajiny, čo sa prejavuje väčšími, menej ohrozujúcimi prístupmi k ovplyvňovaniu správania.³⁰

1.1.2 Baldwinova typológia

David Baldwin neprináša len základné delenie jednotlivých techník, ale kladie aj veľký dôraz na hlavné segmenty, ktoré je počas analýzy ekonomického štátnictva potrebné skúmať, a z ktorých bude táto práca vychádzať. V snahe ovplyvniť iné štáty si tvorcovia zahraničnej politiky môžu zvoliť zo širokej škály alternatívnych spôsobov pre dosiahnutie svojich cieľov. Na rozdiel od niektorých odborníkov, akým je napríklad Hans Morgenthau či Raymond Aron, Baldwin nerozdeľuje techniky štátnictva len na dve kategórie – vojna a diplomacia, ale využíva taxonómiu techník štátnictva, ktorá sa skladá zo štyroch základných kategórií. Prvou je propaganda, ktorou jednotliví aktéri ovplyvňujú postoje druhých aktérov prostredníctvom úmyselnej manipulácie verbálnych symbolov. Ďalšou je diplomacia, ktorá je zameraná primárne na negociácie. Nasleduje ekonomické štátnictvo, prostredníctvom ktorého aktér ovplyvňuje druhého aktéra vďaka vlastníctvu zdrojov.

²⁸ Gary Clyde Hufbauer et al., „Conclusions and Policy Recommendations“, in Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott a Barbara Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered* (Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2009), 155-178, https://www.piie.com/publications/chapters_preview/4075/06iie4075.pdf (stiahnuté 22. apríla 2019).

²⁹ Baldwin, *Economic Statecraft*.

³⁰ Michael Mastanduno, „Economic statecraft, Interdependence, and national security: Agendas for research“, *Security Studies* 9, č. 1 (1999): 288-316, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09636419908429402> (stiahnuté 17. novembra 2018).

Poslednou kategóriou je vojenské štátnictvo, ktoré je primárne zamerané na násilie, zbrane či použitie sily.³¹

Vždy, samozrejme, existujú hraničné prípady, ktoré je náročné s určitosťou klasifikovať. Mal by byť napríklad považovaný predaj alebo darovanie vojenského technického vybavenia za ekonomické či vojenské štátnictvo? Keďže pre takéto produkty existuje trhovacia cena, môžeme s opodstatnením označiť takéto transakcie za ekonomické štátnictvo.³² Poskytnutie zbraní je však blízko spojené s vojenským aspektom, z čoho vyplýva, že hranica medzi ekonomickým a vojenským štátnictvom je v niektorých prípadoch veľmi tenká.

V procese pokusu ovplyvniť zahraničnú politiku Baldwin rozlišuje medzi cieľom (alebo doménou) a zámerom (alebo aj pôsobnosťou) tohto pokusu. Rozdiel sa týka toho, kto má byť ovplyvnený (cieľ) a akým spôsobom (pôsobnosť). Ciele aj zábery sa vzájomne odlišujú v množstve, špecifickosti a dôležitosti. V hocijakom pokuse ovplyvniť zahraničnú politiku totiž štát môže sledovať viac ako jeden záber vo vzťahu k viac ako jednému cieľu. Práve z tohto dôvodu môže byť prospešné rozdeliť zábery a ciele na primárne, sekundárne či dokonca terciárne.³³

Baldwin rozdeľuje techniky ovplyvňovania na pozitívne a negatívne. Medzi negatívne obchodné techniky zahŕňa embargo, bojkot, zvýšenie sadzieb, diskrimináciu v oblasti cla, odstúpenie od doložky najvyšších výhod, uvedenie na čierny zoznam, importné a exportné kvóty, zamietnutie udelenia exportných a importných licencií, dumping, nákupy od druhej krajiny znevýhodňujúce tretie strany alebo hrozby pristúpenia k daným krokom. Negatívne kapitálové techniky zase pozostávajú zo zmrazenia aktív, kontroly importu a exportu, pozastavenia pomoci, vyvlastnenia, nevýhodného zdanenia, zadržania poplatkov medzinárodným organizáciám alebo hrozby pristúpenia k daným krokom. Medzi príklady pozitívnych obchodných techník patria podľa Baldwinu výhodná diskriminácia v oblasti cla, udelenie doložky najvyšších výhod, zníženie cla, priame nákupy, podpora pre export či import, udelenie importných a exportných licencií alebo sľuby pristúpenia k daným krokom. Medzi pozitívne kapitálové techniky zase zahŕňa poskytnutie pomoci, garancie investícií, podporu exportu či importu súkromného kapitálu,

³¹ Baldwin, *Economic Statecraft*, 13-14.

³² *Ibid.*, 32.

³³ *Ibid.*, 16-17.

výhodné zdanenie alebo sľub pristúpenia k daným krokom.³⁴

1.2 Ruské ekonomické štátnictvo

Ruská ekonomika sa od začiatku 21. storočia začala zotavovať, a tak zahraničná a bezpečnostná politika štátu mohla vynaložiť väčšie zdroje na plnenie svojich cieľov. Nástroje Moskvy sa rozšírili, pričom boli testované v bezprostrednom susedstve Ruska. Prvým súborom nástrojov, ktoré Moskva využíva, sú ekonomické opatrenia. Do tejto skupiny patria preferenčné obchodné podmienky, zľavy na vývoz ropy a zemného plynu, odpustenie dlhov a finančné záchranné opatrenia. Napríklad v bývalom ZSSR Rusko využilo rastúci ekonomický vplyv na získanie kľúčových častí infraštruktúry svojich susedov vrátane telekomunikácií, železníc, elektrární, aby získalo ďalší vplyv na ekonomiku a politiku týchto krajín.³⁵

Je samozrejmé, že nástroje, ktoré Moskva využíva, nie sú všetky nasadené spoločne. Okrem toho zoskupenia nástrojov, ktoré môžu byť užitočné a efektívne v jednom kontexte, sa nepovažujú za výhodné v iných oblastiach. Čo funguje na Kaukaze, nemusí fungovať na Ukrajine a naopak. Bolo by nesprávne tvrdiť, že všetky taktické nástroje Ruska sú v princípe donucovacie. Kremľ totiž dokáže zručne využívať aj tradičné diplomatické nástroje v kombinácii s obchodnými a investičnými stimulmi. Overenou ruskou taktikou je aj využitie ekonomickej vojny proti susedným krajinám, ktoré vykazujú odstredivé aspirácie v súvislosti s moskovskou kontrolou. Takéto metódy zahŕňajú narušenie dodávok energie susedom, dovozné obmedzenia pre výrobky a swapové obchody typu „dlh za aktíva“ navrhnuté na presadzovanie kontroly nad ich hospodárstvami.³⁶

Ruská energetická geoeconomika využíva zdroje energie ako nástroj na presadzovanie politických cieľov, ktoré nie sú spojené s energiou. Ruskí tvorcovia politik,

³⁴ Baldwin, *Economic Statecraft*, 41-42.

³⁵ Paul Stronski, Richard Sokolski, „The Return of Global Russia: An Analytical Framework“, Carnegie Endowment for International Peace (2017), <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003> (stiahnuté 10. februára 2019).

³⁶ S. Frederick Starr a Svante E. Cornell, „Tactics and Instruments in Putin’s Grand Strategy“, in *Putin’s Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*, ed. S. Frederick Starr a Svante E. Cornell (Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014), 59-72, <http://silkroadstudies.org/resources/1409GrandStrategy.pdf> (stiahnuté 28. januára 2019).

počnúc samotným Putinom vo svojej dizertačnej práci³⁷, naozaj dlhodobo považujú energetické zdroje za dôležitý nástroj zahraničnej politiky. Tento akcent bol zaznamenaný aj v kľúčových ruských politických dokumentoch, ako je napríklad Energetická stratégia do roku 2020, ktorá už v roku 2003 vyslovene uvádzala, že energetické zdroje sú nástrojom vnútornej a vonkajšej politiky krajiny.³⁸ Rovnako aj ďalšia energetická stratégia z roku 2009 akcentuje, že jedným z jej cieľov je podpora pozícií zahraničnej politiky.³⁹

Ruská taktika manipulácie dodávok energií na politické účely je pomerne sofistikovaná, pričom zahrnuje „cukor“ aj „bič“. Moskva môže preto ponúknuť preferenčné ceny verným spojencom (Arménsko, Bielorusko), represívne zvýšenie cien pre krajinu vrátane spojencov, ktorí sa snažia odkloniť od uprednostňovaných politík Ruska (Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Kirgizsko, Moldavsko, Ukrajina) a jednoznačné zníženie dodávok komukoľvek, koho Moskva považuje za nelojálneho (Azerbajdžan, Gruzínsko, pobaltské štáty a dokonca aj inak verné Bielorusko).⁴⁰

Okrem známych prerušených dodávok plynu na Ukrajinu však Rusko využíva aj iné zaručené a rafinovanejšie metódy, ktoré sú takisto účinné. Najpodstatnejšie je to, že Rusko praktizuje opatrný systém politickej tvorby cien energií. Ropa a plyn umožňujú Rusku „kupovať si“ zahraničné spoločnosti aj jednotlivcov. Ešte dôležitejšie je, že Kremľ môže manipulovať so zahraničnopolitickou líniou celej cieľovej krajiny. Hlavnými príjemcami cukru v podobe takýchto výhod bývala pred rokom 2014 Ukrajina (najmä počas prezidentského obdobia Kučmy a Janukovyča), Bielorusko a malé secesionistické enklávy v Moldavsku a Gruzínsku. Kým táto pomoc nebola vždy úspešná (najmä na Ukrajinu v čase Oranžovej revolúcie), pomohla udržať prokremel'ských vodcov pri moci v Bielorusku, Abcházsku, Južnom Osetsku a v Podnestersku. Tento vplyv na území, ktoré je nazývané aj *blízkym zahraničím*, je veľmi dôležitý, pretože podporuje ambície Ruska udržať si tu svoje pozície, ale aj určitý veľmocenský status.⁴¹

³⁷ Harley Balzer, „The Putin Thesis and Russian Energy Policy“, *Post-Soviet Affairs* 21, č. 3 (2005), https://www.researchgate.net/publication/250171761_The_Putin_Thesis_and_Russian_Energy_Policy (stiahnuté 10. februára 2019).

³⁸ „The Summary of the Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020“, Európska komisia (2003), https://web.archive.org/web/20071129125038/http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf (stiahnuté 20. februára 2019).

³⁹ „Energetičeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda“, Ministerstvo energetiky Ruskej federácie, <https://minenergo.gov.ru/node/1026> (stiahnuté 20. februára 2019).

⁴⁰ Starr a Cornell, „Tactics and Instruments in Putin's Grand Strategy“, 72.

⁴¹ Randall Newnham, „Oil, carrots, and sticks: Russia's energy resources as a foreign policy tool“, *Journal of Eurasian Studies* 2, č. 2 (2011): 138, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187936651100011X> (stiahnuté 17. januára 2019).

Moskovské energetické opatrenia sú často maskované ako obchodné rozhodnutia. Masívne zvyšovanie cien je vysvetlené ako úsilie o dosiahnutie trhových cien, čo je však očividne len výhovorka. Štáty nasledujúce zahraničnopolitický smer v rozpore s ruskými predstavami sú postihnuté nárastmi cien, ktoré sú oveľa vyššie ako tie, ktoré boli uložené bežným zákazníkom. Dotované štáty medzitým získavajú absurdne nízke ceny a iné výhody.⁴² Rusko teda dokáže využívať energetickú závislosť iných štátov mnohými spôsobmi. Môže ísť o zastavenie alebo znižovanie dodávok, či už úmyselne alebo s odkazom na technické problémy, alebo o cenovú a dlhovú politiku.

Zatiaľ čo ruský energetický pákový efekt je pomerne známy a preskúmaný, menšia pozornosť je venovaná rozsiahlemu pákovému efektu v oblasti obchodného vplyvu Kremľa, a to aj napriek tomu, že ide o silný zdroj ekonomickej politiky cukru a biča. Rovnako ako v prípade energetiky sú ruské klientske štáty odmenené veľkorýskymi obchodnými dohodami. Ich nekonkurenčné výrobky tak kupuje práve Rusko a poskytuje im prístup na lukratívny trh. Takéto nákupy poskytujú nielen okamžité ekonomické stimuly, ale podporujú aj dlhodobú závislosť, zachovávajú zastarané sovietske ekonomické väzby a vytvárajú silné volebné obvody, ktoré podporujú pokračujúce vzťahy s Ruskom. Samozrejme, tieto obchodné prepojenia sa tiež ľahko využívajú v zmysle negatívnej väzby (*negative linkage*). Už aj najmenší náznak vzdorujúcej zahraničnej politiky sa dá totiž ľahko potrestať dočasnými „meškami v doprave“ alebo „otázkami bezpečnosti potravín“, za ktoré draho zaplatí práve cieľový štát.⁴³

Rusko na dosiahnutie svojich cieľov využíva aj regionálne organizácie. V tejto oblasti je takisto možné zaznamenať tri hlavné nástroje vplyvu, a to energetické vzťahy, dlhové dohody a postavenie migrantov. Tieto otázky sú pre mnohé z bilaterálnych zahraničných vzťahov Moskvy ústredné, ale tiež sa chápu ako dôležité tromfy pri vyjednávaniach, kedy sa Rusko snaží docieľiť, aby postsovietske štáty nasledovali jeho vedenie v orgánoch ako Eurázijská ekonomická únia (EEU) či Organizácia Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (ODKB).⁴⁴

⁴² Randall Newnham, „Russian Economic Sanctions as Carrots and Sticks in the Near Abroad“, *Russian Analytical Digest* 157 (2014): 14, <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-157-13-16.pdf> (stiahnuté 17. januára 2019).

⁴³ Newnham, „Russian Economic Sanctions as Carrots and Sticks in the Near Abroad“, 14-15.

⁴⁴ Alexander Cooley, „Whose Rules, Whose Sphere? Russian Governance and Influence in Post-Soviet States“, Carnegie Endowment for International Peace (2017), <https://carnegieendowment.org/2017/06/30/whose-rules-whose-sphere-russian-governance-and-influence-in-post-soviet-states-pub-71403> (stiahnuté 13. februára 2019).

Ďalšou oblasťou, ktorá nie je tak často analyzovaná, je potenciál Ruska kontrolovať migráciu z bývalých sovietskych republík. Aj tu môžu byť vzorné štáty odmeňované a vzdorné potrestané. Krajiny, ktoré uprednostňujú Moskvu, vidia, že ich štátni príslušníci môžu pomerne jednoducho prekročiť ruské hranice, pracovať tam s malými prekážkami a bez problémov posielat' peniaze domov. Keď však do hry vstúpi politika, migranti sa náhle stretávajú s najrozličnejšími prekážkami.⁴⁵

Okrem toho biznis zohráva výrazne dôležitejšiu rolu v zahraničnej politike Ruska. Záujem ruskej vlády vo využívaní biznisu ako prostriedku dosahovania svojich zahraničnopolitických cieľov siaha za firmy, ktoré vlastní, pričom sa zdá, že ovplyvňuje aj stratégie niektorých súkromne vlastnených spoločností. Obchodná diplomacia je pre Rusko dôležitá z toho dôvodu, že často práve prostredníctvom ekonomických prostriedkov sú dosiahnuté zahraničnopolitické ciele, a to predovšetkým v oblasti ovplyvňovania iných krajín, aby prispôsobili svoje politiky ruským predstavám. Vládne agentúry, ktoré majú záujem o podporu konkrétneho vektoru v ruskej zahraničnej politike, môžu pomerne jednoducho vytvárať aliancie s obchodnými subjektami presadzujúcimi určité záujmy, v snahe sledovať spoločnú agendu. Spoločnosti si tak môžu vytvárať svoje vlastné zahraničnopolitické vektory v závislosti od svojich obchodných záujmov. Príkladom je štátna spoločnosť Rosoboronexport, ktorá je veľmi silným podporovateľom úzkych väzieb Ruska s bývalými sovietskymi republikami v eurázijskom priestore. Spoločnosť preferuje ako svojich partnerov práve krajiny Spoločenstva nezávislých štátov (SNŠ), ktoré nakupujú obrovský podiel ruských vojenských výrobkov.⁴⁶

Rusko v postsovietskom priestore využíva mnohé mechanizmy a nástroje, ktoré opisuje aj Baldwin v rámci svojej analýzy ekonomického štátnictva. Spolieha sa predovšetkým na energetickú kartu, pretrvávajúce postsovietske ekonomické väzby, pôžičky, získavanie kontroly nad strategickými časťami hospodárstva týchto krajín, cenovú politiku a iné lukratívne obchodné dohody. Na základe spomenutých aspektov je zrejmé, že Moskva v snahe ovplyvniť zahraničnú politiku v blízkom zahraničí využíva politiku cukru aj biča. Tieto mechanizmy budú podrobnejšie zanalyzované v nasledujúcich kapitolách, pričom ruská stratégia ekonomického štátnictva bude exemplifikovaná na prípade Arménska.

⁴⁵ Newnham, „Russian Economic Sanctions as Carrots and Sticks in the Near Abroad“, 15.

⁴⁶ Nikolas K. Gvosdev a Christopher Marsh, *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors, And Sectors* (Los Angeles: SAGE/CQ Press, 2014), 39-44.

2 Ruské záujmy v postsovietskom priestore

Ak chceme bližšie analyzovať spôsob, akým Rusko využíva ekonomické mechanizmy na ovplyvnenie zahraničnej politiky aj vnútropolitických udalostí Arménska, je nevyhnutné v prvom rade uviesť dôvody, prečo prikladá Moskva tejto juhokaukazskej republike taký význam. Ruská vojenská prítomnosť v republike, regionálne tenzie, pokusy zabrániť širšiemu rozvinutiu prozápadných integračných procesov v postsovietskom priestore – všetky tieto skutočnosti poukazujú na to, že Arménsko predstavuje dôležitý element v rámci geopolitického a geostrategického uvažovania Ruska v danej oblasti.

Po rozpade Sovietskeho zväzu sa bývalé sovietske republiky rozhodli pre rôzne cesty. Pobaltské krajiny si napríklad hneď po obnovení svojej nezávislosti vybrali kombináciu euroatlantickej bezpečnostnej spolupráce a európskej ekonomickej integrácie. V ostatných bývalých republikách bola cesta k demokratizácii a trhovej ekonomike značne komplikovaná, keďže krajiny zostali v ruskej sfére vplyvu a udržiavali politické a hospodárske vzťahy s Ruskom. Miestne semiautoritárne režimy sa v týchto republikách konsolidovali a bývalé sovietske byrokratické postupy v štátnej správe aj naďalej pretrvávali.⁴⁷

Blízke zahraničie predstavuje termín používaný Moskvou v rámci odkazu na tie krajiny, ktoré boli kedysi súčasťou historického Ruského impéria alebo boli zväzovými republikami v bývalom ZSSR. Vzhľadom na pretrvávajúce kultúrne, politické a ekonomické väzby medzi postsovietskym Ruskom a týmito štátmi je ruský zahraničnopolitický establišment presvedčený, že Moskva by s nimi mala aj naďalej uchovávať blízke vzťahy. V auguste 2008 dokonca vtedajší prezident Dmitrij Medvedev formálne oznámil, že jeden pilier ruskej zahraničnej politiky bude zameraný na zabezpečenie privilegovaných záujmov Moskvy v prioritných regiónoch, počínajúc s krajinami, ktoré sú susedmi Ruska.⁴⁸

Je však dôležité poznamenať, že ruské záujmy v postsovietskom priestore neboli nikdy imanentné ani nemenné. Menili sa teda aj politiky, ktoré ich uskutočňovali. V prvej polovici 90. rokov postsovietsky priestor nepatril medzi hlavné priority zahraničnej politiky Moskvy v porovnaní s nasledujúcimi fázami. V tomto období malo Rusko

⁴⁷ Viljar Veebel, „Russia’s neo-imperial dependence model: Experiences of former Soviet republics“, *Romanian Journal of Political Sciences* 17, č. 1 (2017): 6, <https://search.ebscohost.com/> (stiahnuté 17. januára 2019).

⁴⁸ Gvosdev a Marsh, *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors and Sectors*, 157.

problémy so svojou vlastnou tranzíciou a redefinovaním vzťahov so Západom. Práve z tohto dôvodu boli postsovietske krajiny často vnímané ako ťaživé imperiálne rezíduá, ktoré bránili ďalšiemu rozvoju Ruska a jeho integrácii so Západom. Koncom 90. rokov, predovšetkým v období, kedy bol ministrom zahraničných vecí Jevgenij Primakov, bol odkaz k tomuto priestoru ako k sfére privilegovaných záujmov Ruska frekventovanejší v dokumentoch o zahraničnej politike aj v oficiálnych prejavoch. Takýto obrat by mal byť ponímaný v širšom kontexte, keďže sa Rusko nielen zrieklo vyhliadok bezpečnostnej integrácie so Západom, ale zároveň bolo stále viac znepokojené ohľadom rozširovania NATO. Obnovený dôraz na susedstvo bol však do veľkej miery limitovaný len na rétoriku, keďže Rusko bolo v tomto čase značne zasiahnuté ekonomickou krízou z roku 1998 a zapojené do druhého čečenského konfliktu, čiže nemalo dostatočné zdroje.⁴⁹

Až začiatok 21. storočia znamenal rozhodujúci obrat v ruskej stratégii voči postsovietskemu priestoru. Vladimir Putin sa chopil prezidentského úradu s rozdielnym prístupom voči regiónu, charakterizovaným inštrumentálnym pragmatizmom, ktorý sa materializoval prostredníctvom hlbšieho a zároveň viac cieleného zapojenia v susedstve. Pod jeho vedením a aj vďaka značnému rozmachu v národných zdrojoch vygenerovaných nárastom ceny uhl'ovodíkov sa Rusko snažilo konsolidovať alebo vytvoriť nové postavenie v postsovietskych krajinách. Túto pozíciu si zabezpečilo získaním vzácnych podielov v kľúčových sektoroch ich hospodárstva (energetická infraštruktúra a spoločnosti, dopravný a komunikačný priemysel) a posilnením svojej vojenskej prítomnosti v oblasti (vojenské základne, spoločné cvičenia, kontingenty v zamrznutých konfliktoch).⁵⁰ Na rozdiel od Jel'cinovej administratívy sa tiež u Putinovej politiky prejavovala väčšia koncepcnosť, ktorá spočívala predovšetkým v kombinácii bilaterálnych a multilaterálnych prístupov s ohľadom na špecifiká regiónu. Jel'cinova administratíva využívala predovšetkým multilaterálny prístup reprezentovaný SNŠ.⁵¹

Toto obnovené a selektívne zapojenie malo slúžiť dvojakým zámerom, a to sledovaniu politických či ekonomických záujmov Ruska v postsovietskom priestore a zachovaniu jeho národnej bezpečnosti. Predovšetkým farebné revolúcie v Gruzínsku v roku 2003 a na Ukrajine v roku 2004 predstavovali kritický bod v zahraničnej politike

⁴⁹ David Cadier a Margot Light, *Russia's foreign policy: ideas, domestic politics and external relations* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015), 158-159.

⁵⁰ Cadier a Light, *Russia's foreign policy: ideas, domestic politics and external relations*, 159.

⁵¹ Petra Kuchyňková a Tomáš Šmíd, *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* (Brno: Masarykova Univerzita, 2006), 102-103.

Ruska voči *blízkeму zahraničiu*. Tvárou v tvár riziku, že tieto krajiny vstúpia do západných vojenských, politických či ekonomických štruktúr, Rusko zmenilo svoju stratégiu v danom priestore. Strategické opory založené v susedných krajinách neboli využívané už len ako platforma pre sledovanie záujmov Ruska, ale stále viac sa menili na páky aktivované na presné podporovanie politickej a ekonomickej destabilizácie, čo malo zabrániť krajinám v ich smerovaní k západným štruktúram. V druhej polovici nultých rokov tak postsovietske susedstvo už bolo plne etablované na vrchole zahraničnopolitickej agendy Ruska a odvtedy sa stalo hlavným determinantom v antagonistickom vzťahu medzi Ruskom a Západom.⁵²

Dôkazom je aj zahraničnopolitická koncepcia Ruskej federácie z roku 2016, ktorá implikuje, že akcent na vzťah k postsovietskemu priestoru je primárny. Naďalej figuruje na prvom mieste SNŠ, pričom je zdôrazňovaný rozvoj vzťahov s členskými štátmi.⁵³ Národná bezpečnostná koncepcia z roku 2015 navyše deklaruje, že je nevyhnutné zvrátiť trend oslabovania integračných procesov v SNŠ, ktoré sú podľa Ruska do veľkej miery spôsobené práve snahou Západu o ich zvrátenie. Je viditeľný aj čisto pragmatický záujem nielen politicko-vojenského charakteru, ale predovšetkým ekonomického charakteru.⁵⁴

Ako už bolo uvedené, Rusko nie je jedinou krajinou, ktorá má v regióne svoje vlastné záujmy. Ďalším aktérom v oblasti je Európska únia, ktorá po rozšírení v roku 2004 iniciovala takzvané Východné partnerstvo v rámci Európskej susedskej politiky. Jeho cieľom bolo podporiť demokratizáciu a modernizáciu krajín v procese transformácie a posilniť spoluprácu EÚ s bývalými sovietskymi republikami. Výsledky projektu však boli pomerne skromné v oblasti znižovania závislosti týchto krajín na Rusku. Naopak, v roku 2008 Rusko úspešne zablokovalo úsilie Gruzínska inštitucionálne sa priblížiť k EÚ a NATO a v roku 2013 zasiahlo na Ukrajinu, aby zastavilo proces hlbšej integrácie krajiny s EÚ. Tieto kroky naznačili geopolitické ambície Ruska v bývalom sovietskom priestore a donútili niektoré bývalé sovietske republiky čeliť ťažkej dileme medzi narastajúcim partnerstvom s EÚ alebo ďalšou spoluprácou s Ruskom a Eurázijskou ekonomickou

⁵² Cadier a Light, *Russia's foreign policy: ideas, domestic politics and external relations*, 159-162.

⁵³ „Koncepcija vnešnej politiky Rossijskoj Federacii“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248?p_p_id=101_INSTANCE_CptICk6BZ29&_101_INSTANCE_CptICk6BZ29_languageId=ru_RU (stiahnuté 10. januára 2019).

⁵⁴ „Ukaz prezidenta Rossijskoj Federacii o Strategii nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/l8iXkR8XLAtxeilX7JK3XXy6Y0AsHD5v.pdf> (stiahnuté 10. januára 2019).

úniou.⁵⁵

Vízia Východného partnerstva má ďalekosiahle dôsledky. Štát integrujúci sa s EÚ a budujúci stabilné inštitúcie by mal mať vládu, ktorá zodpovedá skôr svojmu ľudu ako Moskve. To znamená, že tam, kde sa záujmy ľudí a Moskvy nezhodujú, vláda by si nutne vybrala záujmy ľudí. V dôsledku toho by takýto štát nemohol byť súčasťou ruskej sféry vplyvu. Vskutku, aby sa krajina stala súčasťou ruskej sféry vplyvu, nemôže mať silné, zodpovedné a legitímne štátne inštitúcie. Namiesto toho musí byť tento štát autoritársky, slabý, skorumpovaný, krehký a ak je to možné, mal by mať hlboké vnútorné alebo vonkajšie napätie, čo dáva Moskve príležitosť manipulovať so spoločenskými silami proti sebe navzájom, ako aj so štátom na udržiavanie kontroly.⁵⁶

Rusko je taktiež dominantnou vojenskou silou v regióne. Ponecháva si po celej Eurázii niekoľko vojenských základní. Moskva okrem toho trvá na tom, aby žiaden eurázijský štát nepatril do vojenského bloku či inej aliancie, ktorej samotné Rusko nie je členom. Organizácia Zmluvy o spoločnej bezpečnosti bola vytvorená v roku 2002 a slúži ako spoločná obranná aliancia medzi Ruskom, Bieloruskom, Arménskom a tromi stredoázijskými krajinami okrem Turkménska a Uzbekistanu. Všetky z iniciovaných organizácií – vrátane nedávno vzniknutej Eurázijskej ekonomickej únie – sú silne podporované zo strany Ruska ako súčasť jeho stratégie na udržanie či dokonca expandovania väzieb medzi postsovietskymi štátmi.⁵⁷ Najvyšší vojenský záujem Ruska v susedstve je v podstate negatívny – zabrániť tomu, aby niektorý zo štátov SNŠ vstúpil do NATO alebo umiestnil na svojom teritóriu akékoľvek americké základne.⁵⁸

2.1 Ruské záujmy na južnom Kaukaze a v Arménsku

Keďže témou práce je využívanie ekonomických mechanizmov zo strany Ruska vo vzťahu k Arménsku, je nutné priblížiť dôležitosť kaukazského regiónu vo všeobecnosti a následne samotného Arménska pre Moskvu. Juhokaukazský región tvorí súčasť ruského bezpečnostného prostredia, v rámci ktorého predstavuje akési prechodné pásmo medzi

⁵⁵ Veebel, „Russia’s neo-imperial dependence model: Experiences of former Soviet republic“, 6.

⁵⁶ Svante E. Cornell, „The European Union: Eastern Partnership vs. Eurasian Union“, in *Putin’s Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*, ed. S. Frederick Starr a Svante E. Cornell (Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014), 185,

<http://silkroadstudies.org/resources/1409GrandStrategy.pdf> (stiahnuté 28. januára 2019).

⁵⁷ Gvosdev a Marsh, *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors and Sectors*, 183,169.

⁵⁸ Dmitri Trenin, „Russia’s Spheres of Interest, not Influence“, *The Washington Quarterly* 32, č. 4 (2009): 14, doi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01636600903231089> (stiahnuté 13. januára 2019).

ruským Severným Kaukazom a moslimským svetom na juhu. Región leží na hraniciach Iránu a Turecka, teda geopolitických konkurentov Ruska v oblasti. Južný Kaukaz pre Rusko predstavuje okrem iného aj most (alebo bariéru) smerom na Stredný Východ. Nemalú dôležitosť má región pre Rusko aj z ekonomickej stránky.⁵⁹ Kaukaz aj Stredná Ázia sú predmetom vonkajšieho záujmu v dôsledku ich prispievania ku globálnej energetickej bezpečnosti. Azerbajdžan, Uzbekistan, Turkmenistan a Kazachstan sú všetko dôležití energetickí producenti. Medzitým, strategická lokácia kaukazských republík (Azerbajdžan, Arménsko a Gruzínsko), Bieloruska a Ukrajiny z nich urobila dôležitých pešiakov v potrubnej diplomacii veľkých mocností.⁶⁰

Dôležitosť Arménska, malého štátu na Kaukaze, môže byť ponímaná z viacerých aspektov. V tejto oblasti je tak nutné zanalyzovať geopolitické aj geostrategické uvažovanie Moskvy, jej možnosti aj limity v regióne a snahy projektovať svoj vplyv aj mimo juhokaukazský región. Rusko pochopiteľne prostredníctvom svojej aktivity v Arménsku sleduje hlavne svoje vlastné bezpečnostné záujmy – z pohľadu Moskvy je Arménsko akýmsi nárazníkovým štátom medzi Ruskom a územím Turecka a hlavne Iránu.⁶¹ Rusko je takisto presvedčené, že strategické partnerstvo s Arménskom je kľúčovým faktorom pri zabezpečovaní toho, aby Moskva nebola vytlačená z južného Kaukazu zo strany NATO.⁶²

Rusko má v arménskom meste Gjumri svoju vojenskú základňu, kde v súčasnosti modernizuje stíhacie lietadlá MIG-29. Existujú predpoklady, že lietadlá budú schopné nielen zachytiť vzdušné ciele, ale aj útočiť na ciele v teréne. Okrem toho sa očakáva aj nasadenie bojových vrtuľníkov a vojenských jednotiek tak, aby vojenská základňa mohla získať kapacitu na zapojenie sa nielen do obranných, ale aj do ofenzívnych operácií vrátane možnosti zapojiť vzdušné jednotky do vzdialenosti 500 kilometrov.⁶³ Arménsko je tak v súčasnosti jedinou krajinou v Zakaukazsku, ktorá má na svojom území ruskú

⁵⁹ Kuchyňková a Šmíd, *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru*, 110.

⁶⁰ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2009), 244.

⁶¹ Jan Hodač a Petr Strejček, *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě* (Brno: Masarykova Univerzita, 2008), 147-148.

⁶² Anthony Rinna, „Yerevan’s Choice: Armenia and its Integration into the Eurasian Customs“, *Iran & the Caucasus* 18, č. 1 (2014): 396, <https://search.ebscohost.com> (stiahnuté 23. januára 2019).

⁶³ Armen Grigoryan, „Armenia: Joining under the Gun“, in *Putin’s Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*, ed. S. Frederick Starr a Svante E. Cornell (Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014), 99, <http://silkroadstudies.org/resources/1409GrandStrategy.pdf> (stiahnuté 28. januára 2019).

vojenskú základňu.⁶⁴

Arménsko sa v posledných rokoch stalo pre Rusko čoraz dôležitejším. Napriek určitému zlepšeniu vzťahov medzi Moskvou a Baku nie je možné považovať Azerbajdžan za lojálneho partnera a Rusko tu tiež nemá ani zďaleka taký výrazný vplyv ako v Arménsku. Okrem toho sa Moskva ocitla aj v takmer beznádejnej patovej situácii s Gruzínskom po vojne v auguste 2008. Po všetkých negatívnych dynamikách vo vzťahoch s Azerbajdžanom a Gruzínskom tak Moskva chápe, že ak Rusko „prehrá“ aj Arménsko, znamenalo by to koniec jeho vojenskej a politickej prítomnosti v Zakaukazsku.⁶⁵

Objektívnejšie môžeme charakterizovať vzťahy medzi Arménskom a Ruskom najmä z hľadiska tvrdého pragmatizmu, posilneného geografiou. Vzhľadom na značne asymetrické vzťahy Arménska s Ruskom absencia spoločnej pozemnej hranice poskytuje priaznivý kontext pre pragmatickú spoluprácu medzi Jerevanom a Moskvou. V tomto zmysle je Arménsko v lepšej pozícii ako Gruzínsko alebo Azerbajdžan.⁶⁶ Okrem toho má v krátkodobom horizonte strategický ekonomický význam pre Rusko aj vo vzťahu k Turecku. Obnovenie vzťahov medzi Ankarou a Jerevanom by totiž pre Moskvu predstavovalo príležitosť vyvážať svoje energetické zdroje do Turecka cez Arménsko. V dlhodobom horizonte tak hodnovernosť silného, znovuobjavujúceho sa Turecka podčiarkuje strategický význam udržania ruskej vojenskej prítomnosti v Arménsku, keďže tieto dve krajiny historicky zápasili o moc a vplyv v Eurázii.⁶⁷

Na základe uvedených skutočností môžeme konštatovať, že ruské geopolitické záujmy v *blízkom zahraničí* od nástupu Putina do prezidentského úradu zostávajú prioritou. Moskva si prostredníctvom upevnenia svojich pozícií sľubuje nielen geopolitické posilnenie svojho postavenia v regióne a projekciu moci, ale aj uľahčenie ďalšieho ekonomického prenikania. Arménsko tvorí jeden z kľúčových článkov v tejto stratégii, keďže je jediným „spoľahlivým“ juhokaukazským partnerom Ruska, ktorý Kremlu

⁶⁴ Richard Giragosian, „Soft power in Armenia: Neither soft, nor powerful“, European Council on Foreign Relations (august 2015), https://www.ecfr.eu/article/commentary_soft_power_in_armenia_neither_soft_nor_powerful3094 (stiahnuté 17. januára 2019).

⁶⁵ Sergey Minasyan, „Russian-Armenian Relations: Affection or Pragmatism?“, *PONARS Eurasia Policy Memo*, č. 269 (2013): 4, http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm_269_Minasyan_July2013.pdf (stiahnuté 22. januára 2019).

⁶⁶ Minasyan, „Russian-Armenian Relations: Affection or Pragmatism?“, 3.

⁶⁷ Ian J. McGinnity, „Selling its Future Short: Armenia's Economic and Security Relations with Russia“ (diplomová práca, Claremont McKenna College, 2010), 42, https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1059&context=cmc_theses (stiahnuté 16. januára 2019).

zároveň ponúka možnosť udržať si svoje pozície v danej oblasti. Arménsko je zároveň jedinou krajinou v Zakaukazsku, kde má Moskva umiestnenú svoju vojenskú základňu. Je tiež jedinou juhokaukazskou republikou, ktorá je členom všetkých dôležitých postsovietskych projektov pod vedením Ruska. Z tohto dôvodu je pre Moskvu dôležité, aby si tu aj naďalej udržiavala svoj vplyv. Odklon od ruského vektora v zahraničnej politike by tak mohol mať negatívny vplyv nielen na pozície Ruska v republike, ale aj jeho vplyv v regionálnom meradle.

3 Geopolitická pozícia Arménska

Pre dôkladnú analýzu ruského ekonomického štátnictva je nevyhnutné zobrať do úvahy nielen spomenuté záujmy v Rusku v danej oblasti, ale aj geopolitickú pozíciu samotného Arménska. Dôvodom je skutočnosť, že Rusko využíva a zámerne cieľi na slabiny Jerevanu, ktoré vychádzajú aj z jeho geopolitického „obkľúčenia“. Kombinácia asertívnej ruskej zahraničnej politiky a patová geopolitická situácia, v ktorej sa Jerevan už takmer tri dekády nachádza, vytvárajú predpoklad pre aktívne využívanie spomenutých mechanizmov zo strany Moskvy.

Arménska republika sa nachádza na križovatke Európy a Ázie. Hraničí s Azerbajdžanom, Iránom, Tureckom a Gruzínskom. Počet obyvateľov dosahuje približne 2,9 milióna. Etnicky je Arménsko homogénnou krajinou s 95 % Arménmi. Geopolitickú situáciu okolo krajiny výrazne ovplyvňuje súhra rôznych záujmov veľkých globálnych geopolitických aktérov. Rusko, Spojené štáty a Európska únia sú veľmi aktívne v regióne, pričom sa tu snažia udržiavať a zvyšovať svoj vplyv. Čo sa týka samotných susedov, Gruzínsko je silne prozápadné, Azerbajdžan sa snaží do istej miery balansovať medzi Západom a Ruskom. Arménsko v posledných rokoch zvyšuje svoje väzby s Ruskom, a to najmä vo vojenských a energetických oblastiach, pričom zároveň udržiava dobré vzťahy s USA a EÚ.⁶⁸

Od dosiahnutia arménskej nezávislosti v roku 1991 sa politickí činitelia krajiny snažili viesť vyváženú, mnohorozmernú líniu zahraničnej politiky, pre ktorú vytvorili termín komplementárnosť. Vzhľadom na zložitý geopolitický kontext, v ktorom sa krajina nachádza, bola táto politická línia určená na maximálne zabezpečenie strategických záujmov Arménska. Čas však ukázal, že udržanie deklarovanej rovnováhy je ťažšie, ako sa pôvodne predpokladalo. V priebehu rokov bolo možné pozorovať, ako bol vektor zahraničnej politiky Jerevanu stále viac indexovaný smerom k Moskve než v akomkoľvek inom smere.⁶⁹ Všeobecne platí, že komplementárnosť poukazuje na ochotu dosiahnuť prelom na ceste k európskej integrácii bez „ignorovania“ dlhodobého partnerstva s Ruskom. Napriek tomu, ako už bolo spomenuté, v priebehu času a najmä v dôsledku

⁶⁸ „Armenia Investment Map“, EV Consultin (október 2018): 2-6, <http://evconsulting.com/sites/default/files/ArmInvestmentMap2018.pdf> (14. januára 2019).

⁶⁹ Anahit Shirinyan a Stefan Ralchev, „U-turns and Ways Forward: Armenia, the EU and Russia Beyond Vilnius“, *Institute for Regional and International Studies Policy Brief* (november 2013): 2, <http://www.iris-bg.org/fls/iris-shirinyan&ralchev-Armenia-EU-Russia-Beyond-Vilnius-nov13.pdf> (stiahnuté 10. februára 2019).

Putinovej asertívnejšej politiky v blízkom zahraničí sa Arménsko dostalo na obežnú dráhu ruského vplyvu.⁷⁰

3.1 Rusko ako strategický partner

Pochopiteľnou snahou Arménska je úplne nepodľahnúť tomuto vplyvu a svoju bezpečnosť definovať aj na základe spolupráce so západnými vojensko-politickými štruktúrami. Takáto politika väčšieho pripútania sa k Západu býva často interpretovaná ako výsledok silného lobby arménskej diaspóry v Spojených štátoch. Napriek početnosti aj dobrej organizovanosti tejto diaspóry sú však výsledky jej lobby hmatateľné skôr len v ekonomickej sfére. Rusko prináša Arménsku garancie vo viacerých sférach.⁷¹ Okrem toho ako kľúčový bezpečnostný partner Arménsko ponúka Rusku dôležitú úlohu v Zakaukazsku, keďže je jedinou krajinou v regióne, ktorá je hostiteľom ruskej vojenskej základne a zároveň členom Organizácie Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (ODKB) pod vedením Ruska a jeho Eurázijskej ekonomickej únie.⁷² Arménsko nemá žiadne priame geografické ani dopravné spojenie s Ruskom, ale stále je príjemcom veľkých ruských investícií, najmä v sektore dopravy a infraštruktúry. Týmto spôsobom Moskva kompenzuje Jerevan za jeho strategickú spoluprácu vo vojensko-strategických a geopolitických oblastiach.⁷³ Je však dôležité akcentovať, že Rusko ako vojenský partner Arménska dokáže vydierať jeho národné bezpečnostné otázky, v dôsledku čoho Jerevanu nezostáva nič iné len akceptovať ruské „priateľstvo“ za akýchkoľvek podmienok. Rusko kombinuje tvrdé a mäkké prístupy, teda využíva takzvaný princíp *soft-coercion*, v snahe vyvíjať vplyv, ktorý je nepriamo donucujúci, opierajúc sa o skryté metódy (vydieranie, sankcie) a netradičné formy bezpečnosti (energetika).⁷⁴

Rusko a Arménsko si boli už od začiatku deväťdesiatych rokov veľmi blízki. V roku 1995 Moskva založila spomínanú vojenskú základňu v Gjumri, kde je v súčasnosti umiestnených približne päťtisíc ruských vojakov. V roku 2010 bolo dohodnuté predĺženie

⁷⁰ Aram Terzyan, „The anatomy of Russia’s grip on Armenia: bound to persist?“, *CES Working Papers 10*, č. 2 (2018): 240, <https://search.ebscohost.com> (stiahnuté 27. januára 2019).

⁷¹ Hodač a Strejček, *Politika Ruské federácie v postsovětském prostoru a střední Evropě*, 145-147.

⁷² Giragosian, „Soft power in Armenia: Neither soft, nor powerful“, *European Council on Foreign Relations* (August 2015), https://www.ecfr.eu/article/commentary_soft_power_in_armenia_neither_soft_nor_powerful3094 (stiahnuté 12. februára 2019).

⁷³ Minasyan, „Russian-Armenian Relations: Affection or Pragmatism?“, 4.

⁷⁴ Tigran Yepremyan a Narek Mkrtychyan, „On reasons behind Armenia’s integration choice: EU vis-a-vis Russia-led EEU“, *EuroTimes* (2016): 176, <https://search.ebscohost.com> (stiahnuté 24. februára 2019).

jej prenájomu až do roku 2044. Okrem toho ruské ozbrojené sily strážia arménsku hranicu dlhú 268 kilometrov s Tureckom. Arméni tak dúfajú, že toto posilnenie inštitucionálnych vzťahov s Ruskom bude podporovať hospodársky rast a posilní bezpečnosť. Túžba po bezpečnosti je mimoriadne silná vzhľadom na konflikt v Karabachu.⁷⁵ Počas celého postsovietskeho obdobia totiž väčšina arménskych politikov a analytikov považovala účasť v ruských štruktúrach za kľúčovú súčasť bezpečnosti.⁷⁶ Prieskum arménskeho think-tanku z roku 2015 ukázal, že 55 % respondentov považuje za prijateľnú zahraničnú (čo znamená ruskú) vojenskú prítomnosť v Arménsku. Okrem toho 38 % respondentov si myslí, že zahraničná vojenská prítomnosť je kľúčom k ochrane Arménska pred azerbajdžanskou alebo tureckou agresiou, zatiaľ čo podľa 25 % respondentov poskytuje všeobecnú záruku bezpečnosti pre celú krajinu.⁷⁷

3.2 Postavenie Arménska v regionálnom meradle

V dokumente Národná bezpečnostná stratégia Arménska, zverejnenom na internetovej stránke ministerstva zahraničných vecí a schválenom v januári 2007, je len jedna krajina, a to Rusko, označená za strategického partnera. Ruská vojenská prítomnosť je pritom považovaná za nevyhnutnú potrebu na ochranu hraníc Arménska a na zachovanie politickej aj vojenskej rovnováhy v kaukazskom regióne. Keďže pozemné hranice s Tureckom a Azerbajdžanom zostávajú zatvorené, Gruzínsko, s ktorým má Arménsko „priateľské vzťahy“, a Irán, s ktorým spolupracuje v sektore energetiky a zdieľa historické a kultúrne väzby, sú v bezpečnostnej stratégii taktiež označení ako dôležití partneri Jerevanu. V stratégii je ďalej uvedené, že nevyriešená povaha arménsko-tureckých vzťahov, a to najmä uzavretá hranica, vytvára hrozby pre národnú bezpečnosť Arménska a brzdí proces jeho stabilného rozvoja. Labilita týchto vzťahov má priamy negatívny vplyv na posilnenie regionálnej stability a spolupráce. Za hlavnú brzdú rozvoja diplomatických vzťahov však jasne považuje problematiku uznania arménskej genocídy.⁷⁸

⁷⁵Franziska Smolnik a Uwe Halbach, „The Nagorno-Karabakh Conflict in Light of the Crisis over Ukraine“, in *Not Frozen! The Unresolved Conflicts over Transnistria, Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh in Light of the Crisis over Ukraine*, ed. Sabine Fischer, *SWP Research Paper* (2016): 70, https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2016RP09_fhs.pdf (stiahnuté 3. februára 2019).

⁷⁶ Grigoryan, „Armenia: Joining under the Gun“, 99.

⁷⁷ „Perceptions of National Security in Armenia“, Findings of a public opinion poll (jún 2015), http://www.civilitasfoundation.org/cf/images/stories/national_security_poll_eng_final_june1.pdf (stiahnuté 15. marca 2019).

⁷⁸ „Strategija nacional'noj bezopasnosti Respubliki Armenija“, Ministerstvo zahraničných vecí Arménskej republiky, <https://www.mfa.am/filemanager/Statics/Doctrinerus.pdf> (stiahnuté 10. januára 2019).

Arménsko-azerbajdžanské vzťahy sú takmer plne definované konfliktom v Náhornom Karabachu. Počas sovietskej éry populácia Náhorného Karabachu, ktorá bola väčšinou tvorená etnickými Arménmi, viackrát žiadala Moskvu, aby inkorporovala túto autonómnu oblasť do Arménskej sovietskej socialistickej republiky. Koncom 80. rokov tieto nevypočuté požiadavky viedli k vypuknutiu masových protestov a interetnického násillia v Arménsku aj Azerbajdžane, čo nakoniec vyvrcholilo rozpútaním konfliktu v roku 1988. Hoci v roku 1994 bolo sprostredkované prímerie, Náhorný Karabach dodnes vystupuje na medzinárodnej scéne ako neuznaný štát a konflikt s nízkou intenzitou medzi Arménskom a Azerbajdžanom pretrváva s určitými narušeniami v podobe ozbrojených stretov. Jerevan považuje nepriateľský Azerbajdžan za významnú prekážku pre dosiahnutie svojich stanovených cieľov v oblasti národnej bezpečnosti aj regionálnej integrácie.⁷⁹

Je teda vidieť, že geopolitická poloha krajiny je pre Arménsko skôr bariérou ako možnosťou nadväzovať konštruktívne medzinárodné vzťahy. Arménsko neudržiava diplomatické vzťahy so susedným Azerbajdžanom, keďže je s krajinou v podstate vo vojenskom stave. So susedným Iránom nemôže Arménsko taktiež nadviazať intenzívnejšiu spoluprácu, pretože tomu bráni práve exkláva Azerbajdžanu, Nachičevan. Vzhľadom na arménsko-tureckú minulosť a tureckú podporu azerbajdžanskej strany v konflikte o Náhorný Karabach je aj hranica s Tureckom skôr ďalšou líniou izolácie. Práve tieto okolnosti zapríčiňujú, že sa Arménsko len ťažko môže stať súčasťou svetového globalizačného procesu, vďaka ktorému by dosiahlo strategickú dôležitosť pre svojich susedov či iné štáty.⁸⁰ Je totiž jedným z unikátnych príkladov krajín, ktoré majú až 80 % svojich pozemných hraníc uzavretých.⁸¹

Je tiež dôležité poznamenať, že obchodné vzťahy Arménska sú obmedzené z dôvodu zlej infraštruktúry a slabých dopravných spojení. Tieto skutočnosti majú následne oslabujúci vplyv na národnú bezpečnosť krajiny. Ekonomické výpočty naopak ukazujú, že otvorenie hraníc by mohlo zvýšiť hrubý domáci produkt až o 30 % a výrazne znížiť obchodný deficit krajiny. Keďže neexistujú diplomatické vzťahy s Tureckom a

⁷⁹ Andrew C. Kuchins, Jeffrey Mankoff a Oliver Backes, *Armenia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests* (New York: CSIS, 2016), 5, <https://www.csis.org/analysis/armenia-reconnecting-eurasia> (stiahnuté 28. januára 2019).

⁸⁰ Hodač a Strejček, *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě* (Brno: Masarykova Univerzita, 2008), 143-144.

⁸¹ Vahram Ter-Matevosyan, Anna Drnoian, Narek Mkrtychyan a Tigran Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences,“ *Eurasian Geography and Economics* 58, č. 3 (2017): 344, <https://doi.org/10.1080/15387216.2017.1360193> (stiahnuté 12. januára 2019).

Azerbajdžanom, neexistuje žiadna perspektíva dopravných spojení medzi Arménskom a týmito krajinami. To znamená, že Gruzínsko a Irán zohrávajú mimoriadne dôležitú úlohu. Značný podiel nákladnej dopravy sa prepravuje po železnici do gruzínskych prístavov, odkiaľ cestuje po železnici do prístavov v Čiernom mori.⁸² Napriek tomu Azerbajdžan a Turecko postupne zvyšujú svoju politickú a ekonomickú prítomnosť v Gruzínsku, čo mnohí Arméni vnímajú ako novú výzvu pre regionálnu bezpečnosť a rovnováhu síl.⁸³ V tomto prípade je však tiež nevyhnutné zdôrazniť, že Gruzínsko nie je možné považovať za strategického partnera vzhľadom na jeho vzťahy s Ruskom. Okrem toho Irán čelí sankciám zo Západu, čo vytvára z hlbšej kooperácie s touto islamskou republikou potenciálny zdroj tenzií v prístupe západných mocností k Jerevanu.

Napriek tomu, že Irán je dôležitým strategickým a ekonomickým partnerom Arménska, v otázke karabšského konfliktu sa snaží presadzovať neangažovanosť a odstup. Vo všeobecnosti Teherán nechce nijakým spôsobom spochybňovať rolu Ruska ako strategického sprostredkovateľa v Zakaukazsku. Taktiež obava z iredentizmu medzi jeho veľkou azerbajdžanskou populáciou na severozápade vedie k tomu, že Irán len veľmi opatrne pristupuje ku konfliktu medzi Jerevanom a Baku.⁸⁴

Aj odborník na Kaukaz Emil Aslan Souleimanov zdôrazňuje, že postsovietska zahraničná politika Arménska je charakteristická jednostrannou orientáciou krajiny na Rusko. To je totiž väčšinou v arménskom prostredí ponímané ako jediný garant bezpečnosti pred hrozbou turecko-azerbajdžanského expanzionizmu, respektíve revanšizmu v dôsledku pretrvávajúceho konfliktu v Karabachu a otázky uznania genocídy zo strany Turecka. Táto skutočnosť zároveň viedla k posilneniu turecko-azerbajdžanského zväzku. Arménsko sa tak podľa odborníka ocitlo medzi ambicióznymi regionálnymi projektmi, ktorých cieľom je napojenie bohatých ložísk ropy a zemného plynu Kaspického mora prostredníctvom siete ropovodov a plynovodov s európskymi trhmi. Táto stratégia však len ďalej umocňuje (geo)ekonomickú izoláciu krajiny, keďže dopravné tepny z Azerbajdžanu do Turecka nevedú cez Arménsko, čo by bolo z geografického aspektu výhodnejšie, ale cez gruzínske územie. V dôsledku tejto neľahkej situácie sa len prehĺbuje

⁸² Alexander Markarov a Vahe Davtyan, „Post-Velvet Revolution Armenia’s Foreign Policy Challenges“, *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 26, č. 4 (2018): 534, <https://muse.jhu.edu/article/707885/pdf> (stiahnuté 12. januára 2019).

⁸³ Ter-Matevosyan, Drnoian, Mkrtychyan a Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences,“ 345.

⁸⁴ Kuchins, Mankoff a Backes, *Armenia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests*, 12.

arménska závislosť na Rusku, ktorá má v krajine dominantné postavenie v oblasti vojensko-politickej, ekonomickej aj energetickej.⁸⁵

Arménsko je tiež ekonomicky najslabšie z troch juhokaukazských krajín, keďže má málo prírodných zdrojov a slabo rozvinutý priemysel.⁸⁶ Jerevan už od začiatku 90. rokov znáša politické a hospodárske náklady spojené s izoláciou kvôli podpore boja karabašských Arménov za sebaurčenie a jeho úlohe ako garanta ich bezpečnosti. Jeho zahraničnopolitický kalkúl bol tak zameraný na prekonanie tejto izolácie prostredníctvom vytvárania partnerstiev s hlavnými mocenskými centrami, kým sa nedosiahne riešenie pre Náhorný Karabach, ktoré by Arméni považovali za spravodlivé.⁸⁷

Vzťahy Arménska so svojou diaspórou v zámorí pomáhajú zabezpečiť spojenia s Európou, Severnou Amerikou a Ruskom, ako aj s Blízkym východom a dokonca Latinskou Amerikou. Keďže Arménsko nemá žiadne príjmy z ropy, ako je tomu v prípade Azerbajdžanu, alebo politický vplyv Turecka, diaspóra je nevyhnutná pre snahy Arménska ovplyvniť medzinárodnú verejnú mienku a rozhodnutia politických činiteľov, čo sa týka situácie na Kaukaze. Napriek značnému vplyvu v mnohých západných metropolách však diaspóra nedokázala premeniť Arménsko na najvyššiu prioritu Západu. Arménsko je jednoducho príliš malé a vzdialené na to, aby vo väčšine západných krajín získalo prioritnú pozornosť.⁸⁸ Zahraničná politika Arménska je okrem toho často nesprávne chápaná alebo navonok ignorovaná. Niektorí krajinu odmietajú ako proruský malý štát a jej dilemy sú tak vo veľkej miere prehliadané politickou aj analytickou komunitou, a to najmä na Západe. Tento relatívny nedostatok pozornosti voči Arménsku je obzvlášť výrazný v porovnaní s väčšou šírkou pásma pozornosti, ktorá je venovaná problémom štátov Východného partnerstva „s vyšším profilom“, ako je napríklad Ukrajina či Gruzínsko. A práve toto je hlavná prekážka pre angažovanosť zahraničnej politiky v Arménsku. Zatiaľ čo viac informovaní politickí činitelia zo Západu, ako sú napríklad odborníci na Arménsko a diplomati v teréne, uznávajú nezávideniahodnú situáciu v krajine, vo veľkej miere

⁸⁵ Emil Aslan Souleimanov, „Postsovětská Arménie - zajištění národní bezpečnosti mezi Tureckem a Ruskem“, *Medzinárodné vzťahy* 2, č. 9 (2011): 65, <http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2011-2.pdf> (stiahnuté 12. marca 2019).

⁸⁶ Michael B. Bishku, „The South Caucasus Republics: Relations with the U.S. and the EU“, *Middle East Policy* 22, č. 2 (2015): 42, <https://doi.org/10.1111/mepo.12127> (stiahnuté 15. februára 2019).

⁸⁷ Anahit Shirinyan, „Armenia's Foreign Policy Balancing in an Age of Uncertainty“, Chatham House Research Paper (marec 2019), <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-03-14-Armenia3.pdf> (stiahnuté 12. mája 2019).

⁸⁸ Paul Stronski, „Armenia at Twenty-Five: A Rough Ride“, Carnegie Endowment for International Peace (december 2016), <https://carnegieendowment.org/2016/12/07/armenia-at-twenty-five-rough-ride-pub-66351> (stiahnuté 12. marca 2019).

nedokážu nájsť vhodné riešenia.⁸⁹

Zároveň určitá finlandizácia Arménska spojená so závislosťou od ruského bezpečnostného dáždika a hospodárskej pomoci má svoje hranice. V domácej politickej scéne Arménska, kde existuje určitý politický konsenzus o hlavnom rámci zahraničnej politiky krajiny, je napríklad takmer neviditeľná. Alexander Iskandarjan túto skutočnosť vysvetlil nasledovne: „*Napriek všeobecnému vnímaniu opaku sa to v arménskej domácej perspektíve veľmi nemení. Dôvody sú celkom jasné. Rusko sa nemusí, a ani sa nestará o to, aký druh domácich politik je v Arménsku zavedený, pokiaľ [Arménsko] zostane pod ruským vojenským krídlom a nevyberie si otvorene prozápadnú orientáciu.*“⁹⁰

Medzi susednými štátmi Arménska je takmer nemožné nájsť reálneho strategického partnera. S Azerbajdžanom je kooperácia vylúčená vzhľadom na konflikt v Náhornom Karabachu. Vo vzťahu s Tureckom predstavuje problém otázka arménskej genocídy a spojenectvo medzi Baku a Ankarou. S Iránom udržiaval Jerevan tradične priateľské vzťahy, ale vyššia miera kooperácie, ktorá by bola protiváhou ruskej moci, nie je v praxi reálna. Významnejšej spolupráci s Gruzínskom zase bráni pretrvávajúci konflikt medzi Moskvou a Tbilisi. Výsledkom je, že Jerevan vo svojom geopolitickom uvažovaní nemá na výber. Jeho nezávideniahodná geopolitická situácia totiž vedie k tomu, že Arménsko vníma Rusko ako jediného garanta národnej bezpečnosti tvárou v tvár tureckej a azerbajdžanskej hrozbe. Práve z týchto dôvodov tu Moskva v praxi dokáže pomerne jednoducho aplikovať najrozličnejšie (aj donucovacie) stratégie, ktoré budú ďalej analyzované v nasledujúcich častiach.

⁸⁹ Shirinyan, „Armenia’s Foreign Policy Balancing in an Age of Uncertainty“, 5.

⁹⁰ Minasyan, „Russian-Armenian Relations: Affection or Pragmatism?“, 4.

4 Arménsko medzi európskou a eurázijskou integráciou

Štát môže využívať ekonomické štátnictvo so zámerom ovplyvniť zahraničnopolitickú orientáciu cieľovej krajiny, ale aj zasiahnuť do jej vnútorných politických či ďalších procesov. Predmetom tejto práce je komparácia práve týchto dvoch rovín. V prvej časti bude zanalyzované to, do akej miery zasahovalo a dodnes intervenuje Rusko do integračných procesov Arménska na medzinárodnej scéne, a to konkrétne v prípade spolupráce s Európskou úniou. Aby však bolo možné komplexne porozumieť tomu, aké mechanizmy Moskva využívala a do akej miery boli aplikovateľné v danej situácii, je najskôr potrebné pripomenúť, aký ekonomický vplyv si Rusko postupom času v Arménsku vybuďovalo. Tieto skutočnosti tak umožnia ďalej aplikovať využívanie ekonomických mechanizmov zo strany Moskvy na konkrétny prípad v analyzovanom období od roku 2013.

Arménsky analytik Richard Giragosjan tvrdí, že ruský vplyv na Arménsko je založený na takzvanom prístupe „3G“. Ten sa skladá z kombinácie dodávok diskontovaných zbraní (Guns), dodávok plynu pod tržnou hodnotou (Gas supplies) a tovarov (Goods).⁹¹ Ruská federácia je vedúcim zahraničným obchodným partnerom Arménska, pričom v roku 2013 jej podiel na obchodnej bilancii dosahoval 23,5 %. Akumulovaný objem ruských investícií presiahol 3 miliardy USD, čo je viac ako 40 % všetkých zahraničných investícií v arménskom hospodárstve. Väčšinu tejto sumy predstavujú priame investície.⁹²

Rusi tiež postupne získali kontrolu nad arménskymi elektrárnami a národnou plynárenskou distribučnou sieťou v dôsledku kontroverzných swapových obchodov typu „dlh za aktíva“ s arménskou vládou v rokoch 2003 až 2006.⁹³ Postup je jednoduchý – výmenou za odpis dlhu vo výške 100 miliónov USD vzniknutého od roku 1991 Arménsko súhlasilo s prevodom strategických štátnych aktív Rusku vrátane šiestich vodných elektrární. Okrem toho v roku 2003 Arménsko ratifikovalo dohodu, ktorá umožnila ruskému holdingu RAO Unified Energy Systems prevziať finančnú kontrolu jadrovej

⁹¹ Richard Giragosian, „The 3G of Armenian-Russian Relations: Guns, Gas and Goods“, *Vocal Europe* (január 2018), <https://www.vocaleurope.eu/the-3g-of-armenian-russian-relations-guns-gas-and-goods/> (stiahnuté 12. decembra 2018).

⁹² „Press-konferencija po itogam rossijsko-armjanskich peregovorov“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2013), <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/19741> (stiahnuté 28. januára 2019).

⁹³ Emil Danielyan, „Russian-Armenian Tycoon Expanding Influence in Armenia“, *Eurasianet* (november 2017), <https://eurasianet.org/russian-armenian-tycoon-expanding-influence-in-armenia> (stiahnuté 12. mája 2019).

elektrárne Medzamor, ktorá predstavuje približne 40 % arménskej produkcie elektriny. Celkovo Rusko prevzalo približne až 90 % kapacít Arménska na výrobu elektrickej energie. V rámci dohody o swapoch tiež vláda Roberta Kočarjana odovzdala najväčšiu cementársku továreň v Arménsku ruskému vývozcovi plynu ITERA ako platbu za dlh vo výške 10 miliónov dolárov za predchádzajúce dodávky plynu.⁹⁴

V súčasnosti štátne ruské korporácie dodávajú väčšinu zemného plynu spotrebovaného Arménmi. Keďže ruské spoločnosti vlastní mnohé kľúčové energetické aktíva Arménska, poskytujú Kremľu veľa ekonomických vplyvov a pák na krajinu.⁹⁵ V marci 2006 podpísali Gazprom a vláda Arménskej republiky 25-ročnú dohodu, ktorá identifikovala strategické princípy účasti Gazpromu na projektoch v oblasti zemného plynu a elektrickej energie v tejto juhokaukazskej republike. Dokument zabezpečil zvýšenie majetkového podielu Gazpromu v arménskej spoločnosti ArmRosgazprom prostredníctvom ďalšej emisie akcií. V dôsledku toho získal Gazprom 80 % podiel v tejto spoločnosti. Prostriedky získané z emisie akcií boli alokované na nákup a výstavbu piateho bloku v tepelnej elektrárni Hrazdan, ako aj zariadení plynárenskej infraštruktúry v Arménsku. Elektrárňou Hrazdan je spravovaná spoločnosťou Hrazdan Energy Company, ktorá je dcérskou spoločnosťou ruského energetického holdingu Inter RAO.⁹⁶

Ruské spoločnosti sú úspešne zastúpené v oblasti arménskej energetiky (Gazprom, Inter RAO JeES), ťažby, bankovníctva (VTB Bank), dopravy (Ruské železnice), telekomunikácií (VimpelCom a MTS) a poisťovníctva (Rosgosstrach, INGO, RESO-Garantija), pričom majú záujem o zvýšenie politického a hospodárskeho vplyvu Ruska nad Arménskom.⁹⁷ Okrem toho Rosatom uskutočňuje práce zamerané na modernizáciu arménskej jadrovej elektrárne. Postupne sa rozvíjala aj spolupráca v banskej oblasti. Ruská spoločnosť Polymetal vykonáva prieskumy v arménskych zlatých baniach. Spoločnosť Rusal zase investovala 120 miliónov USD do spoločného podniku na výrobu hliníka známeho pod názvom Rusal Armenal.⁹⁸ To potvrdzuje, že Rusko aktívne pracuje vo

⁹⁴ Terzyan, „The anatomy of Russia's grip on Armenia: bound to persist?“, 236-237.

⁹⁵ Danielyan, „Russian-Armenian Tycoon Expanding Influence in Armenia“.

⁹⁶ „OAO «Gazprom» i Pravitel'stvo Respubliki Armenija podpisali dolgosročnoje soglašenije, opredel'ajuščee strategičeskije principy sotrudničestva“, Gazprom, <http://www.gazprom.ru/press/news/2006/april/article55710/> (stiahnuté 10. decembra 2018).

⁹⁷ Yepremyan a Mkrtchyan, „On reasons behind Armenia's integration choice: EU vis-a-vis Russia-led EEU“, 176.

⁹⁸ „Presidents of Armenia and Russia recapped the results of negotiations“, Oficiálna stránka prezidenta Arménskej republiky (marec 2017), <https://www.president.am/en/press-release/item/2017/03/15/President-Serzh-Sargsyan-met-with-representatives-of-Mass-Media-with-Vladimir-Putin/> (stiahnuté 18. februára 2019).

vedúcich odvetviach arménskeho hospodárstva vrátane dodávok, spracovania a distribúcie elektriny, dopravy, telekomunikácií, bankovníctva, poisťovníctva či dokonca ťažby nerastných surovín.

Asi najdôležitejším aspektom je už spomenutá energetická závislosť Arménska od ruských dodávok. V energetickej sfére Jerevan spolupracuje aj so susedným Iránom. Podľa odborníkov je cieľom Ruska zlikvidovať akúkoľvek šancu pre Arménsko nadviazať hospodárske vzťahy s touto islamskou republikou.⁹⁹ Aby Rusko odolalo hypotetickým výzvam pre svoj značne rastúci vplyv v Arménsku, a to najmä v energetickom sektore, zašlo tak ďaleko, že znemožnilo možné alternatívy pre Jerevan. To platí najmä pre plynovod Irán – Arménsko určený na zásobovanie Arménska iránskym zemným plynom výmenou za vývoz arménskej elektrickej energie do Iránu.¹⁰⁰

Arménska vláda v reakcii na ekonomický tlak Ruska sprostredkovala niekoľko obchodov s Ruskom, ktoré mu ponechali výhradnú kontrolu energetickej siete Arménska. Okrem spomenutej elektrárne Hrazdan a navýšenia podielu v spoločnosti ArmRosgazprom išlo aj o ďalšie dôležité projekty. Gazprom tiež získal kontrolu nad prvým úsekom plynovodu vedúceho z iránskeho Tabrízu do arménskeho mesta Kajaran, čo mu umožnilo regulovať arménsky prístup k iránskeму plynu. Kontrola elektrárne Hrazdan a plynovodu Irán – Arménsko dostali energetický sektor Arménska plne do ruského zovretia. Gazprom tak získal možnosť diktovať podmienky prístupu Arménska k iránskym zásobám alebo úplne zabrániť Arménsku diverzifikovať svoje zdroje dodávok.¹⁰¹

Gazprom okrem toho prijal zásadné preventívne opatrenia proti rozšíreniu úlohy Iránu a reálne proti akejkoľvek nezávislej iránskej politike exportu plynu v Arménsku alebo mimo republiku. Moskve sa podarilo presadiť, aby bol navrhnutý priemer iránsko-arménskeho plynovodu z pôvodných 1 420 milimetrov zmenšený na 700 milimetrov.¹⁰² Arménsko ročne dováža do 500 miliónov kubických metrov iránskeho plynu. Pre

⁹⁹ Paul Goble, „Russia has De Facto Occupied Armenia, Yerevan Expert Says“, *Windows on Eurasia* (október 2015), <http://windowoneurasia2.blogspot.com/2015/10/russia-has-de-facto-occupied-armenia.html> (stiahnuté 14. decembra 2018).

¹⁰⁰ Emil Danielyan, „Russia Tightens Control over the Armenian Energy Sector“, *Eurasianet* (október 2006), <https://eurasianet.org/russia-tightens-control-over-the-armenian-energy-sector> (stiahnuté 10. januára 2019).

¹⁰¹ Vladimir Socor, „Armenia’s Giveaways to Russia: from Property-for-Debt to Property-for-Gas“, *Eurasia Daily Monitor* 3, č. 76 (2006), <https://jamestown.org/program/armenias-giveaways-to-russia-from-property-for-debt-to-property-for-gas/> (stiahnuté 12. januára 2019).

¹⁰² Vladimir Socor, „Iran-Armenia Gas Pipeline: Far More than Meets the Eye“, *Eurasia Daily Monitor* 4, č. 56 (2007), <https://jamestown.org/program/iran-armenia-gas-pipeline-far-more-than-meets-the-eye/> (stiahnuté 12. januára 2019).

porovnanie ruské dodávky plynu do krajiny predstavujú približne 2 miliardy kubických metrov ročne.¹⁰³ Je teda viditeľné, že práve táto obrovská závislosť od ruských dodávok predstavuje významnú geoekonomickú páku v rukách Ruska. Keby došlo k zintenzívneniu arménsko-iránskej kooperácie v danej oblasti, jeden z hlavných nástrojov ruského ekonomického štátnictva by bol značne oslabený.

4.1 Cesta k DCFTA

V reakcii na novú asertivitu v zahraničnej politike zo strany Moskvy, ako aj na rastúce obavy ruských susedov, iniciovala EÚ v roku 2009 projekt takzvaného Východného partnerstva. Ten mal vytvoriť perspektívu ďalšej politickej asociácie, hospodárskej integrácie a právnej konvergencie medzi EÚ a šiestimi zúčastnenými štátmi v postsovietskom priestore (Arménsko, Azerbajdžan, Bielorusko, Gruzínsko, Moldavsko a Ukrajina). Pôvodná poľsko-švédská myšlienka osobitného vzťahu medzi EÚ a krajinami na východnej hranici Únie nakoniec prevzala kontúry Asociačnej dohody (AA) a Hlbokej a komplexnej zóny voľného obchodu (DCFTA) vrátane zamerania na multilaterálnu spoluprácu.¹⁰⁴

Hlboká a komplexná zóna voľného obchodu je súčasťou dohody o pridružení medzi EÚ a daným štátom, ktorá je zatiaľ jednou z najambicióznejších dvojstranných dohôd iniciovaná zo strany Únie. Dohoda DCFTA ponúkne danej krajine rámec pre modernizáciu obchodných vzťahov, ako aj impulz pre hospodársky rozvoj vďaka otváraniu trhov prostredníctvom postupného odstraňovania colných sadzieb a kvót. Ďalším prostriedkom je rozsiahla harmonizácia zákonov, noriem a nariadení v sektoroch súvisiacich s obchodom, čím sa vytvoria podmienky pre zosúladenie kľúčových sektorov hospodárstva daného štátu s normami EÚ.¹⁰⁵

Nové dohody o pridružení tak zahŕňajú podpis DCFTA s tými krajinami, ktoré sú ochotné a schopné vstúpiť do hlbšej angažovanosti a postupnej integrácie do hospodárstva EÚ. Umožnia tiež ľahšie cestovanie do EÚ prostredníctvom postupnej liberalizácie vízového režimu, sprevádzanej opatreniami na boj proti nelegálnemu prisťahovalectvu.

¹⁰³ „Armenia, Iran Reportedly Negotiating Gas Price,“ RFE/RL (november 2016), <https://www.rferl.org/a/armenia-gas-iran-russia-gazprom/28097805.html> (stiahnuté 12. januára 2019).

¹⁰⁴ Alena Vieira a Syuzanna Vasilyan, „Armenia and Belarus: caught between the EU’s and Russia’s conditionalities?“, *European Politics and Society* 19, č. 4 (2018): 475, <https://doi.org/10.1080/23745118.2018.1455337> (stiahnuté 13. decembra 2018).

¹⁰⁵ „EU-Ukraine: Deep and Comprehensive Free Trade Area“, European External Action Service, 2, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/tradoc_150981.pdf (stiahnuté 13. februára 2019).

Partnerstvo má tiež za cieľ podporovať demokraciu a dobrú správu vecí verejných, posilniť energetickú bezpečnosť, podporovať sektorovú reformu, ochranu životného prostredia, hospodársky a sociálny rozvoj, ale aj ponúkať dodatočné finančné prostriedky na projekty na zníženie sociálno-ekonomickej nerovnováhy a zvýšenie stability.¹⁰⁶ Je zjavné, že krajina, ktorá sa nachádza v ruskej „sfére vplyvu“ a preukáže odhodlanie k takémuto politickému kroku, sa ocitne pod určitým ekonomickým či politickým tlakom Ruska. Je to z toho dôvodu, že takéto výrazné a komplexné napojenie na štruktúry Európskej únie oslabuje ruský potenciál prehlbovať závislosť daných štátov na Moskve, vrátane jej postavenia ako dominantnej politickej a ekonomickej sily v regióne.

O tejto realite vypovedajú aj vyhlásenia samotných ruských lídrov. V marci 2009 napríklad ruský minister zahraničia Sergej Lavrov vyhlásil, že „*Východné partnerstvo je pokus EÚ o rozšírenie sféry vplyvu*“.¹⁰⁷ Toto vyhlásenie bolo jasnozrivé v tvrdení, že Moskva už nepovažuje EÚ za mäkkého politického aktéra, ale čoraz viac ako silu, ktorá ohrozuje vlastné ambície Ruska v jeho susedstve.¹⁰⁸ A keďže je možné považovať Arménsko za jedinu lojálnu juhokaukazskú republiku voči Rusku, Moskva si nemohla dovoliť „stratiť“ aj túto krajinu v prospech Únie, ktorú považuje za čoraz väčšieho geopolitického rivala.

EÚ sa rozhodla spustiť s Arménskom rokovania ohľadom DCFTA koncom februára 2012.¹⁰⁹ Únia však rokovala o širšej dohode o pridružení s Arménskom už od júla 2010. Očakávala od nej, že sa Jerevan postupne zaviazne k politickej, hospodárskej, obchodnej či ľudskoprávnej reforme.¹¹⁰ Politický dialóg s arménskou vládou bol v roku 2013 pomerne intenzívny, pričom EÚ a Arménsko v júli 2013 úspešne zavŕšili rokovania o dohode o pridružení vrátane DCFTA. S jej inicializáciou však ďalej nepokračovali po tom, ako Jerevan deklaroval svoje rozhodnutie požiadať o vstup do colnej únie s Ruskom, Bieloruskom a Kazachstanom.¹¹¹

¹⁰⁶ „EU and Armenia complete negotiations on the Association Agreement“, European Friends of Armenia (júl 2013), <http://eufoa.org/eu-and-armenia-complete-negotiations-on-the-association-agreement/> (stiahnuté 13. februára 2019).

¹⁰⁷ „EU expanding its 'sphere of influence,' Russia says,“ Euobserver (marec 2009), <https://euobserver.com/foreign/27827> (stiahnuté 10. decembra 2018).

¹⁰⁸ Cornell, „The European Union: Eastern Partnership vs. Eurasian Union“, 184.

¹⁰⁹ „EU launches free trade negotiations with Armenia“, European Friends of Armenia (február 2012), <http://eufoa.org/eu-launches-free-trade-negotiations-with-armenia/> (stiahnuté 13. februára 2019).

¹¹⁰ „EU launches negotiations on Association Agreements with Armenia, Azerbaijan and Georgia“, Európska komisia (júl 2010), http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-955_en.htm (stiahnuté 13. februára 2019).

¹¹¹ „ENP Country Progress Report 2013 – Armenia“, Európska komisia (marec 2014), http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-220_en.htm (stiahnuté 13. februára 2019).

Putin pozdvihol euroázijskú integráciu na prvoradú zahraničnopolitickú prioritu v roku 2012, keď Moskva zintenzívnila diplomatické úsilie na zabezpečenie postavenia Ruska v centre širšieho hospodárskeho a obchodného bloku, ktorý by mal nakoniec zahŕňať aj všetky bývalé sovietske štáty. Tento blok, Eurázijská ekonomická únia (EEÚ), bol formálne založený zmluvou v máji 2014 a spočiatku zahŕňal Bielorusko, Kazachstan a Rusko. Arménsko a Kirgizsko sa pripojili v roku 2015. Okrem zabezpečenia ruskej ekonomickej dominancie v celom bývalom sovietskom priestore má EEÚ slúžiť práve aj ako protiváha k EÚ.¹¹² Tu však treba poznamenať, že cesta Arménska smerom k eurázijskej ekonomickej integrácii neprebíhala tak hladko. Krajina sa ocitla pod intenzívnym ruským tlakom, ktorý bol zameraný na to, aby Jerevan odmietol dohodu o pridružení s EÚ a namiesto toho si zvolil práve eurázijskú alternatívu. V nasledujúcich častiach budú preto zanalyzované jednotlivé mechanizmy, ktoré Rusko využívalo, aby ovplyvnilo rozhodnutie Jerevanu v jeho dileme medzi európskou alebo eurázijskou voľbou.

4.2 Ruské ekonomické štátnictvo v praxi

Dominantný protiargument, ktorý pravidelne uvádzali arménski predstavitelia, poukazoval na skutočnosť, že Arménsko nemalo spoločnú hranicu s colnou úniou vedenou Ruskom. Pri viacerých príležitostiach prezident i premiér, ako aj ďalší vysokí predstavitelia tvrdili, že nedostatok spoločných hraníc s colnou úniou by znamenal, že účasť Arménska na projekte bude bezvýznamná.¹¹³ Ako sa od jari a leta 2013 začal zintenzívňovať ruský tlak, tento argument prestal byť natoľko využívaný. Niekoľko dní pred návštevou arménskeho prezidenta Serža Sargsjana v Moskve prvý tajomník ruského veľvyslanectva v Arménsku Alexander Vasiliev požadoval zverejnenie dohôd, ktoré boli dosiahnuté počas rokovaní medzi EÚ a Arménskom, a hrozil, že Arménsko inak zažije „horúcu jeseň“.¹¹⁴ Po obrate do protismeru zo strany Sargsjana začal arménsky prezident vysvetľovať, že rozhodnutie bolo prijaté kvôli strategickej úlohe Ruska v bezpečnostnej politike Arménska, ako aj z hospodárskych dôvodov. Rôzne zdroje však poskytujú pravdepodobnejšie vysvetlenia –

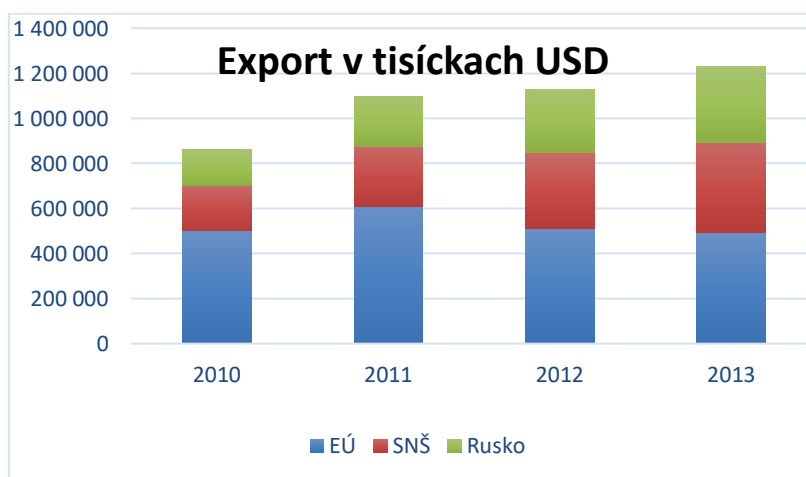
¹¹² Paul Stronski a Richard Sokolsky, „The Return of Global Russia: An Analytical Framework“, The Carnegie Endowment for International Peace (december 2017), <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003> (stiahnuté 14. decembra 2018).

¹¹³ „Tamožennyj sojuz ne imejet dl'a nas smysla“, Kommersant (apríl 2012), <https://www.kommersant.ru/doc-y/1908052> (stiahnuté 15. apríla 2019).

¹¹⁴ Armen Grigoryan, „Armenia Chooses Customs Union over EU Association Agreement“, The Central Asia-Caucasus Analyst (september 2013), <http://cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12817-armenia-chooses-customs-union-over-eu-association-agreement.html> (stiahnuté 20. februára 2019).

ruský tlak na Arménsko vrátane hrozieb zrušenia bezpečnostných záruk a zvýšenia ceny plynu spolu s ďalšími pákami.¹¹⁵

Krátko po vyhlásení prezidenta Sargsjana o zámere pripojiť sa k colnej únii tajomník Národnej bezpečnostnej rady Artur Bagdasarjan na tlačovej konferencii odôvodnil rozhodnutie tak, že ekonomika Arménska nie je zlučiteľná s ekonomikou krajín EÚ. Podľa neho veľká časť vývozu smeruje do krajín, ktoré sú členmi colnej únie, v dôsledku čoho si Arménsko nemohlo dovoliť ukončiť existenciu trhu s 300 miliónmi ľudí.¹¹⁶ Podľa oficiálnych údajov však v roku 2011 arménsky vývoz do EÚ predstavoval 45,5 % celého vývozu (607 miliónov USD) v porovnaní s 34,4 % pre krajiny SNŠ (268 miliónov USD). V roku 2012 bol export pre EÚ vo výške 37,1 % (511 miliónov USD), pričom vývoz do krajín SNŠ narástol na 38,5 % (336 miliónov USD). Keď však vezmeme do úvahy údaje za rok 2012 a vývoz čisto len do Ruska, Kazachstanu a Bieloruska, teda do krajín, ktoré boli súčasťou colnej únie, celková hodnota vývozu dosahuje hodnotu 289,9 miliónov USD. Rusko pritom tvorí väčšinu, a to až 279 miliónov USD.¹¹⁷ Ak by sme EÚ neponímali ako kompaktný celok, tak arménsky export do Ruska výrazne preyšuje vývozy do jednotlivých krajín Únie. Keď však porovnávame hodnoty pre EÚ ako celok s Ruskom a colnou úniou, rozdiel nie je až taký markantný. Je teda zjavné, že za týmto rozhodnutím muselo stáť niečo dôležitejšie, ako je samotná dynamika zahraničného obchodu s Európskou úniou.

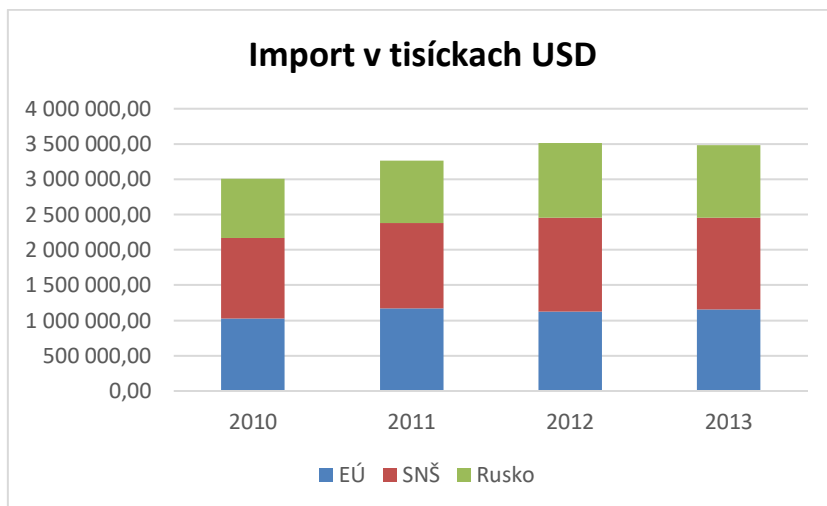

Graf č. 1: Export Arménska do EÚ, SNŠ a Ruska, spracovanie: autorka, zdroj dát: <https://www.armstat.am/en/?nid=82>

¹¹⁵ Grigoryan, „Armenia: Joining under the Gun“, 98.

¹¹⁶ Ibid.,100.

¹¹⁷ „Armenia in figures, 2013“, Štatistický úrad Arménskej republiky, https://www.armstat.am/file/article/armenia_13_14.pdf (stiahnuté 13. februára 2019).

Graf č. 2: Import do Arménska z EÚ, SNŠ a Ruska, spracovanie: autorka, zdroj dát: <https://www.armstat.am/en/?nid=82>

4.2.1 Ruský ekonomický nátlak

Energia je hlavným faktorom v hospodárskych väzbách, a to najmä preto, že Arménsko, na rozdiel od mnohých svojich susedov, nie je samostatným výrobcom energie.¹¹⁸ Krajina neprodukuje zemný plyn a odvetvie výroby energie je takmer úplne závislé od dovozu plynu. Gazprom Export dodáva plyn na hranicu s Arménskom, kde ho odkupuje (vtedy fungujúca pod iným názvom) spoločnosť Gazprom Arménsko. Skupina Gazprom dodala v roku 2013 Arménsku až 1,96 miliardy kubických metrov zemného plynu.¹¹⁹ A práve otázka dodávok plynu sa stala hlavnou ekonomickou a politickou pákou Ruska vo vzťahu k Arménsku, ktoré využilo vnútornú ekonomickú slabosť Jerevanu na dosiahnutie vlastných geopolitických cieľov.

Jedným z kľúčových problémov utvárania energetickej bezpečnosti a efektívnosti Arménskej republiky je tvorba taríf za zemný plyn dovážaný z Ruska. S rastúcou úlohou energetických zdrojov v modernom svete sa tarify, ktoré sú na ne určené, považujú za jeden z najdôležitejších nástrojov vplyvu na medzinárodné politické a ekonomické procesy. Pri určovaní novej tarifnej politiky, ktorá znamenala špecifikovanú tarifnú nerovnováhu v krajinách južného Kaukazu, ruská strana často motivovala zadržiavanie

¹¹⁸ Rinna, „Yerevan’s Choice: Armenia and its Integration into the Eurasian Customs Union“, 399.

¹¹⁹ „Alexey Miller: Gazprom’s expansion in Armenia guarantees sound and sustainable development of Armenian fuel and energy sector“, Gazprom, <http://www.gazprom.com/press/news/2014/february/article185136/> (stiahnuté 6. marca 2019).

rastu cien plynu pre Arménsko prostredníctvom strategického partnerstva a spolupráce.¹²⁰ A práve náhla zmena v oblasti určovania taríf na zemný plyn sa stala dôležitým taktickým nástrojom, akým sa Rusko snažilo potrestať svojho „neposlušného“ partnera.

Stojí za zmienku, že pred rozhodnutím Arménska zvoliť si integráciu s colnou úniou, Moskva využívala svoju energetickú moc tým, že v apríli 2013 zvýšil ruský monopol Gazprom ceny plynu pre Arménsko o 50 %. Tarify za plyn pre arménske domácnosti sa zvýšili len o 18 percent, keď sa arménska vláda zaviazala dotovať zvyšné zvyšovanie cien. Vláda jasne uviedla, že dotácia v hodnote 150 miliónov dolárov ročne nebude financovaná zo štátneho rozpočtu.¹²¹ V júni 2013 bola oficiálne schválená nová cena plynu pre zákazníkov s mesačnou spotrebou do 10-tisíc kubických metrov, a to 156-tisíc dramov za každých tisíc kubických metrov (približne 373 USD) v porovnaní s predchádzajúcou cenou vo výške 132-tisíc dramov (316 USD), čo je už spomínaný nárast o 18 %. Nová tarifa za elektrickú energiu bola vo výške 38 dramov za kilowatthodinu cez deň (namiesto predchádzajúcich 30 dramov) a 28 dramov za kilowatthodinu v noci (v porovnaní s predchádzajúcimi 25 dramami).¹²²

Zvýšenie cien zemného plynu a energií nasledovalo po predchádzajúcom oznámení Gazpromu, že ceny plynu pre európskych zákazníkov klesnú až o 10 % na priemer 370 až 380 USD za tisíc metrov kubických. Keďže je Arménsko závislé na ruských dodávkach plynu, vláda mala len malý vplyv na rokovania a určovanie podmienok. Napriek tomu úradníci v Jerevane poukazovali na to, že nová cena bola podstatne nižšia ako pôvodný návrh spoločnosti ArmRosgazprom vo výške 221-tisíc dramov (528 USD) za tisíc kubických metrov.¹²³ Tento krok jasne implikoval možné hospodárske dôsledky pre európske ambície Arménska. Iróniou však je, že k zníženiu ceny plynu došlo tesne po tom, ako Arménsko deklarovalo svoje rozhodnutie prísúpiť k colnej únii pod vedením Ruska. Vtedajší arménsky minister energetiky Armen Movsisjan dokonca vyhlásil, že eurázijská

¹²⁰ Vahe Davtyan, *Energetičeskaja bezopasnost' Armenii i geopolitičeskije interesy Rossii na Južnom Kavkaze* (Jerevan: Antares, 2012), 80-84, <https://www.academia.edu/> (stiahnuté 10. marca 2019).

¹²¹ „Russian-Armenian Deal On Gas Price Subsidy ‘Agreed’“, Radio Azatutjun (august 2013), <https://www.azatutyun.am/a/25090053.html> (stiahnuté 7. decembra 2019).

¹²² „New gas and electricity prices came into effect in Armenia“, Informačná agentúra Arka (júl 2013), http://arka.am/en/news/society/new_gas_and_electricity_prices_came_into_effect_in_armenia/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

¹²³ Marianna Grigoryan, „Armenia: Could a Gas Price Hike Have Political Implications?“, Eurasianet (jún 2013), <https://eurasianet.org/armenia-could-a-gas-price-hike-have-political-implications> (stiahnuté 15. januára 2019).

voľba chránila Arménsko pred zvyšovaním cien plynu.¹²⁴ Denník Aravot tiež informoval o tom, že arménsky prezident počas stretnutia Arménov žijúcich v Českej republike, poznamenal: „*Naša voľba nie je civilizačná. Zodpovedá ekonomickým záujmom nášho národa. Nemôžeme podpísať dohodu o voľnom obchode (DCFTA) a zvýšiť trojnásobne cenu plynu a poplatkov za elektrinu*“.¹²⁵

Podobne odôvodňoval náhlu zmenu názoru aj vtedajší premiér Tigran Sargsjan. Aj podľa neho sa v roku 2013 prejavil negatívny vplyv zvýšených cien elektriny a zemného plynu na arménske hospodárstvo. Zdôraznil, že išlo o naliehavý problém, ktorý jednoducho musel byť s Ruskom prerokovaný.¹²⁶ Okrem toho zvýšenie cien plynu a elektriny predstavovalo v septembri 2013 až 2,5 % z celkovej inflácie v Arménsku. Výpočty arménskeho štatistického úradu ukázali, že cena plynu vzrástla v priemere o 18,2 % a cena elektriny vzrástla v júli až auguste 2013 o 30 %.¹²⁷

Aj vládnuca Republikánska strana Arménska konštatovala, že by Rusko mohlo znížiť cenu zemného plynu po formálnom vstupe Jerevanu do colnej únie Ruska, Bieloruska a Kazachstanu. Analytik Jevgenij Vinokurov z Euroázijskej rozvojovej banky dokonca odhadol, že formálne pristúpenie Arménska k colnej únii a spoločnému hospodárskemu priestoru by mohlo viesť k zníženiu ceny plynu až o 30 % na 180 USD za tisíc kubických metrov. Očakával tiež pokles cien pre množstvo citlivých výrobkov, najmä nespracovaných diamantov.¹²⁸ Keďže jedna tretina trojmiliónovej populácie Arménska žije pod hranicou chudoby (podľa oficiálnych údajov, skutočné čísla môžu byť ešte vyššie)¹²⁹,

¹²⁴ Aram Terzyan, „The evolution of the European Union’s conception in the foreign policy discourse of Armenia: implications for U-turn and the path beyond the Association Agreement“, *Eastern Journal of European Studies* 7, č. 2 (2016): 172-173, http://ejas.uaic.ro/articles/EJES2016_0702_TER.pdf (stiahnuté 11. decembra 2019).

¹²⁵ „Dnevnik dl’a vseh i dl’a meňa: “Vy interesnyj čelovek, prijechali sjuda i chotite rešať sud’bu Armenii?”, — skazal prezident Armenii Serž Sargsjan v chode vstreči s armjanami Čechii“, Aravot (september 2015), <https://www.aravot-ru.am/2014/09/25/183233/> (stiahnuté 3. marca 2019).

¹²⁶ „Armenia’s membership in customs union stems from its national interests – prime minister“, Informačná agentúra Arka (december 2013), http://arka.am/en/news/economy/armenia_s_membership_in_customs_union_stems_from_its_national_interests_prime_minister/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

¹²⁷ „Increase in prices for gas and electricity accounted for 2.5% of September inflation in Armenia“, Informačná agentúra Arka (október 2013), http://arka.am/en/news/economy/increase_in_prices_for_gas_and_electricity_accounted_for_2_5_in_september_inflation_in_armenia/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

¹²⁸ „Senior member of Republican Party of Armenia says Russia may cut natural gas price after Armenia joins Customs Union“, Informačná agentúra Arka (september 2013), http://arka.am/en/news/economy/senior_member_of_republican_party_of_armenia_says_russia_may_cut_natural_gas_price_after_armenia_joi/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

¹²⁹ „Social Snapshot and Poverty in Armenia“, Štatistický úrad Arménskej republiky (november 2018), <https://www.armstat.am/file/doc/99511188.pdf> (stiahnuté 17. apríla 2019).

zvýšenie cien zemného plynu spolu s očakávaným reťazovým efektom pri zvyšovaní nákladov na potraviny a nevyhnuté trvanlivé tovary by mohli spôsobiť výrazný nárast nespokojnosti s vládou.

Koncom júna 2013 Gazprom oznámil, že rokuje o možnom znížení ceny plynu pre Arménsko. Zároveň uviedol, že takýto krok bude možné dosiahnuť, ak dôjde k zvýšeniu podielu Gazpromu v spoločnosti ArmRosgazprom. V polovici mesiaca totiž šéf Gazpromu Alexej Miller a arménsky minister energetiky Armen Movsisjan diskutovali o mnohých otázkach spolupráce vrátane možného zvýšenia podielu spoločnosti Gazprom v arménskej spoločnosti ArmRosgazprom z vtedajších 80 % na 100 %.¹³⁰

4.2.2 Ruské koncesie

Rozhodujúcim medzníkom v arménskej voľbe bol 3. september 2013, a to hneď z viacerých aspektov. Išlo o deň, kedy arménsky prezident Serž Sargsjan oznámil vstup krajiny do colnej únie pod vedením Ruska. Predchádzalo tomu stretnutie s prezidentom Vladimirom Putinom v Moskve, počas ktorého došlo k dohode ohľadom niekoľkých zásadných zmlúv.

V krátkosti po návšteve Sargsjana v Moskve ruská vláda a Eurázijská rozvojová banka deklarovali, že Ruské železnice môžu investovať približne 15 miliárd rubľov do rozvoja arménskej železničnej siete.¹³¹ Juhokaukazské železnice sú 100 % dcérskou spoločnosťou Ruských železníc vo vlastníctve štátu. Táto 30-ročná zmluva bola podpísaná v roku 2008, pričom môže predĺžená o ďalších 10 rokov.¹³² Ďalší a asi najvplyvnejší „cukor“ sa týkal 30 % zľavy z ceny ruského plynu, a to z 270 na 189 USD za tisíc kubických metrov (teda odstúpenie od hrozby zvýšenia ceny, ak Arménsko podpíše dohody s EÚ), ale aj cenovej zľavy na ruské surové diamanty pre arménsky priemysel

¹³⁰ „Gazprom negotiating over possible reduction in price for gas for Armenia“, Informačná agentúra Arka (jún 2013), http://arka.am/en/news/economy/gazprom_negotiating_over_possible_reduction_in_price_for_gas_for_armenia/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

¹³¹ „РЖД может вложить 15 млрд рублей в развитие армянской железной дороги“, Ria Novosti (september 2013), <https://ria.ru/20130903/960488091.html> (stiahnuté 13. februára 2019).

¹³² „Russian Railways invests 100 billion drams into its Armenian subsidiary in 2013“, Arka News Agency (september 2013), http://arka.am/en/news/economy/russian_railways_invests_100_billion_drams_into_its_armenian_subsidary_in_2013/ (stiahnuté 18. januára 2019).

spracovávaní diamantov.¹³³ Potvrdený bol aj ďalší úver vo výške 50 miliónov dolárov od protikrizového fondu Eurázijského hospodárskeho spoločenstva.¹³⁴ Okrem zemného plynu je Arménsko závislé od Ruska aj v oblasti dodávok jadrového paliva do závodu v Medzamore.¹³⁵ V septembri 2013 Rusko oznámilo dohodu o predĺžení životnosti elektrárne o desať rokov a v máji 2014 Rusko súhlasilo s pôžičkou vo výške 300 miliónov USD na modernizáciu elektrárne, aby sa predĺžilo jej fungovanie do roku 2026.¹³⁶

V tomto čase tiež usporiadal šéf ruského Rosneftu Igor Sečín pracovné stretnutie s generálnym riaditeľom závodu Nairit Ovanesom Achinjanom. Stretnutie sa konalo tesne pred rokovaniami prezidenta Ruska a Arménska. Počas pracovného stretnutia strany diskutovali o potenciálnej účasti spoločnosti Rosneft na výrobe chloroprénového kaučuku v závode Nairit.¹³⁷ Koncom decembra 2013 Rosneft, L.L.C. PIRELLI Tyre Russia a Oil Techno podpísali memorandum o porozumení v súvislosti so založením spoločného podniku na výrobu styrén-butadiénového kaučuku (SBR) v Arménsku. Na základe podmienok memoranda tak chcel byť Rosneft vedúcim investorom a vlastníkom akcií v závode. Podľa Sečina bol podpis memoranda dôkazom posilňovania väzieb medzi Arménskom a Ruskom.¹³⁸

Sečín odišiel do Jerevanu na pracovnú návštevu už v apríli 2013, aby diskutoval o perspektívach strategickej spolupráce v sektore energetiky s arménskym prezidentom. Ten vyjadril presvedčenie, že vstup Rosneftu na arménsky trh vytvorí stimuly pre ďalšie rozšírenie hospodárskej spolupráce medzi oboma krajinami. Počas svojej návštevy Igor Sečín rokoval aj s vtedajším premiérom Arménska, v ktorého prítomnosti podpísal s jeho náprotivkom z arménskej spoločnosti Oil Techno Arturom Alaverdjanom dohodu o spolupráci zameranú na vytvorenie spoločného podniku v oblasti marketingu a

¹³³ „EDB: Short-term effects of Armenia’s accession to the Customs Union are expected to reach 4% of its GDP“, Eurasian Development Bank, <https://eabr.org/en/press/news/edb-short-term-effects-of-armenia-s-accession-to-the-customs-union-are-expected-to-reach-4-of-its-gd/> (stiahnuté 10. marca 2019).

¹³⁴ „EDB delegation in Yerevan discussed projects of the EurAsEC Anti-Crisis Fund in Armenia“, Eurasian Development Bank, <https://eabr.org/en/press/news/edb-delegation-in-yerevan-discussed-projects-of-the-eurasec-anti-crisis-fund-in-armenia/> (stiahnuté 10. marca 2019).

¹³⁵ Markarov a Davtyan, „Post-Velvet Revolution Armenia’s Foreign Policy Challenges“, 539.

¹³⁶ „Russia and Armenia agree to unit 2 life extension“, Rosatom (december 2014), https://www.rosatom.ru/en/press-centre/industry-in-media/46-russia-and-armenia-agree-to-unit-2-life-extension/?sphrase_id=679265 (stiahnuté 16. apríla 2019).

¹³⁷ „Rosneft President Igor Sechin Holds Working Meeting with Nairit Plant Top Management“, Rosneft (september 2013), <https://www.rosneft.com/press/releases/item/114331/> (stiahnuté 17. marca 2019).

¹³⁸ „Rosneft extends cooperation with Armenia“, Rosneft (december 2013), <https://www.rosneft.com/press/releases/item/84246/> (stiahnuté 17. marca 2019).

distribúcie.¹³⁹ Vrcholom prenikania na arménsky trh sa stal november 2015, keď Rosneft kúpil Petrol Market, sieť čerpacích staníc benzínov v Arménsku za 40 miliónov dolárov.¹⁴⁰

Ruský prezident Vladimir Putin 2. decembra 2013 navštívil Jerevan, aby dal poslednú bodku za rozhodnutím Arménska prerušiť rokovania s Európskou úniou ohľadom DCFTA a namiesto toho vstúpiť do Ruskom vedenej colnej únie. Táto návšteva sa konala v poradí po tretí raz od nástupu do funkcie v roku 2000. Návšteva bola strategicky naplánovaná bezprostredne po samite Východného partnerstva EÚ vo Vilniuse, ktorý mal preskúmať pokrok pri vytváraní nových dohôd o pridružení vrátane DCFTA medzi EÚ a niektorými partnerskými krajinami. Očakávalo sa, že dohody o pridružení vrátane dohôd DCFTA budú parafované s Gruzínskom a Moldavskou republikou.¹⁴¹ Arménsko sa nakoniec zúčastnilo samitu vo Vilniuse na najvyššej úrovni. K podpisu dohody však nedošlo, keďže Sargsjan sa už v septembri z tohto procesu stiahol.

Putinova návšteva Jerevanu tak vyústila do 12 hlavných hospodárskych dohôd, pričom mnohé z nich ešte viac upevnili ekonomickú závislosť Arménska na Rusku. Jednou z najdôležitejších častí bolo uzavretie dohody ohľadom zníženia cien plynu na 189 USD za tisíc kubických metrov, čo bola viac ako dvojnásobne nižšia cena ako v prípade vtedajších bežných európskych zákazníkov. Nová cena začala platiť od roku 2014.¹⁴² Tento „dar“ zo strany Ruska mal však svoju protihodnotu, keďže došlo k uzavretiu dohody, na základe ktorej sa podiel Gazpromu v spoločnosti ArmRosgazprom zvýšil na 100 %. Spoločnosť tak bola premenovaná na Gazprom Arménsko.¹⁴³ Ako už bolo uvedené, práve Gazprom zohráva v Arménsku obzvlášť vplyvnú rolu. Podľa dohody arménska strana prisľúbila previesť 20 % svojich akcií spoločnosti ArmRosGazprom ruskému monopolu. Nárokovaným argumentom tejto dohody bolo zmazanie nahromadeného dlhu vo výške 300

¹³⁹ „Igor Sechin Visits Armenia,“ Rosneft (apríl 2013), <https://www.rosneft.com/press/news/item/114899/> (stiahnuté 17. marca 2019).

¹⁴⁰ „Rosneft buys Armenian Petrol Market for \$40 million,“ Arka News Agency (november 2015), http://arka.am/en/news/business/rosneft_buys_armenian_petrol_market_for_40_million/ (stiahnuté 17. marca 2019).

¹⁴¹ „FACTSHEET: Eastern Partnership summit,“ European Commission Memo (november 2013), http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1057_en.htm (stiahnuté 8. apríla 2019).

¹⁴² „Press conference of President Serzh Sargsyan and President Vladimir Putin on the results of the meeting“, Oficiálna stránka prezidenta Arménskej republiky (december 2013), <https://www.president.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2013/12/02/President-Serzh-Sargsyan-press-conference-with-the-President-of-Russian-Federation/> (stiahnuté 28. januára 2019).

¹⁴³ „Gazprom increasing its stake in ArmRosgazprom to 100 percent“, Gazprom, <http://www.gazprom.com/press/news/2014/january/article182633/> (stiahnuté 28. januára 2019).

miliónov dolárov za ruský plyn spotrebovaný v rokoch 2011 až 2013.¹⁴⁴ Podľa zmluvy tiež musí Arménsko zaručiť, že do 31. decembra 2043 žiadne budúce zákony, vyhlášky, nariadenia alebo iné regulačné právne akty nezmenia, nezrušia alebo inak nenarušia práva a záujmy akciovej spoločnosti Gazprom.¹⁴⁵

V decembri 2013 tiež podpísali Gazprom a Gazprom Arménsko kontrakt na dodávku ruského plynu do Arménska v rokoch 2014 až 2018. Podľa tohto dokumentu mal Gazprom každoročne poskytnúť Arménsku až 2,5 miliardy kubických metrov plynu a jeho cena mala byť určená cenovým vzorcom napojeným na cenový mechanizmus pre zemný plyn v Rusku.¹⁴⁶ Ďalšia dohoda bola spojená s otázkou nákupu zbraní. Putin oznámil, že Arménsko ako členská krajina ODKB získalo možnosť odoberať zbrane v súlade s domácimi cenami Ruskej federácie. To isté platilo pre ropu a ropné produkty, v prípade ktorých deklaroval jednostranné zrušenie vývozného cla vo výške 30 %.¹⁴⁷

Na spoločnom stretnutí došlo aj k dohode ohľadom vývozných ciel na predaj surových diamantov Arménsku, ktoré tvoria dôležitú časť spracovateľského priemyslu tejto juhokaukazskej republiky. V júni 2014 horná komora ruského parlamentu ratifikovala dohodu, ktorá odstraňuje vývozné clá na predaj týchto produktov. Arménsko bolo centrom spracovania diamantov počas éry Sovietskeho zväzu, ale v posledných rokoch mal sektor vážne problémy. Vládni predstavitelia tak v dôsledku ruskej koncesie očakávali až 15 % nárast výroby brúsených a leštených diamantov. Arménsko získalo koncesiu ešte predtým, ako sa dohodlo na vstupe do EÚ.¹⁴⁸ Ide pritom o dôležitú dohodu, keďže Arménsko je v podstate závislé od dovozu týchto produktov. Príkladom je aj samotná dynamika obchodu v danej oblasti – ruská Alrosa predala 40,233 karátov diamantov v hodnote 4,85

¹⁴⁴ Yepremyan a Mkrtchyan, „On reasons behind Armenia’s integration choice: EU vis-a-vis Russia-led EEU“, 177.

¹⁴⁵ „Soglašenije meždu praviteľstvom Rossijskoj federacii i praviteľstvom Respubliki Armenija ob uslovijach kupli-prodaži akcij i daľnejšej dejateľnosti zakrytogo akcionernogo obščestva „Armrosgazprom“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract (stiahnuté 15. marca 2019).

¹⁴⁶ „Soglašenije meždu praviteľstvom Rossijskoj federacii i praviteľstvom Respubliki Armenija o poriadke formirovanija cen pri postavke prirodnoho gaza v Respubliku Armenija“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract (stiahnuté 15. marca 2019).

¹⁴⁷ „Press conference of President Serzh Sargsyan and President Vladimir Putin on the results of the meeting“, Oficiálna stránka prezidenta Arménskej republiky (december 2013), <https://www.president.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2013/12/02/President-Serzh-Sargsyan-press-conference-with-the-President-of-Russian-Federation/> (stiahnuté 28. januára 2019).

¹⁴⁸ „Russia Scraps Tax On Rough Diamond Exports To Armenia“, Index (jún 2014), <http://www.idexonline.com/FullArticle?TextSearch=&KeyMatch=0&id=39597> (stiahnuté 10. marca 2019).

milióna USD Arménsku v januári až septembri toho istého roku.¹⁴⁹

Na spoločnom stretnutí prezidenta Ruska a Arménska v decembri 2013 sa tiež obaja činitelia zúčastnili spustenia prevádzky v piatom bloku tepelnej elektrárne Hrazdan. Investície Gazpromu do tohto projektu dosiahli viac ako 400 miliónov USD. Na oficiálnej stránke tento ruský plynárenský monopol uviedol, že piaty blok v tepelnej elektrárni Hrazdan umožní uspokojiť rastúci dopyt po energii v Arménsku a susedných krajinách.¹⁵⁰

4.2.3 Ekonomika a bezpečnosť

Odborníci tiež poukazujú na údajné ruské hrozby spojené s oslabením vojenskej podpory pre Arménsko. Tie sa mali týkať ukončenia zlacneného predaju zbraní a iných prostriedkov v prípade, že by Jerevan podpísal spomínanú dohodu s Európskou úniou. Ide o dôkaz, že Moskva je ochotná zadržať alebo poskytnúť vojenskú pomoc na presadzovanie svojich záujmov v inej krajine.¹⁵¹ Dôkazom je aj prvá návšteva Putina po jeho návrate do prezidentského úradu v Baku v auguste 2013, v rámci ktorej zdôraznil, že Azerbajdžan je popredným kupcom ruskej vojenskej techniky. Azerbajdžanský prezident Ilham Alijev dodal, že vtedajší objem vojensko-technickej spolupráce dosahoval sumu 4 miliardy dolárov, pričom táto dynamika mala podľa neho tendenciu rásť.¹⁵²

Nejde teda o náhodu, že práve krátko pred zmenou rozhodnutia Arménska sa Rusko rozhodlo zintenzívniť vojenskú spoluprácu s jeho najväčším zahraničnopolitickým nepriateľom v podobe intenzívnejších dodávok ruských zbraní a vojenského príslušenstva v hodnote 4 miliárd USD.¹⁵³ Podľa odborníka na Arménsko Arama Terzjana takýto scenár nočnej mory, ktorý spočíval v posilňovaní vojenskej spolupráce medzi Azerbajdžanom a Ruskom, vytvoril obavy v Arménsku a významne ovplyvnil jeho výber v prospech eurázijskej integrácie. Zdôrazňuje, že Kremel' dával týmto krokom Jerevanu explicitné varovanie pred jeho rastúcim približovaním sa k Európskej únii.¹⁵⁴ Prípád Arménska ilustruje živý rozdiel vo vnímaní EÚ a Ruska ako vplyvných vonkajších aktérov.

¹⁴⁹ „Russia Ends Export Tax on Diamond Supplies to Armenia“, Index (december 2013), <http://www.idexonline.com/FullArticle?TextSearch=&KeyMatch=0&id=38872> (stiahnuté 10. marca 2019).

¹⁵⁰ „Gazprom starts commercial operation of fifth power unit at Hrazdan TPP in Armenia“, Gazprom, <http://www.gazprom.com/press/news/2013/december/article179196/> (stiahnuté 8. marca 2019).

¹⁵¹ Stronski a Sokolsky, „The Return of Global Russia: An Analytical Framework“.

¹⁵² „Azerbajdžan – odin iz veduščich pokupatelej rossijskoj vojennoj techniki“, Rostec (august 2013), https://rostec.ru/news/2668/?sphrase_id=122285 (stiahnuté 12. januára 2019).

¹⁵³ Joshua Kucera, „In Baku, Putin Brings Gunboats Along With Diplomacy“, Eurasianet (august 2013), <https://eurasianet.org/in-baku-putin-brings-gunboats-along-with-diplomacy> (stiahnuté 19. januára 2019).

¹⁵⁴ Terzjan, „The anatomy of Russia's grip on Armenia: bound to persist?“, 242.

Arménska elita, politické strany a verejnosť vnímajú EÚ ako politický a hospodársky blok, pričom Rusko a Organizáciu Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti považujú za dôležitých bezpečnostných partnerov.¹⁵⁵

Rusko začalo už v júni 2013 dodávať tanky, delostrelecké delá a raketometry v hodnote 1 miliardy USD do Azerbajdžanu.¹⁵⁶ Mnohí Arméni interpretovali tento obchod so zbraňami ako spôsob, akým Moskva vyjadrila nespokojnosť s nedávnym zblížením Arménska s EÚ a jej neochotou zapojiť sa do eurázijského integračného projektu.¹⁵⁷ Podľa Terzjana bol tak výber eurázijskej alternatívy vnímaný ako racionálny a absolútne nevyhnutný krok v celom arménskom politickom vedení. To poukazovalo na jeho pozitívne dôsledky na vojenskú a energetickú bezpečnosť Arménska, ako aj na dlhodobé ekonomické stimuly spojené s hypotetickými prínosmi v riešení konfliktu v Náhornom Karabachu.¹⁵⁸ Dôkazy naznačujú, že práve spomínaná návšteva Putina v Baku v auguste 2013 významne posilnila znepokojenie v Arménsku o zblíženie medzi Ruskom a Azerbajdžanom. Tradičné obavy o bezpečnosť boli preto rozhodujúce pre rozhodnutie Arménska vstúpiť do colnej únie.¹⁵⁹

V tejto oblasti Rusko zohráva jedinečnú úlohu medzi Azerbajdžanom a Arménskom. Moskva ako zásadný dodávateľ zbraní v oboch krajinách je tiež hlavným mocenským sprostredkovateľom medzi dvomi konkurentmi južného Kaukazu. Predávaním zbraní Azerbajdžanu a zároveň poskytovaním obranných záruk Arménsku si Kremľ zachováva schopnosť ovplyvniť pokračujúce eskalačné a deeskalačné cykly v konflikte. Experti okrem toho zdôrazňujú, že táto silná regionálna pozícia a výsledný politický vplyv navyše umožňujú Moskve ľahšie zabrániť Severoatlantickej aliancii v tom, aby v Zakaukazsku pokračovala v hlbšej spolupráci v oblasti bezpečnosti.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Vieira a Vasilyan, „Armenia and Belarus: caught between the EU’s and Russia’s conditionalities“, 477.

¹⁵⁶ „Russia starts delivering \$1 billion arms package to Azerbaijan“, Reuters (jún 2013), <https://www.reuters.com/article/us-russia-azerbaijan-arms/russia-starts-delivering-1-billion-arms-package-to-azerbaijan-idUSBRE95H0KM20130618> (stiahnuté 12. januára 2019).

¹⁵⁷ „Karabakh, statements and arms deals“, OBC Transeuropa (júl 2013), <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Nagorno-Karabakh/Karabakh-statements-and-arms-deals-139345> (stiahnuté 12. januára 2019).

¹⁵⁸ Aram Terzyan, „Armenia’s foreign policy between European identity and Eurasian integration“, *The Role of Identity, Norms and Beliefs in Foreign Policy of Armenia and Georgia Project* (2018): 249, https://www.researchgate.net/publication/326439835_Armenia's_foreign_policy_between_European_identity_and_Eurasian_integration (stiahnuté 15. marca 2019).

¹⁵⁹ Terzyan, „Armenia’s foreign policy between European identity and Eurasian integration“, 250.

¹⁶⁰ Nurlan Alijev, „Russia’s Arms Sales: A Foreign Policy Tool in Relations With Azerbaijan and Armenia“, *Eurasia Daily Monitor* 15, č. 47 (2018), <https://jamestown.org/program/russias-arms-sales-foreign-policy-tool-relations-azerbaijan-armenia/> (stiahnuté 22. marca 2019).

Presná logika Ruska pri poskytovaní zbraní obom stranám je nejasná. Je tu takmer určite komerčný rozmer, pretože Azerbajdžan má veľké finančné zdroje. Okrem toho strategické dôsledky týchto predajov zbraní môžu byť zamerané na posilnenie postavenia Moskvy v regióne, snahu o zlepšenie vzťahov s Azerbajdžanom a súčasné zastrašovanie Arménska. Takáto potenciálna politika détente značne znepokojovala Jerevan. Aj analytici vnímali Putinovu cestu do Azerbajdžanu ako signál pre Arménsko, aby nebralo bezpečnostný vzťah Ruska za samozrejmosť. Tieto predpoklady potvrdzuje aj samotná realita – mesiac po Putinovej návšteve v Azerbajdžane arménska vláda upustila od svojich plánov podpísať dohodu o pridružení s EÚ.¹⁶¹ Analytici z Jamestown Foundation dokonca poukazujú na to, že strata či oslabenie pozície Azerbajdžanu ako kľúčového trhu vývozu zbraní by boli nielen ekonomicky škodlivé pre Moskvu, ale aj politicky nepriaznivé, keďže by prišla o svoju pozíciu mocenského sprostredkovateľa, ale aj o značný vplyv, ktorý si v regióne aj vďaka konfliktu udržiava.¹⁶²

Tento prípad jasne demonštruje to, ako výrazne je prepojené ekonomické štátnictvo a stimuly s bezpečnostným aspektom. Posilnená ekonomická pomoc, ktorá je zameraná na zintenzívnenie obchodných väzieb vo vojenskej oblasti, značne umocnila obavy Jerevanu o vlastnú bezpečnosť a osud náhornokarabašskej otázky. „Cukor“ pre Azerbajdžan v podobe narastajúcej dynamiky obchodu s vojenským príslušenstvom sa stal „bičom“ pre arménske strategické uvažovanie. V tomto prípade tak Rusko nemuselo Jerevanu hroziť vlastnými sankciami, ktoré by ohrozili tempo rusko-arménskych obchodných vzťahov ako takých. Stačilo zvoliť rafinovanejšiu taktiku, ktorá spočívala v PR kampani rozkvitajúcich bilaterálnych ekonomických vzťahov medzi Moskvou a Baku v tej oblasti, kde bolo Arménsko najzraniteľnejšie.

4.3 Ďalšie ekonomické páky Ruska

Zároveň je nutné pripomenúť, že nie je možné s určitosťou definovať všetky mechanizmy, ktoré Rusko využívalo. Otvorená deklarácia represívnych opatrení tak musí byť doplnená aj o ďalšie možné nástroje, ktoré Moskva mohla využiť v snahe ovplyvniť zahraničnopolitickú voľbu Jerevanu, prípadne ktoré jej v tomto smere pomáhali. Tiež je

¹⁶¹ George Welton a Bret Barrowman, „The Political Economy of Conflict in Nagorno-Karabakh“, ISSICEU Policy Brief (júl 2016), 8-9, http://www.issiceu.eu/files/assets/research_and_publications/ISSICEU%20Policy%20Brief%20GeoWel%2015.11.2016%20Final.pdf (stiahnuté 20. marca 2019).

¹⁶² Alijev, „Russia’s Arms Sales: A Foreign Policy Tool in Relations With Azerbaijan and Armenia“.

dôležité poznamenať, že Arménsko nebolo jedinou republikou, ktorá sa ocitla pod nátlakom zo strany Ruska. Skúsenosť so sankčnými mechanizmami aplikovanými v ďalších krajinách, ako bola Ukrajina či Moldavsko, tak mohli taktiež zohrávať dôležitú úlohu a fungovať ako určitý varovný signál pre Jerevan.

Rusko bolo mimoriadne aktívne pri zavádzaní série represívnych obchodných opatrení proti Ukrajine od chvíle, kedy sa v priebehu roka 2013 blížilo podpísanie dohody DCFTA s EÚ. Ešte výraznejšie sa zintenzívnili v období od apríla do augusta 2014 po zvolení prezidenta Porošenka, ktorý podpísal dohodu AA/DCFTA. Väčšina opatrení sa týka poľnohospodársko-potravinárskych výrobkov, pre ktoré ruská regulačná agentúra predložila obvinenia z nesúladu s požadovanými normami. Rusko však na niekoľko týždňov zastavilo aj dovoz železničných vozňov z Ukrajiny z dôvodu údajných technických nedostatkov. Podobné opatrenia sa dotkli aj Moldavska, ako je napríklad zákaz dovozu moldavského vína či ovocia.¹⁶³

Ďalším faktorom vysvetľujúcim rozhodnutie Arménska je otázka ekonomickej bezpečnosti a dominantnej úlohy Ruska v obchode s Arménskom. Ako už bolo uvedené, Rusko je hlavným zahraničným obchodným partnerom krajiny, pričom je cieľom 20 % arménskeho vývozu a zdrojom až 70 % remitencií.¹⁶⁴ Rusko si tiež udržuje vedúce postavenie v oblasti zahraničných investícií v Arménsku. Podľa oficiálnych informácií tu v tomto čase pôsobilo asi 1 300 podnikov s ruským kapitálom, čo je viac ako štvrtina všetkých hospodárskych subjektov so zapojením zahraničného kapitálu.¹⁶⁵ Napriek tomu, že zo strany ruského vedenia nebol verejne deklarovaný zámer vyvíjať tlak na Arménsko aj v tejto oblasti, skúsenosti zo zahraničia implikujú, že po zvolení proeurópskej cesty by k utlmeniu v danej sfére mohlo dôjsť.

Bilaterálny obchod medzi Ruskom a Arménskom vzrástol v roku 2012 o 20,3 % v porovnaní s rokom 2011, pričom dosiahol hodnotu 1,2 miliardy USD. Obchod s Ruskom

¹⁶³ Denis Cenusa, Michael Emerson, Tamara Kovziridse a Veronika Movchan, „Russia’s Punitive Trade Policy Measures towards Ukraine, Moldova and Georgia“, *CEPS Working Paper*, č. 400 (2014): 1-6, http://aei.pitt.edu/54994/1/WD_300_Punitive_Trade_Measures_by_Russia.pdf (stiahnuté 13. decembra 2018).

¹⁶⁴ „Armenia Monthly Economic Update“, World Bank Group (marec 2015), <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/armenia/armenia-economic-update.pdf> (stiahnuté 12. januára 2019).

¹⁶⁵ „Press-konferencija po itogam rossijsko-armjanskich peregovorov“.

prítom predstavuje 23,5 % celkového podielu.¹⁶⁶ V prvých 9 mesiacoch roku 2013 tieto hodnoty zaznamenali ešte rýchlejší rast a vývoz Arménska vzrástol o 25 %, pričom za toto obdobie dosiahol bilaterálny obchod sumu 900 miliónov USD.¹⁶⁷

Podľa arménskeho politológa Armena Grigorjana Rusko využívalo aj ďalšie nástroje na presvedčenie Arménska, aby sa pripojilo k colnej únii. Išlo o hrozby zákazu arménskeho vývozu do Ruska, zablokovanie transferov súkromných peňazí do Arménska prostredníctvom ruských bánk a deportáciu arménskych migrujúcich pracovníkov, ale aj vyhlásenia, že Rusko by nebolo schopné splniť bezpečnostné záruky pre Arménsko v prípade podpísania dohody o pridružení EÚ a hrozby destabilizácie situácie v Arménsku a podpory zmeny režimu.¹⁶⁸

Dôležitým aspektom je aj spomenutá problematika migrácie a arménskej diaspóry, ktorá zabezpečuje výrazný tok peňažných prostriedkov do krajiny a je dôležitým pilierom arménskeho hospodárstva. Rusko totiž sprísnilo obmedzenia migrantov z krajín mimo EÚ, ktorí pracujú v Rusku. Takáto hrozba mala viesť k tomu, aby sa do bloku zapojili krajiny závislé od migrácie, vrátane niekoľkých krajín Strednej Ázie a južného Kaukazu.¹⁶⁹ Rusko je domovom pre viac ako 2,5 milióna arménskych migrantov, ktorí by boli vystavení vážnym ťažkostiam v prípade „neruskej“ alternatívy v zahraničnej politike Arménska. Tento predpoklad je založený na skúsenosti masívneho zákroku ruských orgánov voči gruzínskemu obyvateľstvu v Rusku.¹⁷⁰ Počas obdobia veľmi napätých rusko-gruzínskych vzťahov pred vojnou v roku 2008 totiž využívala ruská polícia proti Gruzíncom rôzne diskriminačné opatrenia. Arménsko sa teda logicky obávalo, aby jeho obyvatelia neboli v Rusku znevýhodňovaní podobným spôsobom.¹⁷¹

Členstvo v Eurázijskej ekonomickej únii bolo zamerané na prinesenie voľného pohybu tovaru, služieb a práce, ktoré sú široko prezentované ako dôležité výhody. Podľa

¹⁶⁶ „Press statement and answers to journalists' questions following Russian-Armenian talks,“ Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2013), <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19741> (stiahnuté 15. apríla 2019).

¹⁶⁷ „Beginning of Russian-Armenian talks in expanded format“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2013), <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19738> (stiahnuté 15. apríla 2019).

¹⁶⁸ Grigoryan, „Armenia: Joining under the Gun“, 100.

¹⁶⁹ Stronski a Sokolsky, „The Return of Global Russia: An Analytical Framework“.

¹⁷⁰ Terzyan, „The evolution of the European Union's conception in the foreign policy discourse of Armenia: implications for U-turn and the path beyond the Association Agreement“, 172-173.

¹⁷¹ Michael Emerson a Grant Kostanyan, „Putin's grand design to destroy the EU's Eastern Partnership and replace it with a disastrous neighbourhood policy of his own“, Centre for European Policy Studies (2013): 2, http://aei.pitt.edu/44131/1/ME_&_HK_EU_and_the_Eastern_Partnership.pdf (stiahnuté 17. marca 2019).

tejto logiky by prístup arménskych občanov na ruský trh práce poskytol preferenčný štatút po plánovanom zavedení nového vízového režimu Ruskom pre všetkých občanov SNŠ s výnimkou tých, ktorí prichádzajú z členských štátov. Arménske vedenie preto nebolo v pozícii, aby si mohlo dovoliť ľahostajnosť k potrebám a politickým preferenciám Arménov v Rusku.¹⁷² Vidina takéhoto preferenčného postavenia slúžila ako skrytý pozitívny stimul pre Jerevan, ktorý mal slúžiť v prospech eurázijskej integrácie.

Dôkazy navyše naznačujú, že trvalé toky arménskych migrujúcich pracovníkov do Ruska v posledných rokoch katalyzujú podstatné zvýšenie hotovostných transferov. Podľa ruského štatistického úradu (Rosstat) v rokoch 2008 až 2013 odišlo do Ruska 200-tisíc arménskych občanov.¹⁷³ Arménske hospodárstvo je pritom až chronicky závislé od remitencií pochádzajúcich prevažne z Ruska, čo predstavuje 1,5 miliardy USD alebo 15 % HDP Arménska.¹⁷⁴ V roku 2013 dosahovali nekomerčné prevody fyzických osôb z Ruska do Arménska prostredníctvom bankového systému približne 1,6 miliardy USD, zatiaľ čo rozpočet Arménska na rok 2013 bol stanovený na 2,8 miliardy USD na výdavky a 2,7 miliardy USD na výnosy.¹⁷⁵

Krajina	2011			2012			2013		
	Príliv	Odliv	Čistý príliv	Príliv	Odliv	Čistý príliv	Príliv	Odliv	Čistý príliv
Rusko	1295163	141352	1153811	1444955	164588	1280367	1606643	180351	1426292
USA	74380	27331	47049	66554	25936	40617	82339	32933	49407

Tabuľka č. 1: Nekomerčné prevody FO z Ruska do Arménska (v tisíckach USD), spracovanie: autorka, zdroj dát: https://www.cba.am/EN/ppperiodicals/vich%20tex_11.pdf

¹⁷² Ter-Matevosyan, Drnoian, Mkrtchyan a Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences,“ 353.

¹⁷³ „Demografija“, Federálna služba štátnej štatistiky, http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/ (stiahnuté 15. apríla 2019).

¹⁷⁴ „Armenia: A Cloudy Outlook“, *Armenia Economic Report*, č. 6 (2014): 13, <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/armenia/Armenia%20ER.pdf> (stiahnuté 15. apríla 2019).

¹⁷⁵ Vahram Ter-Matevosyan, „Integration vs. Security: Or What Is to Be Learnt From Armenia’s Decision to Join the Eurasian Economic Union (Customs Union)?“, *American University of Armenia Policy Brief* (2014): 4, <https://tcpablog.files.wordpress.com/2014/12/brief.pdf> (stiahnuté 12. februára 2019).

Rozhodnutie Arménska vstúpiť do colnej únie bolo viditeľne ovplyvnené ďalším súvisiacim faktorom, ktorý je často podceňovaný, a to úlohou Arménov v Rusku. Ako dôležití nadnárodní aktéri majú diaspóry značný vplyv na správanie štátov na medzinárodnej scéne. Arméni v Rusku sú celkom úspešní ekonomicky a profesionálne.¹⁷⁶ „Najväčšia arménska komunita sídli v Rusku a členovia tejto komunity sú veľmi rešpektovaní. Nikdy sme neurobili krok smerujúci proti Rusku a nemáme ani dôvod, ktorý by nás donútil urobiť takýto krok,“ uviedol v roku 2013 vtedajší prezident Serž Sargsian.¹⁷⁷ Arménsky expert Vahram Ter-Matevosjan tiež zdôrazňuje, že veľká časť investorov (29 %) pochádza práve z ruskej diaspóry. V dôsledku toho arménske orgány nemôžu byť ľahostajné k potrebám a politickým preferenciám Arménov žijúcich v Rusku, ktorí lobovali za vstup Jerevanu do EÚ.¹⁷⁸

Tok kapitálu z ruskej arménskej komunity do Arménska posilňuje postavenie Ruska v hospodárskej a politickej sfére Arménska. Vzhľadom na povahu ruského režimu môže komunita diaspóry ťažko pôsobiť v Rusku bez toho, aby sa jej záujmy stotožňovali s hospodárskou, politickou a zahraničnou politikou Ruska. Preto je možné predpokladať, že mnohé firmy a finančné organizácie arménskej diaspóry v Rusku môžu byť použité ako nástroje v rukách ruskej vlády. Medzitým je ťažké hovoriť o arménskej diaspóre v Rusku, pokiaľ ide o bežne akceptovanú spoločenskú identitu a kolektívne záujmy. Okrem toho dosahuje slabý inštitucionálny rozvoj, ktorý má taktiež dôsledky pre zachovanie identity Arménov.¹⁷⁹

Je pravdepodobné, že mnohé obchodné a finančné organizácie arménskej diaspóry Ruska sú agentmi ruskej politiky. Tento jav má domáce aj zahraničné dôsledky pre Rusko. Arméni v Rusku sú celkom úspešní ekonomicky a profesionálne a predstavujú politicky dobre organizovanú komunitu. Po páde Sovietskeho zväzu Rusko dostalo novú vlnu prisťahovalectva z Arménska.¹⁸⁰ Podľa odborníka na arménske diaspóry bol po tomto

¹⁷⁶ Ter-Matevosyan, Drnoian, Mkrtchyan a Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences,“ 352-353.

¹⁷⁷ „Statement by President Serzh Sargsyan at the joint press conference with the President of the Republic of Poland Bronisław Komorowski,“ Oficiálna stránka prezidenta Arménskej republiky (jún 2013), <https://www.president.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2013/06/25/President-Serzh-Sargsyan-press-conference-with-the-President-of-Poland/> (stiahnuté 15. marca 2019).

¹⁷⁸ Ter-Matevosyan, Drnoian, Mkrtchyan a Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences,“ 352-353.

¹⁷⁹ Ter-Matevosyan, Drnoian, Mkrtchyan a Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences,“ 352-353.

¹⁸⁰ Yepremyan a Mkrtchyan, „On reasons behind Armenia’s integration choice: EU vis-a-vis Russia-led EEU“, 186.

období největší rast v absolutných číslech zaznamenaný práve v Rusku. Zatiaľ čo v roku 1989 tu žilo okolo 530-tisíc Arménov, v roku 2010 podľa údajov zo sčítania obyvateľstva približne 1,2 milióna¹⁸¹. Zároveň však dodáva, že podľa expertných odhadov je to až okolo dvoch miliónov Arménov.¹⁸² Takmer 75 % celkových prevodov v roku 2013 patrilo práve Rusku (približne 1,7 miliardy USD). To znamená, že iná krajina nepriamo zabezpečuje až 30 % domácej spotreby Arménska. Okrem toho nekomerčné prevody peňazí jednotlivcov z Ruska do Arménska prostredníctvom bankového systému v roku 2013 predstavovali približne 1,6 miliardy USD.¹⁸³ Štatistiky ukazujú, že ako nekomerčné, tak celkové peňažné prevody v roku 2013 boli vyššie ako v predkrízovom období 2008 a táto dynamika sa zvyšuje. V dôsledku toho toky kapitálu arménskej komunity v Rusku do Arménska poskytujú Moskve jedinečnú príležitosť posilniť svoj hospodársky a politický vplyv na Arménsko.

Mnohí členovia arménskej diaspóry majú navyše vplyvné obchodné a politické vzťahy s ruskými politickými činiteľmi. V roku 2018 bolo až päť arménskych podnikateľov medzi 200 najbohatšími ľuďmi v Rusku s celkovými čistými aktívami v hodnote 6,8 miliardy USD. Na piatom mieste bol Gennadij Timčenko, pôvodom arménsky oligarcha, ktorý je považovaný za blízkeho priateľa Vladimira Putina. Majiteľ skupiny Tašir, Samvel Karapetjan, ktorého bohatstvo v hodnote 3,7 miliardy USD vzrástlo v porovnaní s predchádzajúcim rokom o 0,3 miliardy dolárov, sa v rebríčku umiestnil na 30. mieste.¹⁸⁴ V januári 2017 americké ministerstvo financií vydalo tzv. „Kremeľskú správu“, teda zoznam ľudí, ktorí majú blízky vzťah s prezidentom Vladimirom Putinom a na ktorých sú uvalené sankcie. Zoznam 210 mien zahŕňa práve aj Samvela Karapetjana.¹⁸⁵ Tento miliardár narodený v Arménsku, ktorý vybudoval obchodné impérium v Rusku, stále viac investuje do Arménska a najmä do energetického sektora, kde sa stáva kľúčovým

¹⁸¹ „Vserossijskaja perepis naselenija 2010“, Federálna služba štátnej štatistiky, http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm (stiahnuté 10. marca 2019).

¹⁸² Viktor Ďatlov, Eduard Melkoňan, *Armjanskaja diaspora: očerki siociokulturnoj tipologii* (Jerevan: Kaukazský inštitút, 2009), 103, <http://www.armeniandiaspora.am/images/menus/400/armjanskakaya%20diaspora.pdf> (stiahnuté 10. marca 2019).

¹⁸³ „Statistical Bulletin of the Central Bank of Armenia (2013)“, Centrálna banka Arménskej republiky, 5-20, https://www.cba.am/EN/ppperiodicals/vich%20tex_13.pdf (stiahnuté 18. marca 2019).

¹⁸⁴ „200 bogatejšich biznesmenov 2018“, Forbes, <https://www.forbes.ru/rating/360355-200-bogateyshiv-biznesmenov-rossii-2018> (stiahnuté 12. mája 2019).

¹⁸⁵ „Report to Congress Pursuant to Section 241 of the Countering America’s Adversaries Through Sanctions Act of 2017 Regarding Senior Foreign Political Figures and Oligarchs in the Russian Federation and Russian Parastatal Entities“, U.S. Department of the Treasury (január 2018), <https://www.clearytradewatch.com/wp-content/uploads/sites/410/2018/01/US-Treasury-CAATSA-241-Report-Unclassified-January-29-2018.pdf> (stiahnuté 12. mája 2019).

hráčom. A jeho úzke väzby s bývalým premiérom Arménska vyvolávajú otázky o vplyve Ruska na arménsku politiku. Prostredníctvom svojej skupiny Tašir, ktorá vlastní viac ako 200 firiem, vlastní aj Ruskú komerčnú banku a desiatky nákupných centier, kancelárskych budov, hotelov a reštaurácií po celom Rusku.¹⁸⁶

V posledných rokoch stále viac narastá záujem Karapetjana o odkup akcií obrovských energetických spoločností v Arménsku. Existujú presvedčenia, že tento oligarcha s väzbami na Putina chce rozšíriť svoj vplyv do všetkých mocenských väzieb arménskeho energetického systému – výroby, prenosných a transformačných systémov, distribúcie. Takýmto spôsobom Arménsko naďalej klesá do ruskej energetickej pasce, pričom Moskva posilňuje svoje páky tlaku na arménsky energetický systém – od výrobcu a distribútora k dovozcovi a vývozcovi.¹⁸⁷ Táto problematika bude bližšie zanalyzovaná v časti venovanej vnútropolitickým zmenám v Arménsku.

4.4 Cesta k dohode CEPA

Po ukončení rokovaní ohľadom DCFTA však nedošlo k prerušeniu spolupráce medzi Arménskom a EÚ. Kooperácia aj naďalej pokračovala, hoci v menej ambicióznom formáte. Medzníkom sa stal november 2017, keď Arménsko podpísalo s EÚ takzvanú Komplexnú dohodu o hospodárskom partnerstve (CEPA).¹⁸⁸ Dohoda je zameraná na podporu zamestnanosti prostredníctvom lepšej investičnej klímy, expanzie obchodu so službami, spravodlivejších pravidiel zameraných na silný systém ochrany práv duševného vlastníctva a transparentnejšie verejné obstarávanie. Ďalej je zdôraznená potreba nižších cien pre spotrebiteľov a kooperácie v oblasti vzdelávania či záväzok k dodržiavaniu ľudských práv a čistejšiemu životnému prostrediu.¹⁸⁹

Oproti prechádzajúcim rokovaniam z roku 2013 však Rusko zo svojho otvoreného nátlaku upustilo. Nová dohoda je totiž z hľadiska Ruska relatívne neškodná a nezahŕňa

¹⁸⁶ Danielyan, „Russian-Armenian Tycoon Expanding Influence in Armenia“.

¹⁸⁷ „Armenia sells energy grid to growing monopoly, Russian influence on the rise“, Jam News (august 2017),

<https://jam-news.net/armenia-sells-energy-grid-to-growing-monopoly-russian-influence-on-the-rise/> (stiahnuté 22. apríla 2019).

¹⁸⁸ „New agreement signed between the European Union and Armenia set to bring tangible benefits to citizens,“ European Union External Action Service, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36141/new-agreement-signed-between-european-union-and-armenia-set-bring-tangible-benefits-citizens_en (stiahnuté 22. februára 2019).

¹⁸⁹ „The Comprehensive & Enhanced Partnership Agreement between the European Union & Armenia (CEPA)“, European External Action Service, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eng_cepa_factsheet_armenia_digital.pdf (stiahnuté 22. februára 2019).

aspekty týkajúce sa obchodu a ciel. Zaväzuje Arménsko k politickým reformám, z ktorých mnohé sú potenciálne zložité a zároveň ponúkajú len málo hospodárskych a bezpečnostných väzieb na Európu.¹⁹⁰ Takáto zmluva teda vôbec neohrozuje dominantné postavenie Moskvy v tejto juhokaukazskej republike.

Dňa 15. novembra 2017 sa arménsky prezident Sargsjan stretol s Vladimírom Putinom v Moskve pri príležitosti Dní arménskej kultúry v Rusku.¹⁹¹ V krátkosti na to, 21. novembra 2017, navštívil Jerevan ruský minister zahraničných vecí Sergej Lavrov.¹⁹² Tieto dve stretnutia vyvolali strach, že príbeh z roku 2013 by sa mohol zopakovať, a hoci bola CEPA iniciovaná v marci 2017, podpísanie konečnej dohody bolo stále nejasné. Napriek tomu však počas oboch stretnutí Lavrov aj Putin zdôraznili pretrvávajúce diplomatické vzťahy, ekonomickú, kultúrnu a bezpečnostnú spoluprácu. V *oficiálnych* prejavoch nedošlo k žiadnym negatívnym hodnoteniam pripravovanej dohody CEPA. Lavrov zdôraznil, že sa podarilo dosiahnuť úspech pri budovaní obchodných a hospodárskych väzieb oboch krajín. Počas prvých ôsmich mesiacov roku 2017 vzrástol obchod v porovnaní s rovnakým obdobím minulého roka o jednu tretinu. Dodal, že Rusko stabilne patrí na prvé miesto v oblasti investícií do hospodárstva Arménska. Existuje tu takmer 2-tisíc podnikov so zahraničnou majetkovou účasťou, ako sú veľké ruské spoločnosti typu Gazprom, VTB Bank, Ruské železnice a RUSAL. Spomenul aj predĺženie fungovania arménskej jadrovej elektrárne.¹⁹³

Medzitým dochádzalo k zintenzívňovaniu ekonomických väzieb aj v bezpečnostnej oblasti. V októbri 2017 došlo k uzavretiu ďalšej obrannej úverovej dohody vo výške 100 miliónov dolárov s Ruskom. Moskva tak poskytla Arménsku štátny vývozný úver na financovanie ruských vojenských dodávok. Pôžička bol poskytnutá s úrokovou mierou vo výške 3 % ročne so splatnosťou 15 rokov (od roku 2023 do roku 2037), pričom Arménsko

¹⁹⁰ Joshua Kucera, „Armenia: This Time, EU Deal Meets Russian Approval“, Eurasianet (jún 2017), <https://eurasianet.org/armenia-this-time-eu-deal-meets-russian-approval> (stiahnuté 25. februára 2019).

¹⁹¹ „Opening of Days of Armenian Culture in Russia“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (november 2017), <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56103> (stiahnuté 3. marca 2019).

¹⁹² „Foreign Minister Sergey Lavrov’s remarks and replies to media questions during a joint news conference following talks with Minister of Foreign Affairs of the Republic of Armenia Edward Nalbandian, Yerevan, November 21, 2017“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej Federácie, http://www.mid.ru/en/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2961402 (stiahnuté 3. marca 2019).

¹⁹³ „Foreign Minister Sergey Lavrov’s remarks and replies to media questions during a joint news conference following talks with Minister of Foreign Affairs of the Republic of Armenia Edward Nalbandian, Yerevan, November 21, 2017“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej Federácie, http://www.mid.ru/en/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2961402 (stiahnuté 3. marca 2019).

by malo úverové prostriedky využiť v rokoch 2018 až 2022.¹⁹⁴

V rozhovore z roku 2018 pre arménske médiá Lavrov zdôraznil, že Arménsko demonštruje svoju schopnosť rozvíjať vzťahy vo všetkých oblastiach. Zároveň dodal, že je to víťazná a prospešná politika pre krajinu, pričom postsovietske krajiny nesmú akceptovať ponúkanú falošnú voľbu medzi Ruskom a Západom. Podľa neho to, že Arménsko trvalo na takýchto vzťahoch s EÚ – s právami a povinnosťami Arménska v iných integračných procesoch uznaných v schválených dokumentoch – je krokom správnym smerom.¹⁹⁵ Súčasný premiér Nikol Pašinjan tiež trvá na tom, že užšie väzby s Európskou úniou, ktoré chce jeho vláda udržiavať, nemôžu ohroziť spojenectvo Arménska s Ruskom. Podľa neho dobrou správou je, že Európska únia vo svojich vzťahoch s Arménskom nestanovuje žiadne geopolitické podmienky.¹⁹⁶

4.5 Ruská politika hrozieb a ústupkov

Ako bolo možné vidieť, Rusko v roku 2013 využilo svoju výhodnú ekonomickú pozíciu v Arménsku, ktorú si postupom času, a to najmä od nástupu Vladimira Putina k moci, vybudovalo. Swapové dohody o aktívach za dlh určite predstavovali impulz pre nestabilnú arménsku ekonomiku, avšak posunuli Jerevan ešte hlbšie do ruskej energetickej pasce. Intenzívna bilaterálna obchodná výmena, rastúci tok investícií zo strany Ruska či obrovské príjmy z remitencií pre arménsky rozpočet mali slúžiť ako pozitívny stimul pre túto juhokaukazskú republiku. Prípád ruského ekonomického štátnictva však jasne poukazuje na to, ako ľahko a rýchlo sa „cukor“ môže zmeniť na „bič“. To, čo malo viesť k dynamickému rozvoju arménskeho hospodárstva, mohlo byť promptne zneužitie ako nástroj či ekonomická páka, vďaka ktorým Moskva „uľahčila“ dilemu Jerevanu medzi európskou a eurázijskou voľbou.

Ďalším dôležitým zistením je fakt, že Rusko pomerne flexibilne aplikovalo metódu cukru a biča v snahe ovplyvniť zahraničnopolitickú orientáciu tejto krajiny. Využívalo vnútornú ekonomickú slabosť aj bezpečnostnú závislosť a nestabilitu Arménska

¹⁹⁴ „Armenija polučit ot Rossii oboronnyj kredit v \$100 mln.“, Novosti-Armenija (október 2017), <http://newsarmenia.am/news/politics/armeniya-poluchit-ot-rossii-oboronnyy-kredit-v-100-mln-/> (stiahnuté 12. marca 2019).

¹⁹⁵ „Foreign Minister Sergey Lavrov’s answers to questions from the Armenian media, April 8, 2018“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/en/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/3155600 (stiahnuté 11. marca 2019).

¹⁹⁶ „EU-Armenia Ties No Threat To Russia, Says Pashinian“, Aravot (marec 2019), <https://www.aravot-en.am/2019/03/06/233837/> (stiahnuté 12. apríla 2019).

prostredníctvom striedania pozitívnych a negatívnych stimulov. Takáto taktika bola nakoniec úspešná. Hlavnou ekonomickou pákou pre Rusko sa stala práve politická tvorba taríf za plyn. Moskva využila absolútnu energetickú závislosť Jerevanu od jej dodávok, pričom vedela, že arménska politická elita má len minimálny priestor na manévrovanie. Obrovské a náhle ohlásenie zvýšenia cien plynu a elektriny by tak z dlhodobého hľadiska malo na ekonomiku tejto juhokaukazskej republiky zdrvujúci vplyv, nehovoriac o možných vnútorných turbulenciách v dôsledku protestov arménskeho obyvateľstva. Následné oznámenie Gazpromu o potenciálnom dramatickom znížení cien dalo arménskemu politickému vedeniu jasný signál o tom, kde leží súčasná aj budúca zahraničnopolitická orientácia krajiny. Podobne Rusko stavilo aj na bezpečnostnú kartu tým, že začalo mediálne propagovať zintenzívnenú dynamiku obchodných vzťahov s Azerbajdžanom v oblasti dodávok zbraní a vojenského materiálu. Tento nepriamy nástroj v rukách Moskvy mal zásadný vplyv na strategické uvažovanie Jerevanu. Paradoxne po rozhodnutí Sargsjana vybrať si eurázijskú alternatívu došlo z ruskej strany ku garancii dodávok zbraní pre Arménsko v súlade s domácimi cenami.

Rusko však využívalo svoje ekonomické nástroje aj po oficiálnej deklarácii Sargsjana o vstupe do colnej únie. Pred samitom vo Vilniuse došlo k ďalšiemu stretnutiu medzi hlavami týchto dvoch štátov, ako aj k podpisu viacerých dohôd. Asi najdôležitejšou časťou ústupkov zo strany Moskvy sa stala dohoda o výrazne zníženej cene plynu. Ani v tomto prípade však „cukor“ nebol ponúknutý úplne zadarmo, keďže ruský Gazprom sa stal stopercentným akcionárom spoločnosti Gazprom Arménsko. Tým došlo k ešte markantnejšiemu prenikaniu Ruska do arménskeho plynárenského sektora. Výraznejšie sa začala v arménskej energetike angažovať aj spoločnosť Rosneft, čím došlo k ďalšiemu upevneniu pozície Moskvy v Arménsku. Ďalšie ústupky zahŕňali pôžičky pre Arménsko, ale aj jednostranné zníženie vývozných ciel na nespracované diamanty, ktoré sú pre hospodárstvo tejto krajiny veľmi dôležité. Je teda možné konštatovať, že ruská stratégia spočívala vo využívaní takých ekonomických mechanizmov, ktoré dokázali čo najrýchlejšie preukázať svoj ničivý potenciál. Následne však došlo k obratu a „bič“ bol transformovaný na „cukor“ ako manifestácia toho, že eurázijská voľba je jedinou možnou alternatívou pre zachovanie ekonomickej „bezpečnosti“ Arménska. Aj v tomto prípade však v sebe „cukor“ zahŕňal skrytý prvok vytvárania ďalšieho vplyvu z ruskej strany.

Je tiež dôležité zdôrazniť, že ruské ekonomické štátnictvo bolo v praxi jasne

viditeľné práve v súvislosti s pripravovanou dohodou DCFTA, ktorá predstavovala výraznejšie napojenie na európske štruktúry. Ďalšia dohoda (CEPA), ktorú Arménsko podpísalo s Európskou úniou v roku 2017, má omnoho menšie ambície a neobsahuje aspekty týkajúce sa voľného obchodu a ciel. V tomto prípade Rusko na Jerevan nevyvíjalo ekonomický nátlak, keďže po roku 2013 si ešte viac posilnilo svoje postavenie v arménskom hospodárstve a dosiahlo aj oficiálny vstup krajiny do Eurázijskej ekonomickej únie.

5 Ruská reakcia na vnútropolitické zmeny v Arménsku

Rusko nezasahuje len do procesov, ktoré môžu ovplyvniť zahraničnopolitickú orientáciu Arménska. Rovnako aktívne sleduje aj vnútropolitické dianie, keďže zásadnejšie zmeny v tejto sfére by mohli v konečnom dôsledku priniesť aj nežiaduce zahraničnopolitické dôsledky. Nasledujúca časť bude zameraná práve na vnútornú stránku problematiky, a to konkrétne na hlavné zmeny, na ktoré Moskva v období rokov 2015 až 2019 reagovala. Definované sú tak štyri základné obdobia. Prvým z nich je druhá polovica roku 2015, keď Jerevanom otriasli mohutné protesty ohľadom zvýšenia cien elektriny. Zanalyzované budú kroky, ktoré Moskva uskutočnila v odozve na tieto nepokoje. Zistenia poukážu na to, že Rusko v snahe zabrániť rozvinutiu širších protiruských sentimentov dokáže v pomerne krátkej dobe ponúknuť značnú dávku „cukru“. Ďalším obdobím je prechodná fáza medzi spomínanými protestmi z roku 2015 a takzvanou zamatovou revolúciou, ktorá zasiahla Arménsko v roku 2018 a viedla k značným politickým a ekonomickým implikáciám. V tomto prechodnom období sa Rusko snažilo udržať a posilniť svoj vplyv a ďalej zabrániť potenciálnym okolnostiam, ktoré by mohli ohroziť jeho dominantné postavenie v tejto juhokaukazskej republike.

Veľkým zlomom vo vnútropolitickom usporiadaní Arménska bola takzvaná zamatová revolúcia z roku 2018, v dôsledku ktorej sa k moci dostali proreformné sily. Nový premiér deklaroval boj so silne zakorenenou korupciou ako jeden z primárnych cieľov svojej agendy. Keďže sa podobné revolučné hnutia v postsovietskom priestore stretli s výrazne negatívnou odozvou a najrozličnejšími zásahmi zo strany Moskvy, dalo by sa predpokladať, že podobnú trajektóriu bude sledovať aj arménsky prípad. Z tohto dôvodu bude posledná časť venovaná ruskej odozve na samotnú revolúciu a preskupenie moci v Arménsku a následne na definitívne potvrdenie reformných zmien po voľbách v decembri 2018. Arménsky prípad do vysokej miery narúša zvyčajný prístup Ruska k „farebným revolúciám“ v postsovietskom priestore. Prostredníctvom analýzy moskovskej reakcie na prebiehajúce zmeny u jej najbližšieho partnera v Zakaukazsku je tak možné určiť, na základe akej logiky využíva Rusko svoje ekonomické štátnictvo voči Arménsku.

5.1 Protesty proti zvýšeniu ceny elektrickej energie

V širšom kontexte sa v posledných rokoch objavila prehĺbujúca sa kríza v arménsko-ruských vzťahoch. Pokiaľ ide o arménsku stranu, kríza vo vzťahoch nepredstavuje narastajúcu nespokojnosť so vzťahom a spojenectvom so samotným Ruskom ako takým, ale s nerovnakými podmienkami „strategického partnerstva“ a prirodzenou asymetriou vo vzťahu.¹⁹⁷ Postupom času sa totiž arménsko-ruské strategické partnerstvo zmenilo na nerovnú alianciu, pričom Jerevan tejto aliancii obetoval oveľa viac, ako od nej prijímal. Keďže Moskva získala kritické strategické ekonomické a energetické aktíva, stala sa čoraz cynickejšou a nevedomou voči záujmom svojho spojenca.¹⁹⁸

Za posledné dva roky od arménskeho rozhodnutia stiahnuť sa z dohody DCFTA sa objavili nové výzvy nielen pre samotný vzťah medzi Ruskom a Arménskom, ale aj pre podmienky tohto vzťahu. Táto výzva bola navyše poháňaná troma ďalšími zmenami. Prvá spočívala v skutočnosti, že Rusko sa stalo popredným poskytovateľom zbraní pre Azerbajdžan a zároveň aj pre Arménsko. Ďalšou bola tragická vražda celej arménskej rodiny v januári 2015 ruským vojakom pôsobiacim na ruskej základni v blízkosti mesta Gjumri.¹⁹⁹ Permiakov však nebol odovzdaný do rúk arménskych orgánov. Moskva sa ho totiž rozhodla presunúť naspäť do Ruska, čo rozhnevalo miestne obyvateľstvo. Sociálne napätie však plne vyvrcholilo až v lete 2015, keď sa v uliciach Jerevanu zhromaždili tisíce ľudí a protestovali proti 16 % nárastu ceny elektrickej energie. Protestné hnutie vzniklo spontánne, nebolo inštitucionalizované a bolo namierené proti vláde a opozícii. Lokálni aj medzinárodní pozorovatelia ho interpretovali ako symbol hlbokjej systémovej krízy.²⁰⁰

Rusko vlastní elektrickú rozvodnú sieť Arménska a arménski spotrebitelia prejavili nesúhlas so spôsobom, akým s nimi spoločnosť zaobchádzala v súvislosti s platbami za elektrinu. Regulačná komisia totiž 17. júna 2015 ohlásila, že od 1. augusta budú v krajine platiť vyššie ceny elektriny, a to až o 16 %. Tento plán bol ohlásený po tom, ako Inter RAO JeES, ruský štátny monopol na dovoz a vývoz elektrickej energie, ktorý v roku 2006

¹⁹⁷ Kornely Kakachia, *Geopolitics and Security : New Strategy for South Caucasus* (Tbilisi: The Konrad-Adenauer-Stiftung, 2018), 194, https://www.academia.edu/39580396/Geopolitics_and_Security_New_Strategy_for_South_Caucasus?email_work_card=title (stiahnuté 17. marca 2019).

¹⁹⁸ Shirinyan a Ralchev, „U-turns and Ways Forward: Armenia, the EU and Russia Beyond Vilnius“, 2.

¹⁹⁹ Kakachia, *Geopolitics and Security : New Strategy for South Caucasus*, 195-196.

²⁰⁰ Smolnik a Halbach, „The Nagorno-Karabakh Conflict in Light of the Crisis over Ukraine“, 69-70.

získal Elektrické siete Arménska (Električeskije seti Armenii, ESA), požiadal až o 40 % zvýšenie. Manažéri spoločnosti ESA sa pokúsili odôvodniť dopyt po zvýšení cien tým, že poukázali na nízku ziskovosť a rastúci dlh, čo viedlo k celkovým stratám.²⁰¹ Správa, ktorú vydala spoločnosť Inter RAO JeES, však pritom ukázala, že príjmy arménskej strany za prvý štvrťrok 2015 predstavovali 5,7 miliardy rubľov v porovnaní so sumou v hodnote 3,4 miliardy rubľov v prvom štvrťroku 2014. Išlo teda o viac ako 65 % zvýšenie.²⁰²

Rozhodnutie o náraste cien elektrickej energie na žiadosť spoločnosti ESA vyvolalo protesty známe aj pod názvom Elektrický Jerevan (Electric Yerevan). Tieto protesty neboli zásadne namierené proti Moskve. Napriek ich verejnému zameraniu na vnútorné otázky však lídri hnutia priznali, že Rusko je kľúčom k širšiemu kontextu. Je to z toho dôvodu, že Elektrický Jerevan, napriek svojmu názvu, nebol nikdy čisto protestným hnutím o cenách elektriny. Protesty vznikli pri komplexnom súhrne ekonomiky a politiky, čo ilustruje niektoré problémové aspekty vo vzťahu Arménska s Ruskom.²⁰³ Ako ukázali jerevanské protesty, účasť Arménska na integračnom projekte Eurázie len málo pomohla zlepšiť život obyčajných Arménov. Protesty vyvolané neefektívnym riadením a korupciou v ruskom monopole na elektrinu poukázali na stagnujúcu ekonomiku a zhoršujúce sa sociálne podmienky.²⁰⁴

Hospodárske spomalenie Ruska, ktoré ešte viac zvýraznili západné sankcie, malo negatívny vplyv aj na samotné Arménsko a podkopávalo pocit ekonomickej bezpečnosti Arménov. ESA sa stala symbolom arménskej korupcie, ako aj temných väzieb medzi vládou a oligarchami a medzi Moskvou a Jerevanom.²⁰⁵ Zhoršenie hospodárskej aktivity v Rusku, hlavnej destinácie pre arménskych pracovných migrantov a najväčší trh pre poľnohospodársky a výrobný export, ovplyvnilo arménske hospodárstvo prostredníctvom nižšieho ruského dopytu po jeho vývoze a výrazného poklesu remitencií a priamych

²⁰¹ „Russian 'Profiteering' At Heart Of Armenian Power Protests“, RFE/RL (jún 2015), <https://www.rferl.org/a/armenia-russian-profiteering-at-heart-of-protests/27091644.html> (stiahnuté 12. februára 2019).

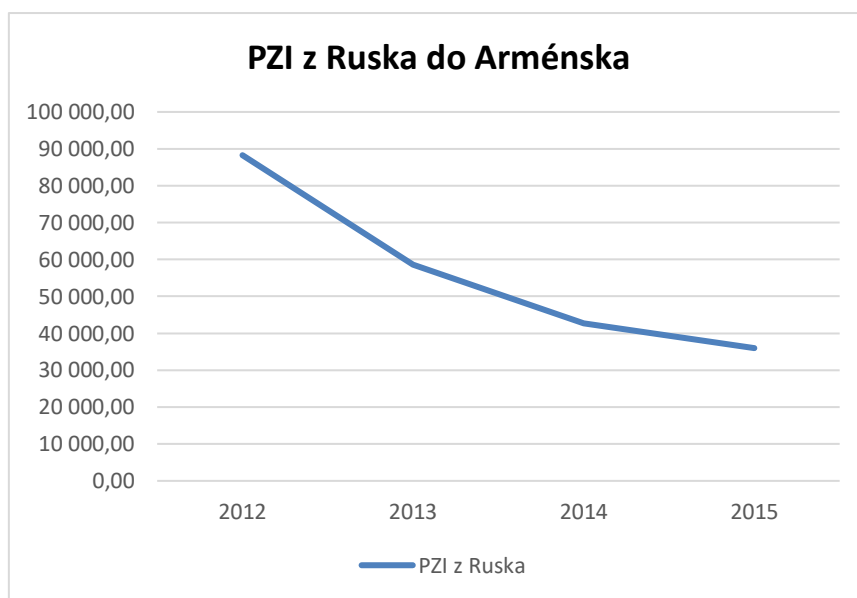
²⁰² „Inter RAO Group Announced Consolidated IFRS Financial Results for the First Quarter of 2015“, Inter RAO (máj 2015), <https://www.interrao.ru/en/press-center/news/detail.php?ID=4503> (stiahnuté 12. februára 2019).

²⁰³ Matthew Luxmoore, „Electric Yerevan vows comeback, as 'Moscow's soft power has been lost'“, Aljazeera America (august 2015), <http://america.aljazeera.com/articles/2015/8/9/armenia-electric-yerevan-vows-comeback.html> (stiahnuté 14. marca 2019).

²⁰⁴ Mikayel Zolyan, „Letter From Yerevan“, Carnegie Europe (november 2015), <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/61962> (stiahnuté 26. januára 2019).

²⁰⁵ Paul Stronski, „Maidan Redux in Armenia?“, Carnegie Moscow Center (júl 2015), <https://carnegie.ru/commentary/60571> (stiahnuté 26. januára 2019).

zahraničných investícií.²⁰⁶ Objem vývozu Arménska do Ruska klesol v roku 2015 o 21 % v porovnaní s rokom 2014 a o 27 % v porovnaní s rokom 2013.²⁰⁷ V roku 2015 sa bilaterálny obchod znížil o 11 %.²⁰⁸ Podľa arménskeho politológa Armena Grigorjana ruské vlastníctvo arménskej energetickej infraštruktúry nemá za následok zľavy alebo vyššiu kvalitu služieb, ktoré očakávali ruskí lojalisti. Tento proces, naopak, zjavne viedol k profitovaniu na úkor obyvateľov krajiny.²⁰⁹

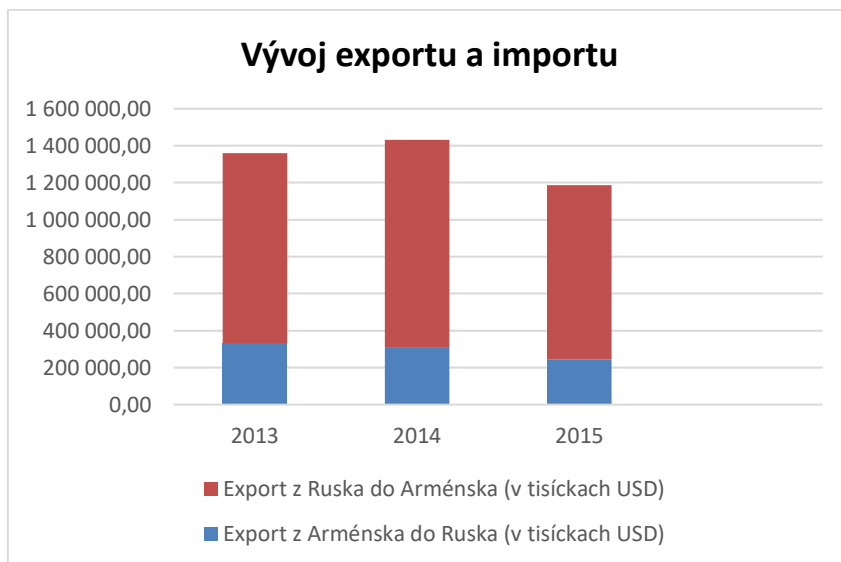
Graf č. 3: Vývoj prílivu priamych zahraničných investícií z Ruska do Arménska, spracovanie: autorka, zdroj dát: https://www.armstat.am/file/article/sv_02_16r_420.pdf, https://www.armstat.am/file/article/sv_02_14r_420.

²⁰⁶ „Armenia: A Cloudy Outlook“, 7.

²⁰⁷ „Foreign Trade of the Republic of Armenia by countries, years and indicators“, Štatistický úrad Arménskej republiky, http://armstatbank.am/pxweb/en/ArmStatBank/ArmStatBank__5%20Foreign%20trade/?rxid=602c2fcf-531f-4ed9-b9ad-42a1c546a1b6 (stiahnuté 15. apríla 2019).

²⁰⁸ „Press-konferencija po itogam peregovorov s Prezidentom Armenii Seržem Sargsianom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (august 2016), <http://kremlin.ru/events/president/news/52684> (stiahnuté 12. februára 2019).

²⁰⁹ „Russian 'Profiteering' At Heart Of Armenian Power Protests“.

Graf č. 4: Export a import medzi Arménskom a Ruskom,
spracovanie: autorka, zdroj dát: <https://www.armstat.am/en/?nid=82>

Letné protesty neotriasli len vládou v Jerevane. Moskva sa tiež zdala znepokojená. Ako už bolo uvedené, demonštrácie ako také neboli namierené proti Rusku, hoci účastníci tiež vyjadrili kritiku voči ruskej spoločnosti Inter RAO ako majiteľovi miestneho prevádzkovateľa elektrickej siete. Protesty však nadobudli rozhodne protiruský nádych v reakcii na ich opis a kategorizáciu ruskými médiami a politikmi. Podobne ako v prípade udalostí na Ukrajine ruskí komentátori často opisovali demonštrácie ako „arménsky Majdan“, ktorý nebol spontánny, ale iniciovaný so zahraničnou finančnou podporou.²¹⁰ Toto nepravdivé vyhlásenie vyvolalo odpor medzi arménskym obyvateľstvom.²¹¹ Kremľ si na vysvetlenie dôvodov vypuknutia protestov vymyslel vlastnú verziu, podľa ktorej malo byť hnutie výsledkom akejsi „skrytej ruky“ pracovníkov západnej spravodajskej služby. Tento naratív je súčasťou opakovaného scenára západnej „farebnej revolúcie“, ktorý je modelovaný na podobných situáciách na Ukrajine či v Gruzínsku.²¹²

Analytik Armen Grigorjan zdôrazňuje, že niektoré detaily predbežnej auditorskej správy ESA si zaslúžia pozornosť. V prvom rade táto správa odhaľuje, že jadrová elektrárňa Medzamor v Arménsku a niekoľko veľkých vodných elektrární vyrábajú približne 70 % elektrickej energie dodávanej spoločnosti ESA za priaznivé ceny. Tarify

²¹⁰ Howard Amos, „Russian Officials See 'Color Revolution' in Armenia“, The Moscow Times (jún 2015), <https://www.themoscowtimes.com/2015/06/24/russian-officials-see-color-revolution-in-armenia-a47670> (stiahnuté 13. apríla 2019).

²¹¹ Smolnik a Halbach, „The Nagorno-Karabakh Conflict in Light of the Crisis over Ukraine“, 69.

²¹² Stronski, „Maidan Redux in Armenia?“.

pre maloobchodných spotrebiteľov však boli určované na základe nákladnej energie vyrobenej tepelnou elektrárnou Hrazdan poháňanou zemným plynom. Keď prebiehali diskusie o plánovanom zvýšení tarify za elektrinu, zástupcovia ESA odôvodnili zvýšenie cien tým, že zaznamenali prerušenie prevádzky závodu Medzamor v kombinácii s nedostatočnou výrobou v elektrárnach. Táto skutočnosť si podľa nich vyžadovala intenzívnejšiu prevádzku zariadenia Hrazdan a spôsobila finančné straty pre ESA.²¹³

Investigatívna činnosť zo strany Armenian Times poukázala na to, že Hrazdan so svojou technológiou 70. rokov a schopnosťou vyrábať 3,7 kilowatthodín elektrickej energie na 1 meter kubický použitého plynu zvýšil výrobu. Naopak, výrazne účinnejšia Jerevanská tepelná elektráreň, ktorá je vybavená modernými japonskými strojmi a schopná vyrobiť 7,6 kWh na meter kubický plynu, musela dokonca znížiť svoj výkon. Investigatívna správa preto uviedla, že takáto preferencia tepelnej elektrárne Hrazdan by mohla byť vysvetlená práve politickými dôvodmi, a to vlastníctvom Ruska (prostredníctvom Inter RAO JeES) a želaním Gazpromu predať viac plynu do Arménska.²¹⁴

Arménska služba RFE/RL medzitým zdokumentovala, ako ruskí manažéri ESA platili v priemere o 20 % nad trhovú cenu za zariadenia, elektrické káble a iné materiály, ktoré kúpili od roku 2013. Tieto zariadenia pritom zvyčajne nakúpili od ruských dodávateľov alebo arménskych firiem s úzkymi väzbami na vládu.²¹⁵ Demonstrantov ešte viac rozhorčili zistenia protikorupčných watchdogov Transparency International Arménsko. Tie zverejnili informáciu, že 450 miliónov dramov (952 078 USD) v poplatkoch za prenájom luxusných automobilov prispelo k tomu, že Elektrické siete Arménska volali po zvýšení sadzieb elektrickej energie.²¹⁶

Korupcia a zlé riadenie ESA odrážajú širšie problémy riadenia a politického prostredia v Rusku. Keď ruské štátne spoločnosti (v ktorých krádež nie je výnimkou, ale normou) preberajú infraštruktúru v susedných krajinách, ide v skutočnosti o „vyvážanie

²¹³ Armen Grigoryan, „Sale of Armenia’s Monopoly Electricity Distributor Confirmed“, *Eurasia Daily Monitor* 12, č. 185 (2015), <https://jamestown.org/program/sale-of-armenias-monopoly-electricity-distributor-confirmed/> (stiahnuté 7. februára 2019).

²¹⁴ Grigoryan, „Sale of Armenia’s Monopoly Electricity Distributor Confirmed“.

²¹⁵ „Russian 'Profiteering' At Heart Of Armenian Power Protests“.

²¹⁶ „Radio Liberty: ENA also included the sum for luxury car rental and services in its bid to raise electricity tariffs“, Transparency International (máj 2015), <https://transparency.am/en/news/view/980> (stiahnuté 15. marca 2019).

korupcie“.²¹⁷ Korupcia, ktorá viedla k tejto kríze, je základným rysom operačného systému Vladimira Putina. Je to nástroj, ktorý používa na nadviazanie kontroly nad ruskými elitami. Je tiež kľúčovým inštrumentom zahraničnej politiky Kremľa, kde je využívaný na zachytávanie a manipuláciu s elitami v zahraničí. Korupčné podnikateľské systémy, či už ide o nekalé obchody s plynom na Ukrajine alebo o pochybné schémy elektrickej energie v Arménsku, sú základom úsilia Ruska zabezpečiť kontrolu nad bývalým sovietskym priestorom. Takáto stratégia však v sebe skrýva paradox. Práve spomenutá korupcia, ktorá chytá do pasce elity v bývalom sovietskom priestore, slúži zároveň ako agens, ktorý posilňuje rozhorčenie verejnosti. Tento fakt bol viditeľný v prípade Ukrajiny, ale aj arménskych udalostí v roku 2015.²¹⁸

5.1.1 Ruské ústupky

Protesty poukázali na rozpadajúcu sa ruskú mäkkú moc v Arménsku a zmenšenú podporu občanov pre integráciu s Putinovou EEÚ počas obdobia hospodárskej recesie. Z dlhodobého hľadiska však vykryštalizovali podporu Ruska pre Arménsko v čase, keď sa Azerbajdžan pokúšal o oteplenie vzťahov s Kremľom.²¹⁹ Plánované zvýšenie cien elektriny sa spotrebiteľov nakoniec nedotklo. Moskva prejavila svoj prvý ústupok tým, že vyhlásila svoj súhlas s nezávislým auditom v spoločnosti ESA.²²⁰ Spoločnosť Inter RAO zase oznámila, že má dlhové problémy a predala 100 percent svojich akcií skupine Tašir. V Arménsku bol tento krok hodnotený pozitívne, keďže Tašir patrí už spomínanému Samvelovi Karapetjanovi. Ľudia sa nazdávali, že vďaka tomuto posunu bude energetický systém Arménska do istej miery pod menším vplyvom a kontrolou zo strany Ruska.²²¹ Karapetjan od ruskej spoločnosti Inter RAO odkúpil dve aktíva v Arménsku, a to spomínanú spoločnosť ESA a tepelnú elektrárňu v Hrazdane. Dlh ESA v čase nákupu bol

²¹⁷ Karena Avedissian, „The power of Electric Yerevan“, openDemocracy (júl 2015), <https://www.opendemocracy.net/en/odr/electrified-yerevan/> (stiahnuté 15. marca 2019).

²¹⁸ Brian Whitmore, „Electric Yerevan Exposes Kremlin's Mind-Set“, RFE/RL (jún 2015), <https://www.rferl.org/a/electric-yerevan-exposes-kremlins-mindset/27095362.html> (stiahnuté 17. marca 2019).

²¹⁹ Samuel Ramani, „Democracy Derailed: How Armenia Has Become the Post-Soviet Region's Model Dictatorship“, Huffpost (december 2015), https://www.huffpost.com/entry/democracy-derailed-how-ar_b_8838530 (stiahnuté 17. marca 2019).

²²⁰ Smolnik a Halbach, „The Nagorno-Karabakh Conflict in Light of the Crisis over Ukraine“, 69-70.

²²¹ „Armenia sells energy grid to growing monopoly, Russian influence on the rise“, JAMnews (august 2017), <https://jam-news.net/armenia-sells-energy-grid-to-growing-monopoly-russian-influence-on-the-rise/> (stiahnuté 3. februára 2019).

220 miliónov dolárov.²²² V tlačovej správe Karapetjan uviedol, že jeho spoločnosť a arménska vláda spoločne pokryjú rozdiel v nákladoch na elektrickú energiu pre domácnosti a malé podniky v roku 2015, čím kompenzujú zvýšenie sadzieb spoločnosti ESA od 1. augusta.²²³ V decembri 2016 Inter RAO Group a skupina Tašir dokončili tretiu fázu predaja ESA a tepelnej elektrárne Hrazdan pred plánovaným termínom. Po tejto transakcii sa skupina Tašir stala vlastníkom 100 % podielu v oboch spoločnostiach.²²⁴

Otázkou zostáva, prečo Samvel Karapetjan potreboval kúpiť ESA, hlavnú, ale neziskovú energetickú spoločnosť vo svojej vlasti. Zaujímavé tiež je, že dohoda sa uskutočnila práve po vlne masových protestov, ktoré sa prehliali cez Jerevan proti zvýšeniu taríf za elektrinu. Podľa biznismena dôležitú úlohu pri rozhodovaní o kúpe nerentabilného majetku v tomto období zohrala skutočnosť, že ide o strategicky významnú spoločnosť v krajine. Karapetjan zároveň ubezpečil, že sa osobne nezaujíma o politickú kariéru. Napriek takémuto kategorickému tvrdeniu sa analytici domnievajú, že arménski oligarchovia žijúci v Rusku účinne ovplyvňujú sociálno-politické procesy v Arménsku. Ich povest' je tu zároveň veľmi vysoká vzhľadom na aktívne investície do hospodárskej a sociálnej oblasti krajiny.²²⁵ David Petrosjan, analytik z Jerevanu, je presvedčený, že ruská vláda „podporuje“ takéto investície z presvedčenia, že posilnia pozíciu Kremľa v Arménsku.²²⁶

Samvel Karapetjan je na „kremel'skom zozname“ amerického ministerstva financií označený ako jeden z najbližších spojencov ruského prezidenta. Dlhú pôsobil ako účinný nástroj na udržanie politicko-ekonomickej závislosti Arménska na Moskve.²²⁷ Má tiež nadviazané úzke vzťahy s Gazpromom. Najväčšie kontrakty Gazpromu sú dnes spojené s Tašir spoločnosťami Gazstroj, Neftegazstroj, Spetsgazstroj a Siti Stroj Grupp. Všetky štyri spoločnosti poskytujú rôzne služby pre dcéry Gazpromu – od generálnej opravy

²²² „Zolotyje armiane Moskvvy“, Gradator (september 2017), <https://gradator.ru/news/analytiks/1831.html> (stiahnuté 10. marca 2019).

²²³ „«Tašir» priobrel «Električeskije seti Armenii»“, Tašir (september 2015), <http://tashir.ru/media/news/2015/tashir-group-is-to-acquire-the-electric-energy-assets-of-inter-rao-in-armenia.html> (stiahnuté 5. februára 2019).

²²⁴ „Inter RAO Completes the Sale of Armenian assets to Tashir Group“, INTER RAO UES (december 2016), <https://www.interrao.ru/en/press-center/news/detail.php?ID=7784> (stiahnuté 22. marca 2019).

²²⁵ „Zolotyje armiane Moskvvy“.

²²⁶ Danielyan, „Russian-Armenian Tycoon Expanding Influence in Armenia“.

²²⁷ Eduard Abrahamyan a Gevorg Melikyan, „Moscow Worries Armenian ‘Velvet Revolution’ Could Lessen Its Leverage Over Yerevan“, *Eurasia Daily Monitor* 15, č. 68 (2018), <https://jamestown.org/program/armenias-velvet-revolution-threatens-moscows-continued-leverage-over-country/> (stiahnuté 13. marca 2019).

budov, vykurovacích sietí, úpravní vody až po výstavbu plynovodov.²²⁸ Do vypuknutia protestov v roku 2015 sa Kreml snažil ovplyvniť Jerevan najmä ekonomicky prostredníctvom ruských investícií, ale od tohto momentu sa výraznejšie usiloval vyvíjať tlak na arménsku politiku práve prostredníctvom vplyvných ruských Arménov.²²⁹

Počas protestov tiež dochádzalo k intenzívnym kontaktom medzi ruským a arménskym politickým vedením, pričom ruská strana preukázala hneď niekoľko ústupkov. Na stretnutí s Putinom v septembri 2015 arménsky prezident Serž Sargsjan zdôraznil, že počas tohto obdobia sa pre Arménsko vyriešilo niekoľko dôležitých otázok. Hneď v úvode poďakoval ruskej strane za prevod Permiakovovho trestného prípadu do arménskej jurisdikcie. Spomenul aj podpis dohody s ministerstvom energetiky, ktorá umožnila znížiť cenu plynu na 165 USD. Išlo tak o zníženie o 24 USD z predchádzajúcej hodnoty 189 USD za tisíc kubických metrov.²³⁰ Vďaka tomuto zníženiu sa stalo Arménsko najväčším príjemcom výhod.²³¹ V tejto oblasti dokonca prebehlo aj Bielorusko, ktoré síce v roku 2014 platilo len 166 USD za tisíc kubických metrov, ale v júni 2015 Rusko zvýšilo túto sumu na 189 USD.²³² Bola tiež podpísaná dohoda o pridelení obranného úveru Arménsku v hodnote 200 miliónov USD. Sargsjan pripomenul aj dohodu v súvislosti s modernizáciou arménskej jadrovej elektrárne.²³³ Ohlásenie bolo zverejnené len niekoľko dní pred oficiálnym ukončením protestov.

Podrobnosti o obrannom úvere, ako aj podrobnosti o mnohých iných dokumentoch vojenskej povahy, sú utajené. Je však známe, že úver bude pridelený na 13 rokov, z ktorých prvé tri roky sú za priaznivých podmienok pri úrokovej sadzbe na úrovni 3 % ročne. Arménsko bude zároveň financovať program vo výške 10 % z celkovej sumy formou zálohových platieb. Arménska strana tak mala využívať pôžičku v rokoch 2015 až 2017. Tieto kroky zo strany Kremla hodnotili viacerí činitelia a analytici v Rusku a Arménsku ako moskovské ústupky voči Jerevanu, ktoré mali zabrániť šíreniu protiruských

²²⁸ „Zolotyje armiane Moskvy“.

²²⁹ „Russia Tightens Its Hold on Armenia“, Stratfor Worldview (november 2015), <https://worldview.stratfor.com/article/russia-tightens-its-hold-armenia> (stiahnuté 13. marca 2019).

²³⁰ „Ministr energetiki RF Aleksandr Novak i ministr energetiki Armenii Jervand Zacharian podpísali protokoly k soglašenijam v energetičeskoj sfere“, Oficiálna stránka Ministerstva energetiky Ruskej federácie (september 2015), <https://minenergo.gov.ru/node/2094> (stiahnuté 15. marca 2019).

²³¹ Vieira a Vasilyan, „Armenia and Belarus: caught between the EU's and Russia's conditionalities?“, 478.

²³² Syuzanna Vasilyan, „Swinging on a Pendulum: Armenia in the Eurasian Economic Union and With the European Union“, *Problems of Post-Communism* 64, č. 1 (2017): 37, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2016.1163230> (stiahnuté 18. decembra 2018).

²³³ „Vstreča s prezidentom Armenii Seržem Sargsianom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (september 2015), <http://kremlin.ru/events/president/news/50250> (stiahnuté 15. marca 2019).

nálad v arménskej spoločnosti.²³⁴ Podpis dohody dokonca viedol k špekuláciám, že išlo o skryté úsilie pomôcť Arménsku vyrovnať sa s krízou v oblasti elektrickej energie.²³⁵ Koncom júna sa Moskva rozhodla prenechať Permiakova arménskym orgánom. Arménsky Richard Giragosjan pripisuje tento krok spolu s vojenskou pôžičkou práve v kontexte odzvy na protesty Jerevanu.²³⁶ Predaj zbraní za zvýhodnené ceny v období hospodárskej krízy v Rusku a prebiehajúcej dlhovej kríze v Arménsku je znakom Putinovho záväzku zachovať bilaterálny vzťah.²³⁷ Napriek tomu, že niektorí odborníci sa pozerajú na poskytnutý úver v kontexte masových protestov v Jerevane proti zvýšeniu taríf za elektrinu, iní túto pozíciu nezdieľajú. Zdôrazňujú, že rusko-arménska technická spolupráca je na vysokej úrovni a má svoju vlastnú dynamiku rozvoja. Podľa nich zhromaždenia tento proces mierne zrýchlili, ale nestali sa hlavným dôvodom na poskytnutie úveru.²³⁸

Je teda pravdepodobné, že v snahe zabrániť podlomeniu rusko-arménskej aliancie a zároveň posilniť pozíciu prezidenta Sargsjana, ktorý bol pod tlakom protivládnych masových protestov, Kremľ promptne urobil rad ústupkov. Okrem toho, že prípad Permiakov bol postúpený arménskym úradom, Moskva siahla aj po ekonomických koncesiách. Ide o oznámenie poskytnutej pôžičky vo výške 200 miliónov USD na nákup ruských zbraní, ale aj zníženie ceny plynu z 189 USD na 165 USD za tisíc kubických metrov. Za poslednú skrytú koncesiu je možné považovať odpredaj podielu v spoločnosti ESA skupinou Tašir pod vedením Samvela Karapetjana. Vzhľadom na jeho blízke väzby s Kremľom totiž nie je možné jednoznačne hovoriť o oslabení vplyvu Moskvy nad energetickým sektorom Arménska.

5.2 Posilňovanie ruského vplyvu v rokoch 2016 – 2017

Krízu z roku 2015 ešte viac prehĺbili udalosti z apríla 2016, kedy azerbajdžanská ofenzíva, ktorá sa opierala o veľký arzenál zbraní dodávaných z Ruska, vyústila v najničivejšie boje o Náhorný Karabach od príméria v roku 1994. Pre mnohých Arménov bola táto kríza poznačená vyvrcholením frustrácie s nespravodlivou a neúctivou povahou arménsko-

²³⁴ „Armenija polučit «karabachskij procent»?“, Kavpolit (júl 2015), http://kavpolit.com/articles/armenija_poluchit_karabachskij_protsent-18377/ (stiahnuté 12. februára 2019).

²³⁵ „Electric Yerevan! Insists No One Has Pulled Plug On Armenia Protests“, RFE/RL (júl 2015), <https://www.rferl.org/a/armenia-yerevan-protests-continue/27108667.html> (stiahnuté 15. marca 2019).

²³⁶ Luxmoore, „Electric Yerevan vows comeback, as ‘Moscow’s soft power has been lost’“.

²³⁷ Ramani, „Democracy Derailed: How Armenia Has Become the Post-Soviet Region’s Model Dictatorship“.

²³⁸ „Armenija polučit «karabachskij procent»?“.

ruských vzťahov. Umocnená bola ešte viac pocitom zrady zo strany Ruska, keďže poskytovalo zbrane, ktoré Azerbajdžan využil v karabašskom konflikte. Ruský premiér Dmitrij Medvedev len vyostřil napätie, keď pri návšteve Arménska niekoľko dní po bojoch opätovne potvrdil ruské plány pokračovať v predaji zbraní Azerbajdžanu. Medvedev ďalej zhoršil situáciu tým, že označil predaj zbraní nie ako obchodnú transakciu. Podľa neho predstavuje novú politiku „odstrašovania“ v snahe vytvoriť balans medzi oboma stranami práve prostredníctvom takýchto dodávok.²³⁹

Malá skupina demonštrantov tiež protestovala proti Putinovi počas jeho návštevy v Jerevane v októbri 2016 na samite ODKB. Vzhľadom na to, že bezpečnosť krajiny je postavená na väzbách s Moskvou, je podľa analytika Paula Stronskeho nepravdepodobné, že by narastajúci protiruský cit v Jerevane viedol k preorientovaniu krajiny od Moskvy. Tieto udalosti však preukázali, že arménska spoločnosť je stále viac znepokojená ohľadom jednostranného charakteru tohto bilaterálneho vzťahu. Arménska vláda je uväznená medzi svojou hlbokou závislosťou od Moskvy a rastúcimi verejnými pochybnosťami o ruských zámeroch.²⁴⁰ Počas krátkej konfrontácie v roku 2016 s Azerbajdžanom prišlo Arménsko o malý kúsok okupovaného územia Azerbajdžanu, ktoré držalo takmer štvrt' storočia.²⁴¹

V auguste 2016 ohlásil rezignáciu z postu premiéra Hovik Abrahamjan. Jeho rozhodnutie bolo prijaté hneď z niekoľkých dôvodov – nezlepšujúca sa ekonomická situácia v krajine, rozpútanie násilností v konflikte o Náhorný Karabach a narastajúca nespokojnosť zo strany verejnosti, ako aj júlová kríza, počas ktorej skupina mužov zaútočila na policajnú stanicu v Jerevane a držala deviatich rukojemníkov. Počas tejto akcie boli dokonca zabití dvaja policajti, čo viedlo k protestom v hlavnom meste. Ľudia sa dožadovali rezignácie prezidenta aj vlády.²⁴² V septembri 2016 bol za nového premiéra dosadený Karen Karapetjan, jeden z najvyšších predstaviteľov ruského plynového gigantu Gazpromu. Od roku 2001 do 2010 bol generálnym riaditeľom ArmRosgazprom. V krátkosti bol aj viceprezidentom Gazprombank. Následne sa stal generálnym riaditeľom dcérskej spoločnosti Mežregiongaz. V roku 2015 sa Karapetjan stal zástupcom

²³⁹ Kakachia, *Geopolitics and Security : New Strategy for South Caucasus*, 196.

²⁴⁰ Stronski, „Armenia at Twenty-Five: A Rough Ride“.

²⁴¹ Paul Stronski, „Armenia’s Democratic Triumph“, The Carnegie Endowment for International Peace (apríl 2018), <https://carnegieendowment.org/2018/04/24/armenia-s-democratic-triumph-pub-76165> (stiahnuté 16. marca 2019).

²⁴² „Armenian Prime Minister Hovik Abrahamyan Resigns“, Huffpost (august 2016), https://www.huffpost.com/entry/armenian-prime-minister-resigns_n_57d1227be4b03d2d45987690 (stiahnuté 18. januára 2019).

generálneho riaditeľa inej dcérskej spoločnosti Gazpromu – Gazprom Energoholding.²⁴³ Rodina tohto politika tiež vlastní reťaz čerpacích staníc v Moskve a spolupracuje so Samvelom Karapetjanom.²⁴⁴

Pozadie Karapetjana viedlo niektorých analytikov k názoru, že jeho vymenovanie bolo osobitne schválené Moskvou ako dodatočná záruka proti prípadnej zmene zahraničnej politiky. Novinárske vyšetrovania ukazujú, že väčšina nových členov vlády mala prepojenia s ruskými komerčnými štruktúrami.²⁴⁵ Je tiež všeobecne známe, že Kremľ poskytuje finančnú podporu vládnucim stranám v Arménsku a vymenovanie bývalého generálneho riaditeľa Gazprom Arménsko za premiéra len veľmi málo rozptýlilo predstavu, že Rusko má neprimeraný vplyv v politike.²⁴⁶ Dosadenie Karapetjana sa zhodovalo so zintenzívnenými rokovaniami s Iránom na podporu dovozu iránskeho plynu do Arménska. Bývalý premiér Hovik Abrahamjan totiž navrhol Teheránu zvýšiť nákup plynu z Iránu z vtedajšieho objemu 1 milión metrov kubických na 3 milióny metrov kubických za deň do konca roku 2018. Malo ísť o barterový obchod na princípe plyn za energie, keďže Arménsko plánovalo vybudovať nové plynové zariadenia pre svoje elektrárne. Tieto rozhovory však pozorne sledoval ruský Gazprom s podozrením, že Arménsko hľadá alternatívy k ruskému plynu. Z tohto istého dôvodu sa Gazprom postavil aj proti rozšíreniu priemeru iránsko-arménskeho plynovodu v roku 2007, aby sa zabránilo vývozu väčšieho objemu iránskeho plynu do Arménska a ďalej do Gruzínska.²⁴⁷

Krátko po nástupe Karapetjana na post premiéra došlo k ďalšiemu poklesu cien plynu, ktoré už v roku 2015 boli znížené na 165 USD za tisíc kubických metrov. Zníženie ceny zemného plynu v roku 2015 však nemalo za následok zníženie cien pre arménskych spotrebiteľov, ktorí v tom čase platili približne 400 USD za tisíc kubických metrov. Odborníci obviňovali zo situácie obviňovali nielen Gazprom, ale aj samotnú arménsku

²⁴³ „Ex-Gazprom Executive Becomes New Armenian Prime Minister“, RFE/RL (september 2016), <https://www.rferl.org/a/armenias-new-prime-minister-karapetian-gazprom/27983645.html> (stiahnuté 24. marca 2019).

²⁴⁴ Ilgar Gurbanov, „Ex-Gazprom man takes over the legacy of Armenia’s problems“, The Times of Israel (október 2016), <https://blogs.timesofisrael.com/ex-gazprom-man-takes-over-the-legacy-of-armenias-problems/> (stiahnuté 12. apríla 2019).

²⁴⁵ Armen Grigoryan, „Government reshuffle in Armenia“, The Central Asia-Caucasus Analyst (október 2016), <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13406-government-reshuffle-in-armenia.html> (stiahnuté 5. apríla 2019).

²⁴⁶ Erika Balsyte, „Armenia: Russia first, EU second?“, European Union Institute for Security Studies (marec 2017), https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_6_Armenia.pdf (stiahnuté 12. februára 2019).

²⁴⁷ Gurbanov, „Ex-Gazprom man takes over the legacy of Armenia’s problems“.

vládu, ktorá určuje tarify pre zemný plyn v krajine. Na vládu smerovali obvinenia z konania v prospech spoločnosti distribuujúcej plyn.²⁴⁸ Preto vymenovanie Karapetjana na post predsedu vlády bolo považované za krok riadený Ruskom kvôli moskovskému znepokojeniu nad protiruskými sentimentmi v arménskej spoločnosti a podporou arménskej verejnosti opozičných strán a masových protestov.²⁴⁹ Spoločnosť Gazprom Arménsko preto v novembri oznámila, že nová cena plynu bude vo výške 150 USD za tisíc kubických metrov.²⁵⁰

Keď sa pozeráme na zníženie cien plynu v roku 2016, je dôležité zobrať do úvahy aj to, ako vnímajú Rusko samotní Arméni. Podľa prieskumu Eurasian Development Bank's Centre for Integration Studies z októbra toho istého roku totiž počet arménskych občanov vnímajúcich Rusko ako priateľskú krajinu prudko klesol. V porovnaní s ostatnými členskými krajinami EÚ išlo o najstrmší pád, keďže počet ľudí, ktorí vnímali Rusko ako priateľskú krajinu sa znížil z 86 % v roku 2015 na 69 % v roku 2016, čo je 17 % pokles.²⁵¹ Analytici pritom poukazujú na fakt, že týmto krokom sa Rusko snažilo oživiť ochladnuté vzťahy, a to práve z veľkej časti prostredníctvom plynu.²⁵²

5.3 Zamatová revolúcia v Arménsku

Dôležitým zlomom v rusko-arménskych vzťahoch bola takzvaná zamatová revolúcia v roku 2018, ktorá viedla k vládnym zmenám a vyvolala otázky o budúcej kooperácii medzi Moskvou a Jerevanom. Prológ k pádu Sargsjana nastal v roku 2015, keď presadil ústavnú zmenu, ktorá mu umožnila vyhnúť sa limitu dvoch volebných období presunom právomocí prezidenta na predsedu vlády. Keď bol 16. apríla 2018 nominovaný vládnuou stranou na pozíciu premiéra, v Jerevane sa už začali malé protesty v očakávaní tohto kroku. Intenzitu nabrali nasledujúci deň, keď sa Sargsjan oficiálne chopil úradu. Keď polícia začala zadržiavať protestujúcich, demonštrácie v hlavnom meste rástli, podľa niektorých

²⁴⁸ „Gas and Politics: Armenia asks for another Russian discount amid falling global energy prices“, ArmeniaNow, https://www.armenianow.com/commentary/analysis/69248/armenia_russia_gas_prices_premier_abrahamyan_gazprom (stiahnuté 7. apríla 2019).

²⁴⁹ Gurbanov, „Ex-Gazprom man takes over the legacy of Armenia's problems“.

²⁵⁰ „S 1 janvaria 2017 goda budut dejstvovat' snizhenyje tarify na gaz“, Gazprom Armenija (november 2016), <http://armenia.gazprom.ru/press/news/2016/11/1157/> (stiahnuté 25. februára 2019).

²⁵¹ Igor Zadorin et al., eds., „EDB Integration Barometer – 2016“, *Eurasian Development Bank Report*, č. 4 (2016): 10, <https://eabr.org/en/analytics/integration-research/cii-reports/integratsionnyy-barometr-eabr-2016/> (stiahnuté 22. marca 2019).

²⁵² „Armenia-Russia: Feelings, warmed up by gas“, JAMnews (marec 2017), <https://jam-news.net/feelings-warmed-up-by-gas/> (stiahnuté 18. januára 2019).

odhadov sa ich zúčastnilo až 100-tisíc ľudí.²⁵³ Mierová kampaň, ktorú inicioval opozičný líder Nikol Pašinjan, vyústila do rezignácie bývalého prezidenta Sargsjana z postu predsedu vlády.

Ale po tom, čo Sargsian odstúpil, úradujúci premiér Karen Karapetjan odmietol akceptovať podmienky mierového prechodu moci na opozíciu. Samvel Karapetjan (žiadny vzťah k arménskemu premiérovi) v snahe posilniť kontrarevolučné opatrenia takmer okamžite cestoval do Jerevanu, aby navštívil dočasného premiéra. Na ceste do Arménska bol sprevádzaný tímom proruských technokratov s obchodnými záujmami v krajine. Ruská delegácia tak zrejme dorazila, aby dohliadala na preskupenie vládnucej arménskej politickej elity a pomohla posilniť premiérovu príľnavosť k moci.²⁵⁴ Po pretrvávajúcich protestoch nakoniec Karen Karapetjan 8. mája 2018 odstúpil a úradu sa chopil Nikol Pašinjan.²⁵⁵

To, čím sa Arménsko významným spôsobom odlišuje od Gruzínska a Ukrajiny, je fakt, že sa táto krajina nesnaží zmeniť svoju geopolitickú orientáciu. Pašinjan dal viackrát jasne najavo, že jeho vláda bude rešpektovať medzinárodné záväzky Arménska, medzi ktoré patrí napríklad súhlas s prítomnosťou ruských vojenských základní a pohraničných stráží, ako aj udržiavanie členstva Arménska v medzivládnych inštitúciách vedených Ruskom, ako je EEÚ, SNŠ či ODBK.²⁵⁶ Vládny program prijatý arménskym parlamentom uvádza, že rozvoj strategických vzťahov s Ruskom v rôznych oblastiach patrí medzi hlavné priority krajiny a predstavuje dôležitú súčasť arménskeho bezpečnostného systému.²⁵⁷ Významnou súčasťou jeho reformného programu sa tak stali vnútorné problémy, a to

²⁵³ Stronski, „Armenia’s Democratic Triumph“.

²⁵⁴ Abrahamyan a Melikyan, „Moscow Worries Armenian ‘Velvet Revolution’ Could Lessen Its Leverage Over Yerevan“.

²⁵⁵ „Karen Karapetyan resigns and congratulates new Armenian prime minister“, Informačná agentúra ARKA (máj 2018), https://arka.am/en/news/politics/karen_karapetyan_resigns_and_congratulates_new_armenian_prime_minister/ (stiahnuté 12. februára 2019).

²⁵⁶ Miriam Lanskoj a Elspeth Suthers, „Armenia’s Velvet Revolution“, *Journal of Democracy* 30, č. 2 (2019): 86, <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2019/04/Armenias-Velvet-Revolution-Lanskoj-Suthers.pdf> (stiahnuté 12. mája 2019).

²⁵⁷ Alexander Markarov, „Armenia’s Foreign Policy Priorities. Are There Any Major Changes Following the Spring 2018 Political Transformation?“, in *Armenia’s Velvet Revolution: Challenges to Regional Foreign Policy*, ed. Licinia Simão, *Caucasus Analytical Digest*, č. 104 (2018): 6, <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CAD104.pdf> (stiahnuté 10. februára 2019).

predovšetkým boj s korupciou.²⁵⁸

Skutočnosť, že Pašinjan si vybral Rusko ako cieľ svojej prvej oficiálnej zahraničnej cesty, dokazuje, že si je vedomý kľúčovej úlohy, ktorú Moskva zohráva v zahraničnej politike Arménska, ako aj jej destabilizačného potenciálu. Pašinjan uistil ruskú stranu, že strategické vzťahy medzi Moskvou a Jerevanom sú nesporné a v Arménsku o nich existuje plný konsenzus. Tieto proklamácie sú však v protiklade s vyhláseniami z čias jeho opozičného pôsobenia. Vtedy bol totiž kritikom členstva Arménska v EEÚ, ako aj ďalšej vojenskej spolupráce s Ruskom. Počas protestnej kampane však jej lídri ubezpečovali ruské orgány, že protesty nie sú namierené proti Rusku a nemajú žiadny vplyv na zahraničie.²⁵⁹ Tieto uistenia teda splňajú očakávania ruskej strany len čiastočne. Práve z tohto dôvodu bude s najväčšou pravdepodobnosťou plné akceptovanie novej vlády závisieť od toho, či bude Arménsko aj naďalej pokračovať vo svojej predchádzajúcej politickej línii a plnení svojich záväzkov.²⁶⁰

5.3.1 Boj proti korupcii

Rusko si však napriek politickým zmenám uchováva zásadný vplyv na Arménsko. Kremľ dokázal udržať obrovskú zraniteľnosť Jerevanu tým, že ho posunul smerom k ekonomickému modelu, ktorý je poznačený obmedzenou hospodárskou súťažou, ako aj začlenením nadnárodných zločineckých oligarchických síl do okruhu skorumpovanej vládnucej elity. Tento faktor zároveň potvrdzuje hlboko zakorenenú nedôveru Moskvy voči potenciálnym politikám, ktoré môže Pašinjanov tím postupne realizovať. Pretrvávajúci primát Moskvy v Arménsku je totiž značne ohrozený jeho dychtivosťou rozobrať oligarchický poriadok a podkopať už existujúce domáce hospodárske monopoly prostredníctvom účinných reforiem. Inými slovami, hlavným cieľom Pašinjanovho tímu je prekonať a narušiť tento rámec prostredníctvom systémových reforiem, ktoré by vo svojej podstate zmenšili silný vplyv Ruska na domácu politiku a hospodárstvo Arménska. Tento zámer by tak mal byť dosiahnutý aj bez toho, aby sa krajina odklonila od moskovskej EEÚ

²⁵⁸ „Velvet Revolution and Political Developments in Armenia“, *Eurasia Partnership Foundation* (2018): 6, https://epfarmenia.am/sites/default/files/Document/Armenia_Briefing_Book_Velvet_Revolution_and_Political_Developments_September_13_2018.pdf (stiahnuté 13. marca 2019).

²⁵⁹ Natalia Konarzewska, „Is Armenia's Foreign Policy Changing?“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (september 2018), <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13535-is-armenias-foreign-policy-changing?src=ilaw&.html> (stiahnuté 23. apríla 2019).

²⁶⁰ Wojciech Górecki, „Armenia's new government“, *OSW* (máj 2018), <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-05-16/armenias-new-government> (stiahnuté 14. apríla 2019).

alebo bezpečnostnej organizácie.²⁶¹

Bilaterálne vzťahy tak narážajú na mnohé udalosti. Súčasné napätie medzi Arménskom a Ruskom sa týka najmä právneho zákroku z júla 2018 proti bývalým arménskym vysokým predstaviteľom. Na začiatku augusta Moskva verejne vyjadrila znepokojenie nad trestnými obvineniami vznesenými proti bývalému prezidentovi Robertovi Kočarjanovi a Jurijovi Chačaturovovi, generálnemu tajomníkovi ODKB. Obvinenia sa týkali povolebného násillia v Arménsku v roku 2008 a pokusu o zvrhnutie ústavného poriadku. Na konci augusta oficiálna webová stránka ruského prezidenta informovala o Putinovom telefonáte Kočarjanovi, v rámci ktorého mu zablahoželal k narodeninám. Rozhovor bol súkromný a obvinenia vznesené proti bývalému prezidentovi údajne neboli prerokované. Avšak skutočnosť, že tieto informácie zdieľal Dmitrij Peskov, hovorca Kremľa, by mohla byť interpretovaná ako gesto podpory pre bývalého prezidenta Arménska a varovania pre Pašinjana a jeho spolupracovníkov.²⁶² Oficiálny tlak Moskvy na arménske orgány bol sprevádzaný intenzívnejšou kampaňou v ruských spravodajských sieťach a sociálnych médiách, vrátane článkov označujúcich členov nového kabinetu za rusofóbov a špekulácií o ich väzbách s CIA a Sorosovou nadáciou. Ak bude aj naďalej pokračovať z arménskej strany tvrdý zákrok proti korupcii a súdnym konaniam proti štátnym úradníkom, napätie medzi Moskvou a Jerevanom pravdepodobne v dohľadnej dobe nezmizne.²⁶³

Kočarjan, s kontrolou nad niekoľkými hlavnými mediálnymi strediskami, osobným priateľstvom s Putinom a s obrovským bohatstvom, bol jednou z najzreteľnejších hrozieb pre novú vládu. Z tohto hľadiska bolo zatknutie politicky účelné. Nová vláda však trestným stíhaním Kočarjana riskovala rozhorčenie nielen mocného karabaškého klanu, keďže v Karabachu sa opakovali protesty po prepustení bývalého prezidenta, ale aj samotného Kremľa. Hoci Rusko bolo vo svojom prístupe k Arménsku opatrnejšie, ako tomu bolo v prípade porevolučnej Ukrajiny alebo Gruzínska, Pašinjanov útok na korupciu jednoznačne znepokojuje mnohých ruských predstaviteľov a príznaky tlaku zo strany

²⁶¹ Abrahamyan a Melikyan, „Moscow Worries Armenian ‘Velvet Revolution’ Could Lessen Its Leverage Over Yerevan“.

²⁶² Wojciech Górecki, „A revolution in instalments. Whither Pashinyan’s Armenia now?“, OSW (september 2018), <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2018-09-10/a-revolution-instalments-whither-pashinyans-armenia-now> (stiahnuté 14. apríla 2019).

²⁶³ Konarzewska, „Is Armenia's Foreign Policy Changing?“.

Moskvy rastú.²⁶⁴

Tvárou v tvár silnej kritiky zo strany Ruska však bol Chačaturov prepustený na kauciu a 4. augusta sa vrátil do Moskvy, aby sa opäť chopil svojej funkcie. Následne Arménsko naďalej tlačilo na nové vedenie ODKB. Nedorozumenia medzi Moskvou a Jerevanom po zatknutí generálneho tajomníka tak vytvorili problémy vo vojenskej spolupráci medzi Ruskom a Arménskom. Veľkou otázkou bola aj realizácia druhého balíka zmlúv, podľa ktorého mal Jerevan získať pôžičku vo výške 100 miliónov dolárov.²⁶⁵ Začiatkom novembra 2018 bolo oznámené, že Chačaturov na poste generálneho tajomníka Ruskom vedenej bezpečnostnej organizácie skončil.²⁶⁶ Trestné stíhanie vysoko postavených, skorumpovaných bývalých úradníkov s kriminálnym pozadím má vplyv aj na uvažovanie Moskvy. Tá je totiž čoraz viac znepokojená ohľadom tomu, že Arménsko môže nakoniec opustiť jej obežnú dráhu.²⁶⁷

Protikorupčný boj bol namierený aj na podniky pod ruskou kontrolou. Arménsky výbor pre štátne príjmy oznámil v novembri 2018 začatie trestného konania proti prevádzkovateľovi Gazprom Arménsko z dôvodu daňových únikov a korupcie. Vyhlásil, že spoločnosť v roku 2016 a 2017 nesmierne zvýšila svoje výdavky a nesprávne uvádzala svoje príjmy. Podľa údajov to malo za následok niekoľko miliárd dramov v neuhradených daniach.²⁶⁸ Prípud nevyhnutne vyvolal špekulácie o potenciálnych vplyvoch na vzťahy medzi Arménskom a Ruskom, ktoré boli testované práve nástupom nového premiéra k moci. Z Moskvy sa neozývali žiadne oficiálne komentáre, ale prokremeľská internetová stránka EADaily zverejnila analýzu prípadu, z ktorej „vyplývalo“, že Pašinjan využíval vyšetrovanie ako vyjednávací nástroj na opätovné prerokovanie lepšej ceny ruských dodávok plynu do Arménska.²⁶⁹

²⁶⁴ Lanskoj a Suthers, „Armenia’s Velvet Revolution“, 94-95.

²⁶⁵ Markarov a Davtyan, „Post-Velvet Revolution Armenia’s Foreign Policy Challenges“, 540.

²⁶⁶ „CSTO Chief Leaves Post After Being Charged In Armenia“, RFE/RL (november 2018), <https://www.rferl.org/a/yerevan-likely-to-recall-csto-chief-who-was-charged-at-home/29577173.html> (stiahnuté 12. januára 2019).

²⁶⁷ „Velvet Revolution and Political Developments in Armenia“, *Eurasia Partnership Foundation* (2018): 8, https://epfarmenia.am/sites/default/files/Document/Armenia_Briefing_Book_Velvet_Revolution_and_Political_Developments_September_13_2018.pdf (stiahnuté 13. marca 2019).

²⁶⁸ „KGD osuščestvil kontrolnyje meroprijatija v ZAO Gazprom Armenija“, Oficiálna stránka Colného úradu Arménskej republiky (november 2018), <http://www.petekamutner.am/mdNews.aspx?sid=cs&nid=5407> (stiahnuté 15. januára 2019).

²⁶⁹ Ani Mejlumyan, „Armenian investigation of Gazprom again tests ties with Russia“, *Eurasianet* (november 2018), <https://eurasianet.org/armenian-investigation-of-gazprom-again-tests-ties-with-russia> (stiahnuté 17. januára 2019).

Príkladom zásahu do biznis záujmov je aj krok nového premiéra namierený voči monopolizácii elektrických sietí zo strany Samvela Karapetjana. Arménska vláda sa v roku 2017 rozhodla preniesť spoločnosť Vysokovoltové elektrosiete Arménska (Vysokovoltnyje elektroseti Armenii) na spoločnosť Tašir na päť rokov. V centre diskusie sa objavila skutočnosť, že všetky procesy dovozu a vývozu elektrickej energie v Arménsku by tak boli kontrolované jednou osobou, ktorá je zástupcom ruského biznisu.²⁷⁰ Premiér Pašinjan však v júni 2018 takúto privatizáciu vylúčil. Podľa neho by dve hlavné energetické siete v krajine nemal prevádzkovať rovnaký hospodársky subjekt. Zdôraznil, že vláda musí vylúčiť zapojenie sa do procesu privatizácie akejkoľvek spoločnosti spojenej s orgánmi alebo akoukoľvek offshore spoločnosťou.²⁷¹ Ďalšou spornou otázkou v bilaterálnych vzťahoch je podnik Juhokaukazské železnice, dcérska spoločnosť Ruských železníc, ktorá prevádzkuje arménsky železničný systém. V auguste 2018 bola spoločnosť v Jerevane napadnutá arménskymi orgánmi, ktoré následne obvinili vedenie z rozsiahlych nezrovnalostí vo výške 60 miliónov USD.²⁷²

5.3.2 Ruská reakcia

Od začiatku protestov Kremľ sledoval udalosti s obavami a uskutočňoval intenzívne konzultácie s politickými predstaviteľmi Arménska, pričom sa vyhol priamej účasti, ktorá by mohla pritiahnúť pozornosť verejnosti. Fakt, že ruské vedenie je vážne znepokojené, potvrdzuje skutočnosť, že telefonické rozhovory s orgánmi v Jerevane počas protestov a po odstúpení Sargsjana vykonával sám prezident Putin.²⁷³ Vzhľadom na averziu Ruska voči „farebným revolúciám“ existovalo riziko, že Moskva by sa mohla uchýliť k vojenskej intervencii, ak by Arménsko nasledovalo kroky Ukrajiny.²⁷⁴ Reakcia Ruska na dramatický kolaps pevne zakoreneného režimu v Arménsku, ktorý je jedným z mála formálnych a skutočných spojencov, však bola jemná a demonštratívne neutrálna. Moskva mala k dispozícii arzenál „hybridnej“ taktiky, ktorý mohol byť rýchlo nasadený. V rozhodujúcich týždňoch, keď Nikol Pašinjan vzniesol svoju požiadavku na funkciu premiéra, zostala

²⁷⁰ „Armenia sells energy grid to growing monopoly, Russian influence on the rise“.

²⁷¹ „Segodnja sostojalos očerednoje zasedanije pravitel'stva, kotoroje viol premier-ministr RA Nikol Pašijan“, Oficiálna stránka predsedu vlády Arménskej republiky (jún 2018), <https://www.primeminister.am/ru/press-release/item/2018/06/01/Prime-Minister-held-a-Cabinet-meeting/> (stiahnuté 13. februára 2019).

²⁷² Vasif Huseynov and Ayaz Rzayev, „The ‘Velvet Revolution’ is affecting Armenia’s ties with Russia“, Euractiv (október 2018), <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-velvet-revolution-is-affecting-armenias-ties-with-russia/> (stiahnuté 17. februára 2019).

²⁷³ Górecki, „A revolution in instalments. Whither Pashinyan’s Armenia now?“.

²⁷⁴ Konarzewska, „Is Armenia's Foreign Policy Changing?“.

Moskva netypicky ľahostajná, čo implikovalo potenciálne dôsledky pre vzťahy medzi Ruskom a Arménskom, a čo je dôležitejšie, narušilo ruský „zásadový“ postoj voči revolúciám.²⁷⁵

Takýto netradičný prístup je možné vysvetliť jednoducho – keby sa Moskva pokúsila o „hybridný“ zásah v arménskej kríze a zlyhala by, potom by škoda na medzinárodných pozíciách bola podstatne vyššia.²⁷⁶ Okrem toho prevažná väčšina ruských analytikov v zahraničnej politike a diplomatickej komunite sa zhodla na tom, že mierna podpora pre Pašinjana by bola z dlhodobého hľadiska najmenej rizikovou možnosťou. Nový premiér totiž vyslal včasné a jasné signály domácim i medzinárodným divákom o jeho postoji voči Rusku, pričom v Moskve aspoň čiastočne upokojil hlavných skeptikov.²⁷⁷ Akékoľvek zjavné konanie vážne poškodzujúce Arménsko hneď po revolúcii by stálo Rusko jeho popularitu medzi arménskym obyvateľstvom. Vzhľadom na spoločný vzor za posledné roky, ktoré nasledovali po demokratickom prielome, Putin môže považovať za vhodnejšie čakať a do arménskych procesov príliš nezasahovať. Účinnejšou stratégiou je tak pozvoľné uvoľňovanie proruských subjektov do kľúčových pozícií po tom, čo začne klesať popularita demokratov.²⁷⁸ Ak by si však Kremel' myslel, že ruské záujmy v regióne sú ohrozené, nebude váhať použiť politické, hospodárske a vojenské nástroje, ktoré má k dispozícii, aby „obnovil disciplínu“ Jerevanu.²⁷⁹ Po určitom čase, keď popularita novej vlády začne upadať, môže byť pre Rusko ľahšie podkopať nový režim.²⁸⁰ Podľa politologičky Kareny Avedisjan fakt, že Rusko v Arménsku nezasiahlo, stojí v protiklade všeobecnému presvedčeniu o ruskej snahe ničiť demokraciu ako cieľ zahraničnej politiky. Tvrdí, že tento systém pracuje podľa inej logiky, a to zachovania Putinovho režimu.²⁸¹

Počas prvého stretnutia Pašinjana s Putinom v máji 2018 ruský prezident zdôraznil, že Moskva vníma Arménsko ako najbližšieho partnera a spojenca v regióne, a to ako v

²⁷⁵ Pavel K. Baev, „What Made Russia Indifferent to the Revolution in Armenia“, in *Armenia's Velvet Revolution: Challenges to Regional Foreign Policy*, ed. Licinia Simão, *Caucasus Analytical Digest*, č. 104 (2018): 21, <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CAD104.pdf> (stiahnuté 10. februára 2019).

²⁷⁶ Baev, „What Made Russia Indifferent to the Revolution in Armenia“, 22.

²⁷⁷ Emil A. Souleimanov a Anton Barbashin, „Moscow's Role in Armenia's Revolution“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (máj 2018), <http://caciaanalyst.org/publications/analytical-articles/item/13522-moscows-role-in-armenias-revolution.html> (stiahnuté 15. januára 2019).

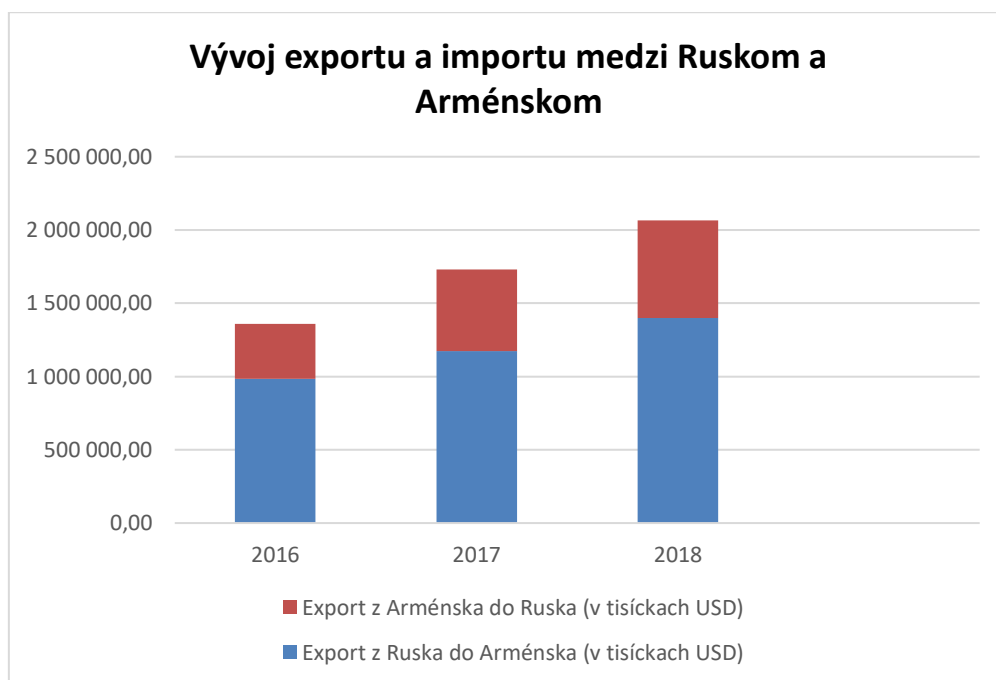
²⁷⁸ Lanskoj a Suthers, „Armenia's Velvet Revolution“, 97.

²⁷⁹ Górecki, „A revolution in instalments. Whither Pashinyan's Armenia now?“.

²⁸⁰ Armen Grigoryan, „One Year After Armenia's 'Velvet Revolution': The Plans and Challenges Ahead“, *Eurasia Daily Monitor* 16, č. 160 (2019), <https://jamestown.org/program/one-year-after-armenias-velvet-revolution-the-plans-and-challenges-ahead/> (stiahnuté 14. mája 2019).

²⁸¹ Avedissian, „Armenia Is a Russian Ally and EEU Member, so How Did It Pull Off a Democratic Revolution?“.

hospodárskej, tak aj bezpečnostnej oblasti. Zdôraznil tiež, že bilaterálny obchod v tomto období vzrástol až o 25 %.²⁸² V septembri 2018 na spoločnom stretnutí Putin vyzdvihol vzťahy najmä v oblasti energetiky, pričom nezabudol spomenúť najnižšie ceny plynu vo výške 150 USD za tisíc kubických metrov.²⁸³ Revolúcia a politická zmena v Arménsku nemala vplyv ani na dynamiku zahraničného obchodu medzi oboma krajinami. Export do Ruska oproti roku 2017 narástol o 17 % na hodnotu 666,5 milióna USD, pričom import sa zvýšil o 9 % na sumu takmer 1,4 miliardy USD.²⁸⁴

Graf č. 5: Vývoj exportu a importu medzi Ruskom a Arménskom, spracovanie: autorka, zdroj: <https://www.armstat.am/en/?nid=82>, https://www.armstat.am/file/article/sv_12_18r_411.pdf

Zdá sa však, že Kremľ je znepokojený ohľadom odhodlania nového arménskeho vedenia vykonávať vyšetrovania týkajúce sa korupcie a vyrovnania účtov s bývalou vládou. Skutočnosť, že arménski vyšetrovatelia zverejňujú svoje zistenia o súvislostiach a mechanizmoch korupcie, ktoré často zahŕňajú ruský kapitál, určite nie je pre Kremľ výhodná. Moskva napríklad kritizovala kontrolu arménskych daňových služieb

²⁸² „Meeting with Prime Minister of Armenia Nikol Pashinyan“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (máj 2018), <http://en.kremlin.ru/events/president/news/57459> (stiahnuté 14. apríla 2019).

²⁸³ „Vstreča s Premier-ministrom Armenii Nikolom Pašinjanom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (september 2018), <http://kremlin.ru/events/president/news/58491> (stiahnuté 22. marca 2019).

²⁸⁴ „Vnešnij sektor“, Štatistický úrad Arménskej republiky, 125, https://www.armstat.am/file/article/sv_12_18r_411.pdf (stiahnuté 18. mája 2019).

v Juhokaukazských železničiach, stopercentnej dcérskej spoločnosti Ruských železníc.²⁸⁵ V konečnom dôsledku je však pozícia Ruska zatiaľ neohrozená, a to najmä vďaka kontrole nad hospodárstvom a obrovskému podielu na bezpečnosti Arménska. Nedostatok alternatívnych scenárov tak dáva málo priestoru na manévrovanie pre toho, kto je pri moci.²⁸⁶

Moskva však v reakcii na prebiehajúce zmeny v Arménsku urobila niekoľko gest, ktoré v sebe môžu ukrývať určitý politický podtext. Ruský prezident Vladimir Putin uskutočnil 27. septembra 2018 prekvapivú oficiálnu návštevu do Azerbajdžanu. Formálnym dôvodom jeho príchodu bol rozhovor s azerbajdžanským prezidentom Ilhamom Alijevom. Miestne masmédiá v Azerbajdžane aj v Rusku popísali Putinovu návštevu ako ďalší významný krok v zlepšovaní strategického partnerstva medzi oboma krajinami. Rokovaniu predchádzalo spoločné stretnutie z 1. septembra v Soči, čo svedčí o pomerne intenzívnych kontaktoch. Počas stretnutia Putin a Alijev podpísali niekoľko dokumentov zahŕňajúcich hospodárstvo, poľnohospodárstvo, cestovný ruch a sektor obrany. Významnou súčasťou ich rozhovorov bola otázka zbrojenia, pričom obe strany ocenili dynamiku obchodu v tejto oblasti a zdôraznili, že nákupy ruských zbraní dosiahli hodnotu 5 miliárd USD.²⁸⁷ Podobné mediálne vyzdvihovanie rusko-azerbajdžanskej kooperácie vo sfére nákupov zbraní využíval Kremľ aj v roku 2013 v snahe odkloniť Arménsko od hlbšej európskej integrácie. Podľa arménskeho politického analytika Mikajela Zoljana v Arménsku existuje obava, že sa ho Rusi môžu pokúsiť potrestať práve prostredníctvom Azerbajdžanu.²⁸⁸ Moskva by tak rozhodne mohla využiť zblíženie s Azerbajdžanom na to, aby varovala nové arménske vedenie pred pokračovaním v ďalších politikách, ktoré by boli v rozpore s jej záujmami.²⁸⁹

²⁸⁵ Górecki, „A revolution in instalments. Whither Pashinyan’s Armenia now?“.

²⁸⁶ Amanda Paul a Dennis Sammut, „Armenia’s “Velvet Revolution”: Time is Pashinyan’s worst enemy“, *European Police Centre Commentary* (2018): 2, http://www.epnk.org/sites/default/files/page-files/pub_8568_armeniasvelvetrevolution.pdf (stiahnuté 22. apríla 2019).

²⁸⁷ Fuad Shahbazov, „Could Vladimir Putin’s Visit to Azerbaijan Shift the Regional Balance of Power?“, *Eurasia Daily Monitor* 15, č. 144 (2018), <https://jamestown.org/program/could-vladimir-putins-visit-to-azerbaijan-shift-the-regional-balance-of-power/> (stiahnuté 15. marca 2019).

²⁸⁸ Joshua Kucera, „Following Armenian uprising, Azerbaijan’s saber rattling grows louder“, *Eurasianet* (júl 2018), <https://eurasianet.org/following-armenian-uprising-azerbajjans-saber-rattling-grows-louder> (stiahnuté 24. februára 2019).

²⁸⁹ Rahim Rahimov, „Russia, Azerbaijan Improve Relations Amidst Centrifugal Tendencies in Armenia“, *Eurasia Daily Monitor* 15, č. 130 (2018), <https://jamestown.org/program/russia-azerbaijan-improve-relations-amidst-centrifugal-tendencies-in-armenia/> (stiahnuté 12. marca 2019).

5.4 Rusko a Arménsko po decembrových voľbách

Po zvolení Pašinjana za premiéra v decembri 2018 sa uskutočnilo stretnutie s Putinom v Moskve. Ruský prezident označil vzťah oboch krajín za príbuzenský, pričom zdôraznil, že v ekonomickej oblasti je Rusko pre Arménsko najsilnejším partnerom v medzinárodnom meradle. Pripomenul, že za rok 2017 bilaterálny obchod vzrástol o 29,7 %. Pašinjan zase akcentoval dôležitosť strategického partnerstva, rozvíjajúcich sa ekonomických a politických vzťahov a dodal, že Arménsko je oddané ďalšej integrácii v rámci EÚ.²⁹⁰ Taktiež na tlačovej konferencii 20. decembra 2018 Putin zdôraznil, že vzťahy medzi Ruskom a Arménskom sú bezproblémové. Ubezpečil, že krajiny budú aj naďalej strategickými partnermi, keďže Arménsko je najbližším partnerom Ruska v Zakaukazsku.²⁹¹ Putin však v tomto čase ešte stále negratuloval arménskemu vodcovi k jeho víťazstvu v parlamentných voľbách z 9. decembra, čo podnietilo arménske mediálne špekulácie o napätí medzi Moskvou a Jerevanom. Putin poslal novoročný pozdrav bývalému prezidentovi Kočarjanovi, ktorý bol v tom čase vo väzbe a čakal na súd, ale oneskorene pohladožlal Pašinjanovi k jeho volebnému víťazstvu.²⁹²

Cena zemného plynu dovážaného z Ruska sa tiež javí ako veľmi citlivá záležitosť v súčasných bilaterálnych vzťahoch. Na konci roka 2018 mala vypršať platnosť zmluvy o dodávkach ruského plynu. Arménska vláda však verejnosť ubezpečovala, že sa bude snažiť opätovne prerokovať sadzby plynu s Ruskom. Oznámenie prišlo počas objavujúcich sa správ, že Rusko skutočne zvažuje zvýšenie sadzieb za zemný plyn pre Arménsko.²⁹³

V novembri 2018 bola zverejnená informácia o rokovaníach s Ruskom o znížení sadzieb za plyn pre spotrebiteľov. Arménska strana argumentovala tým, že hoci Gazprom predával zemný plyn na hranici svojej arménskej dcérskej spoločnosti Gazprom Arménsko len za 150 USD za tisíc kubických metrov, arménska pobočka účtovala spotrebiteľom približne 284 USD za rovnaký objem. Arménske orgány sa rozhodli požiadať o zníženie ceny po sťažnostiach spotrebiteľov na vysoké náklady na energiu. Počas návštevy Pašinjana v Moskve v septembri minulého roka však ruský prezident tvrdil, že Arménsko

²⁹⁰ „Peregovory s i. o. Premier-ministra Armenii Nikolom Pašinjanom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2018), <http://kremlin.ru/events/president/news/59531> (stiahnuté 22. marca 2019).

²⁹¹ „Boľšaja press-konferencija Vladimira Putina“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2018), <http://kremlin.ru/events/president/news/59455> (stiahnuté 18. marca 2019).

²⁹² Lanskoj a Suthers, „Armenia’s Velvet Revolution“, 96-97.

²⁹³ Huseynov a Rzayev, „The ‘Velvet Revolution’ is affecting Armenia’s ties with Russia“.

platí spomedzi všetkých klientov Gazpromu najnižšiu cenu zemného plynu.²⁹⁴

V Moskve sa 31. decembra 2018 uskutočnilo pracovné stretnutie medzi šéfom Gazpromu a arménskou stranou. Ruský plynový gigant oznámil, že cena dodávok plynu do Arménska od januára 2019 bude vo výške 165 USD za tisíc metrov kubických.²⁹⁵ Gazprom znížil veľkoobchodnú cenu pre Arménsko z takmer 190 USD na 165 USD na tisíc metrov kubických v roku 2015 a na 150 USD v roku 2016, keď sa stal Gazpromu blízky Karen Karapetjan premiérom Arménska. Podľa odborníkov bolo pravdepodobným faktorom zvýšenia cien práve rozhodnutie Arménska pre audit spoločnosti Gazprom Arménsko. Problematickým je aj fakt, že Pašinjan okrem toho naznačil svoj záujem o rozšírenie dovozu zemného plynu z Iránu, pričom poznamenal, že jeho vláda sa bude snažiť brániť záujmy krajiny.²⁹⁶

Jerevan už niekoľko rokov vkladá veľké nádeje do trilaterálnych rozhovorov o energetike medzi Iránom, Arménskom a Gruzínskom, keďže tranzit plynu cez jeho územie by bol pre krajinu dlho očakávaným požehnaním. Problémom však je, že Gazprom-Arménsko neprivíta väčšie množstvá iránskeho plynu do Gruzínska prostredníctvom infraštruktúry Arménska. Takáto zásadná zmena by totiž potenciálne bránila toku ruského plynu do Arménska, otvorila by alternatívnu cestu možného iránskeho vývozu do Európy, posilnila by postavenie Iránu na trhu s plynom v Arménsku a poskytla by Jerevanu politickú páku počas rokovaní o cene plynu s Gazpromom.²⁹⁷

Štátna návšteva arménskeho premiéra Nikolu Pašinjana v Iráne koncom februára 2019 vyústila do dohody medzi oboma krajinami o spolupráci pri potenciálnom tranzite iránskeho plynu cez Arménsko do Gruzínska.²⁹⁸ Realizácia tohto projektu tranzitu plynu však tiež bude musieť prekonať niekoľko technických problémov, pretože existujúca

²⁹⁴ Natalia Konarzewska, „Armenia's Gas Dispute with Russia“, The Central Asia-Caucasus Analyst (apríl 2019),

<https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13570-armenias-gas-dispute-with-russia.html> (stiahnuté 22. mája 2019).

²⁹⁵ „Working meeting between Alexey Miller and Mher Grigoryan, Armenia's Acting Deputy Prime Minister“, Gazprom (december 2018), <http://www.gazprom.com/press/news/2018/december/article472622/> (stiahnuté 13. marca 2019).

²⁹⁶ „What the Chill in Russian-Armenian Relations Means“, Stratfor (január 2019), <https://worldview.stratfor.com/article/what-chill-russian-armenian-relations-means> (stiahnuté 20. marca 2019).

²⁹⁷ Ilgar Gurbanov, „Armenia seeks to boost its role in the Iran-Georgia gas talks“, The Central Asia-Caucasus Analyst (október 2016), <http://cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13404-armenia-seeks-to-boost-its-role-in-the-iran-georgia-gas-talks.html> (stiahnuté 12. marca 2019).

²⁹⁸ David O'Byrne, „Iran and Armenia propose gas transit to Georgia“, Eurasianet (marec 2019), <https://eurasianet.org/iran-and-armenia-propose-gas-transit-to-georgia> (stiahnuté 12. mája 2019).

infraštruktúra je určená na prepravu plynu na juh do Iránu, nie naopak. Projekt by tiež pravdepodobne vyvolal vážny nesúhlas Ruska a USA, pretože Rusko nebude vítať konkurenciu na trhu s plynom v Arménsku vzhľadom na silný politický vplyv vyplývajúci z jeho súčasnej, takmer úplnej kontroly energetického sektora v krajine. Aj keby dala Moskva tomuto projektu zelenú, Gazprom získa kontrolu nad distribúciou iránskeho plynu v Arménsku a Gruzínsku. Okrem toho by dodatočné toky plynu z Iránu mohli spadať pod nový režim sankcií, ktorý USA nedávno uložili Iránu. Pozícia USA je obzvlášť problematická pre Gruzínsko, ktoré sa opiera o programy pomoci Washingtonu, najmä vo vojenskej oblasti.²⁹⁹

Ako bolo demonštrované, Moskva tradične využíva svoje dodávky plynu ako páku v bilaterálnych vzťahoch. V súčasnosti sa plyn stal prostriedkom, ktorým Moskva vyjadrila nedôveru voči novej arménskej vláde.³⁰⁰ Varšavský inštitút, poľský geopolitický think tank, poukazuje na to, že Rusko sa pokúsilo demonštrovať svoj kritický prístup k súčasnému vládnucemu tímu Arménska, pričom využilo aj fakt, že okrem Iránu je jediným dodávateľom energie.³⁰¹ Podľa analytika Eduarda Abrahamjana je zvýšenie cien ukážkou toho, ako Kremľ využíva akútnu závislosť Arménska od ruských uhl'ovodíkov, pričom práve dodávky plynu sa stávajú politickým nástrojom na vyvíjanie tlaku na vládu pod vedením Pašinjana.³⁰² Je preto nepravdepodobné, že by Gazprom privítal ďalšiu konkurenciu na arménskom trhu.³⁰³

Rusko tak zvýšilo cenu plynu predávaného Arménsku o 10 %. Tieto rokovania boli tiež považované za test pre novú vládu v Jerevane a jej schopnosť vysporiadať sa s často arogantným spojencom v Moskve.³⁰⁴ V deň, keď bola podpísaná dohoda o novej cene plynu, Pašinjan ubezpečil Arménov, že napriek zvýšeniu o 10 % nebudú platiť viac.³⁰⁵ Miestna pobočka Gazpromu totiž súhlasila, že nebude zvyšovať poplatky pre arménskych spotrebiteľov. Navzdory týmto sľubom na začiatku apríla arménske médiá uviedli, že cena

²⁹⁹ Konarzewska, „Armenia's Gas Dispute with Russia“.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ „Russia's Gazprom Dictates Its Own Terms in Caucasus“, Warsaw Institute (február 2019), <https://warsawinstitute.org/russias-gazprom-dictates-terms-caucasus/> (stiahnuté 23. marca 2019).

³⁰² Joshua Kucera, „Russia raises gas prices for Armenia in the new year“, Eurasianet (január 2019), <https://eurasianet.org/russia-raises-gas-prices-for-armenia-in-the-new-year> (stiahnuté 13. marca 2019).

³⁰³ O'Byrne, „Iran and Armenia propose gas transit to Georgia“.

³⁰⁴ Kucera, „Russia raises gas prices for Armenia in the new year“.

³⁰⁵ Anush Muradian, „Armenian Government To Hold More Talks On Russian Gas Price,“ RFE/RL's Armenian Service (január 2019), <https://www.azatutyun.am/a/29695784.html> (stiahnuté 14. marca 2019).

zemného plynu pre automobily stúpa.³⁰⁶

Napriek zvýšeniu cien plynu vysoko postavení arménski predstavitelia nedávno odhalili, že rokovania o cenách plynu s Ruskom stále prebiehajú. V apríli arménske ministerstvo energetiky a prírodných zdrojov navrhlo päťročný systém stanovovania ceny plynu namiesto určenia ceny na ročnom základe. Takýto systém by poskytol Arménsku väčšiu istotu v oblasti sadzieb za plyn a minimalizoval by riziko svojvoľného zvyšovania cien. Vyšetovania Gazpromu a všeobecná nespokojnosť Moskvy s revolučnou vládou Arménska však naznačujú, že Rusko len s malou pravdepodobnosťou urobí nejaké ústupky voči cene plynu. Naopak, Moskva je pripravená použiť rôzne ekonomické a politické páky proti Arménsku, aby udržala vládu mimo rovnováhy.³⁰⁷

Rusko reagovalo na arménske vnútropolitické zmeny od roku 2018 prekvapivo neutrálne. Do samotných revolučných procesov nezasiahlo, čo môže byť vysvetlené akcentovaním vnútornej dimenzie protestného hnutia zo strany nového mocenského centra v krajine. Aj keď premiér viackrát jasne deklaroval, že Arménsko považuje za svojho hlavného strategického partnera práve Rusko, niektoré problematické aspekty vo vzájomnom vzťahu sú už aj dnes badateľné. Tie súvisia najmä so snahou novej administratívy eliminovať korupciu v strategických podnikoch a na vedúcich miestach štátnej správy. Keďže ruská moc sa doteraz z veľkej časti spoliehala na korupčné väzby a praktiky zosobnené subjektmi blízkymi Kremľu, takáto politika zo strany Arménska môže výrazne oslabiť jej vplyv na hospodárske a politické procesy v krajine. Ak bude Pašinjan aj naďalej proaktívne presadzovať protikorupčné praktiky, s veľkou pravdepodobnosťou sa ruské ekonomické štátnictvo zintenzívni. Zatiaľ jedinou zreteľnejšou skúškou pre nové vedenie bolo zvýšenie cien plynu o 10 %. Ďalším skrytým testom pre novú vládu boli posilnené rokovania s Azerbajdžanom a hlasité vyhlásenia o enormnej obchodnej aktivite v oblasti predaja zbraní tomuto najväčšiemu geopolitickému rivalovi Arménska. Zistenia teda poukazujú na skutočnosť, že ak nová vláda bude striktne zameraná len na vnútorné reformy, ktoré by vážnejšie neohrozili ruské záujmy a ciele v krajine, výraznejšie sankcie zo strany Ruska pravdepodobne netreba očakávať. Pomalý a stupňovitý nátlak však v dohľadnej dobe tak rýchlo nevymizne.

³⁰⁶ Konarzewska, „Armenia's Gas Dispute with Russia“.

³⁰⁷ Konarzewska, „Armenia's Gas Dispute with Russia“.

5.5 Ruské koncesie a negatívne stimuly ako test lojality

Prehľbujúce sa ekonomické problémy v Arménsku spojené s nedostavením sa očakávaných výsledkov z eurázijského ekonomického integračného procesu, asymetriou vo vzájomných vzťahoch a niekedy až cynickou povahou ruského zaobchádzania so svojim juhokaukazským partnerom, viedli k určitým problémom v spojení týchto dvoch krajín. Najintenzívnejšie sa prejavili v roku 2015, keď sa ulicami Jerevanu prehnala séria protestov proti zvýšeniu cien elektriny. Napriek tomu, že demonštranti poukazovali na vnútornú slabosť a deformáciu systému, protesty v sebe niesli aj určitý ruský element, keďže prevádzkovateľ ESA bol stopercentne kontrolovaný ruským štátnym monopolom na dovoz a vývoz elektrickej energie Inter RAO JeES.

Moskva v snahe zabrániť výraznejšiemu šíreniu protiruských sentimentov stavila na niekoľko koncesíí. Prvou z nich bolo rozhodnutie o poskytnutí ďalšieho obranného úveru za výhodných podmienok, ktorý je pre krajinu zásadný z hľadiska bezpečnosti v kontexte karabaškého konfliktu. Následne išlo o oznámenie ohľadom zníženia cien plynu zo sumy 189 USD na 165 USD za tisíc kubických metrov. Presun vlastníctva spoločnosti ESA na skupinu Tašir pod vedením Samvela Karapetjana napojeného na Kremľ je tiež možné považovať za určitú skrytú koncesiu. Na jednej strane sa tak Moskva mohla dištancovať od vzniknutých problémov, ktoré viedli až k protestom. Na druhej strane si stále udržala páku nad arménskym hospodárstvom, keďže vlastníctvo energetickej infraštruktúry prešlo do rúk človeka, ktorý má úzke väzby na Kremľ. Ako ukázal rok 2016, účinná stratégia Moskvy začínala obsahovať taktiku dosadzovania či podpory vymenovania prokremel'ských subjektov na dôležité riadiace posty v krajine. V prípade dosadenia Samvela Karapetjana do vedenia ESA je možné sledovať, ako vplyvný biznismen s väzbami na Kremľ začal otvorene participovať na hospodárskom živote Arménska. Vymenovanie Karena Karapetjana na post premiéra zase ukazuje mierne odlišnú postupnosť – človek napojený na ekonomické štruktúry Ruska bol dosadený do politickej funkcie. V oboch prípadoch však tieto kroky zahŕňali *ekonomické aj politické* implikácie.

Dôležitá skutočnosť, ktorá si zaslúži analýzu, je aj ruské balansovanie medzi Arménskom a Azerbajdžanom v oblasti predaja zbraní. Moskva si uvedomuje, že posilnená spolupráca s Azerbajdžanom môže slúžiť ako účinný „bič“ alebo prostriedok vyjednávania v prípade, keby Arménsko svojou politikou vybočilo od jej očakávaní.

Príkladom toho bol aj spomínaný rok 2013 a rokovania ohľadom DCFTA. Aprílová vojna o Náhorný Karabach však demonštrovala, že takáto politika balansovania môže spôsobiť rad konzekvencií v oblasti zvýšenej nespokojnosti Arménov s ruskou stratégiou. Práve preto vymenovanie Karena Karapetjana s blízkymi väzbami na Kremľ mohlo slúžiť ako záruka proti prípadnej zmene zahraničnej politiky. Rusko si takisto poistilo svoje postavenie v Arménsku tým, že krátko po nástupe Karapetjana na post premiéra došlo k ďalšiemu zníženiu cien plynu na 150 USD za tisíc kubických metrov.

Asi najväčším zlomom v rusko-amerických vzťahoch bola práve zamatová revolúcia. Rusko sledovalo tieto udalosti so záujmom, ale prekvapivo bez vážnejších intervencií. Nové vedenie však podrobilo skúške, a to aj napriek tomu, že deklarovalo svoju geopolitickú oddanosť Rusku. Putin zintenzívnil kooperáciu s Azerbajdžanom, výsledkom čoho bolo oznámenie o objeme obchodu so zbraňami vo výške 5 miliárd USD. Arménsko tak dostalo jasný signál o tom, že bez Ruska ako garanta bezpečnosti by malo v kontexte karabaškého konfliktu len minimálne šance. Okrem toho nové vedenie muselo brať do úvahy aj skutočnosť, že Rusko si za posledných viac ako 20 rokov vybudovalo v krajine takmer absolútny monopol vo všetkých strategických odvetviach hospodárstva.

Napriek tomu, že Pašinjan viackrát opakoval dôležitosť strategického partnerstva s Ruskom, jeho snaha narušiť oligarchický poriadok v krajine je asi najväčšou výzvou pre pozitívne vzťahy medzi Moskvou a novou arménskou vládou. Odborníci dokonca poukazujú na to, že pre Putina je jednoducho rozumnejšie v krátkosti počkať na správny moment, keď porevolučné nadšenie vymizne a popularita novej vlády klesne, a potom postupne dosadzovať rôzne prokremľské subjekty do kľúčových pozícií. Udalosti v Arménsku totiž poukázali na fakt, že Rusko toleruje určitý stupeň reforiem v krajine, pokiaľ výraznejšie neoslabujú zavedený vplyv Kremľa a jeho korupčné štruktúry v krajine, a pokiaľ nie sú namierené na presadzovanie prozápadnej zahraničnej politiky. Zvýšenie cien plynu je tak odbornými kruhmi hodnotené ako určitý test pre novú vládu, pričom je nepravdepodobné, že by za súčasných podmienok dokázala arménska strana zjednať koncesie v oblasti stanovovania cien plynu na päťročnej báze. Je to z toho dôvodu, že takýto ruský ústupok by obral Kremľ o jednu z hlavných pák, a to arbitrárneho navyšovania a znižovania cien na základe toho, ako je spokojný s mierou arménskej lojality.

6 Ruská politika cukru a biča

Prípád ruského ekonomického štátnictva poukazuje na to, že Moskva dokáže flexibilne využívať najrozličnejšie ekonomické mechanizmy a nástroje s cieľom ovplyvniť procesy súvisiace s arménskou vnútropolitickou situáciou či zahraničnopolitickou orientáciou. Účinne pritom cieľi na vnútornú slabosť Arménska a vynachádzavo strieda pozitívne stimuly s negatívnymi sankciami. Na základe analýzy zahraničnopolitickej a vnútro politickej roviny je tiež viditeľné, že Rusko výraznejšie zasahuje práve do sféry pôsobenia Arménska na medzinárodnej scéne.

David Baldwin rozdeľuje techniky ekonomického štátnictva nielen na pozitívne a negatívne, ale aj na obchodné a kapitálové. V prípade Ruska je opäť preukázané, že dokáže využívať kombináciu oboch prostriedkov, pričom najrozšírenejším nástrojom je práve politická tvorba cien plynu. Aj v rámci tohto obchodného mechanizmu Moskva vsádza na striedanie pozitívnych stimulov s negatívnymi praktikami, ktoré majú slúžiť ako určitý trest či skúška pre Jerevan. Baldwin okrem toho pripomína, že je nevyhnutné rozlišovať medzi primárnymi, sekundárnymi či dokonca terciárnymi cieľmi ekonomického štátnictva. Tento predpoklad je opäť aplikovateľný aj na prípad Arménska. Príkladom je rok 2013 a ruské úsilie prilákať Jerevan smerom k eurázijskej integrácii. „Cukor“ v podobe nižšej ceny plynu bol ponúknutý v snahe prekaziť rokovania ohľadom DCFTA (primárny cieľ), avšak táto koncesia bola predkladaná výmenou za navýšenie ruského podielu v spoločnosti ArmRosgazprom a prehlbenie ruského vplyvu v arménskom energetickom sektore (sekundárny cieľ).

Prípád ruského ekonomického štátnictva v Arménsku sa tiež do veľkej miery vymyká klasickému príkladu využívania ekonomických mechanizmov v kontexte Baldwinovho konceptu. Je to z toho dôvodu, že ruský vplyv v Arménsku je taký výrazný a zakorenený, že pri svojom výbere si môže dovoliť siahnuť aj po netypických nástrojoch. Keďže najdôležitejšie strategické podniky sú v rukách ruského štátu, pomerne jednoducho dokáže dosádzať lojálne subjekty do rôznych sfér hospodárskeho života Arménska, prípadne využívať osoby napojené na Gazprom či iné ruské monopoly na udržiavanie zahraničnopolitickej línie zodpovedajúcej záujmom Moskvy. Ďalším faktorom je diaspóra, ktorá predstavuje špecifikum vo využívaní ekonomického štátnictva. Mnohí Arméni žijúci v Rusku sú úspešnými podnikateľmi napojenými na Kremľ. Ich investície v domovskej krajine do strategických sfér hospodárstva sú odborníkmi často označované ako jeden

z mnohých nástrojov Moskvy, prostredníctvom ktorého si upevňuje v Arménsku svoj vplyv.

Ak chceme zanalyzovať ruské ekonomické štátnictvo v Arménsku, je potrebné najskôr zohľadniť skutočnosť, že Moskva si svoj vplyv v tejto juhokaukazskej republike vytvorila postupne. Práve táto zakorenená moc Rusku umožňuje manipulovať s elitami krajinami a zahraničnopolitickou orientáciou Arménska. V praxi to znamená, že je jednoduchšie arbitrárne navyšovať ceny plynu v krajine, ktorá je plne energeticky závislá od Ruska než v krajine, ktorá má viac potenciálnych alternatív. Práve z tohto dôvodu Moskva efektívne využíva negatívne stimuly s očakávaním značných koncesií zo strany Arménska, pričom profituje z jeho obrovskej vnútornej slabosti a ekonomickej závislosti.

V rámci analýzy ruského ekonomického štátnictva je tiež dôležité zohľadniť aj regionálny faktor. V prvom rade ide o samotný konflikt v Náhornom Karabachu, ktorý formuje zahraničnú politiku aj vnútorný život Arménov už od vzniku samostatného štátu. Ruské obranné úvery smerované Arménsku sú jedným z predpokladov pre zdarné výsledky v potenciálnom konflikte s Azerbajdžanom. Moskva si uvedomuje túto závislosť a manipuluje s elitami pri každom náznaku preukázanej oslabenej arménskej lojality. Zosilnená obchodná spolupráca v oblasti dodávok zbraní s najväčším rivalom Arménska slúži ako varovný signál pre vedenie republiky. Okrem toho toto balansovanie medzi Azerbajdžanom a Arménskom posilňuje pozície Ruska na južnom Kaukaze v kontexte mierového procesu a mocenského sprostredkovania. Rusko ako „nezávislý“ mediátor si tu udržiava svoje postavenie a zamedzuje výraznejšiemu prenikaniu vplyvu iných veľmocí. Takéto udržiavanie konfliktu v latentnej fáze je teda prostriedkom na zabezpečenie svojho postavenia v regióne, ale aj na zníženie atraktivity Arménska pre západné štruktúry v dôsledku pretrvávajúceho nedoriešeného konfliktu. Avšak stratégia striedania „cukru“ s „bičom“ v oblasti vojenskej spolupráce s Arménskom aj Azerbajdžanom sa stretáva s kritikou zo strany Jerevanu aj arménskych občanov. Takýto neúmyselný dôsledok ruskej stratégie demonštruje, že Moskva musí v niektorých prípadoch za výber svojich taktík zaplatiť určitú daň. Ďalším regionálnym faktorom je Irán. S ním malo Arménsko tradične dobré vzťahy a určitá spolupráca prebieha aj v energetickej oblasti. Rusko si však pomocou kontroly arménskej energetickej infraštruktúry poistilo, aby výraznejšia kooperácia vo sfére dodávok zemného plynu neprebíhala a neodobrala Moskve jednu z hlavných ekonomických pák, ktoré vo vzťahu k Arménsku využíva.

Keď sa pozrieme na samotnú ruskú politiku cukru a biča, je možné vyvodit' niekoľko zásadných zistení. V prvom rade analýza arménskeho prípadu poukázala, že Rusko využíva „cukor“ najmä na upokojenie nálad v Arménsku, a to v oblasti zabránenia vzniku protiruských sentimentov. Takouto stratégiou sa Moskva snaží zabezpečiť, aby jej jediný lojálny juhokaukazský spojenec nevykazoval nadmernú nespokojnosť s ruským, často cynickým, zaobchádzaním v bilaterálnom vzťahu. Rusko však využíva „cukor“ aj v situácii, keď potrebuje odmeniť Jerevan za ústupok v dôležitej zahraničnopolitickej otázke, ktorá by mala vplyv na pozíciu Moskvy v republike či v regióne. Značný balík koncesií ponúklo Rusko počas pretrvávajúcej arménskej dilemy medzi európskou a eurázijskou integráciou. V zahraničnej rovine však Moskva siahla po pozitívnych stimuloch až po tom, ako manifestovala svoju silu prostredníctvom nátlaku.

V prípade pozitívnych ekonomických mechanizmov je tiež dôležité zohľadniť ich možný skrytý negatívny (často politický) podtext. Príkladom je viac ako 30 % zníženie ceny zemného plynu v roku 2013 po rozhodnutí Arménska vstúpiť do colnej únie vedenej Ruskom. Podmienkou tejto významnej koncesie totiž bolo, aby sa ruský štátny monopol Gazprom stal stopercentným akcionárom arménskej plynárskej spoločnosti ArmRosgazprom, ktorá sa po následnom navýšení podielu premenovala na Gazprom Arménsko. Týmto krokom si tak Rusko ešte viac zabezpečilo svoj vplyv na arménsky energetický sektor a uľahčilo si možnosti využívať energetickú páku aj v budúcich rokovaníach.

Politiku biču Rusko využíva najmä ako účinný prostriedok potrestania Arménska v zahraničnopolitickej oblasti. V čase, keď Jerevan deklaroval záujem dotiahnuť rokovania s EÚ ohľadom DCFTA do úspešného konca, Moskva stavila práve na politickú tvorbu cien ako hlavný prostriedok vyvíjania tlaku na Arménsko. Ohlásila náhle a prudké zvýšenie ceny zemného plynu o 50 %, ale aj navýšenie taríf za elektrinu. Keď vezmeme do úvahy ekonomickú situáciu a životnú úroveň tejto zakaukazskej republiky, bolo jasné, že pre hospodárstvo krajiny by mal takýto krok nemalé dôsledky. Keďže až jedna tretina populácie žije pod hranicou chudoby, nedali sa vylúčiť ani možné protesty či vnútropolitické nepokoje. Medzi nepriame negatívne stimuly je možné zahrnúť aj zintenzívnenie dialógu a zdôrazňovanie objemu obchodu v oblasti dodávok zbraní pre Azerbajdžan. Napriek tomu, že v tomto prípade je subjektom procesu Rusko, nie je také jednoduché s určitosťou definovať primárny cieľ (objekt). Keby sme považovali za

primárny cieľ Azerbajdžan a snahu Moskvy balansovať vzťah v rámci karabaškého konfliktu, tak prinajmenšom sekundárnym cieľom je Arménsko. Je to z toho dôvodu, že Rusko si uvedomuje, akú významnú rolu zohráva bezpečnosť v zahraničnopolitickom uvažovaní Jerevanu, a práve z tohto dôvodu nepriamo cielilo na jeho vnútorné slabosti prostredníctvom hlasitého zdôrazňovania zintenzívnených obchodných transakcií s Azerbajdžanom.

Analýza ruského ekonomického štátництва poukázala, že Moskva okrem potrestania Arménska v zahraničnopolitickej oblasti využíva „bič“ aj na manipuláciu s elitami v regionálnej sfére v karabašskom konflikte. Ďalším príkladom, kedy Rusko siaha po negatívnych stimuloch, je určité otestovanie arménskeho vedenia po významných vnútropolitických zmenách, ktoré by mohli ovplyvniť vzťah Jerevanu k Moskve. Takáto taktika bola viditeľná najmä v decembri 2018, keď Gazprom ohlásil zvýšenie cien plynu, a to aj napriek tomu, že arménske vedenie sa snažilo dosiahnuť jeho zníženie. Rusko prostredníctvom využívania spomenutých mechanizmov dokáže účinne vyvíjať tlak na novú vládu v prípade, ak by považovalo jej kroky za prílišné vybočenie z požadovanej línie. Práve z tohto dôvodu sa Moskva v dohľadnej budúcnosti len s malou pravdepodobnosťou vzdá takejto efektívnej páky vo vzťahu k Arménsku.

Od roku 2013 Rusko vo vzťahu k Arménsku využívalo niekoľko hlavných ekonomických nástrojov. Ide o politickú tvorbu cien plynu („cukor“ aj „bič“), zvyšovanie taríf za elektrickú energiu („bič“), poskytovanie obranných úverov za výhodných podmienok („cukor“), dodávky zbraní pre Azerbajdžan, v prípade ktorých je Arménsko sekundárnym cieľom („bič“), investičné garancie v oblasti železničnej dopravy či spracovania surovín („cukor“), oznámenie o zrušení vývozných ciel ihneď po arménskom ukončení rokovaní ohľadom DCFTA („cukor“) či pôžičky na modernizáciu („cukor“). Rusko však využívalo aj pomerne netypické nástroje, ako je prepájanie prorusky orientovaného biznisu s investičnými či dokonca politickými činnosťami v Arménsku. Zo spomenutého zoznamu nástrojov v rukách Kremľu je možné vidieť, že veľká časť z nich v sebe nesie naoko pozitívne stimuly. Práve „cukru“ je v odbornej literatúre venovaný len minimálny priestor. Arménsky prípad však poukazuje na skutočnosť, že pozitívne stimuly sú významnou súčasťou ekonomického štátництва. Dôležité je pritom mať na pamäti, že práve „cukor“ v sebe často skrýva politický podtext, ktorý môže neskôr v realite slúžiť ako „bič“.

Záver

Štáty v snahe ovplyvniť rozhodnutie či smerovanie iných krajín využívajú pomerne širokú škálu prostriedkov. Okrem klasickej diplomacie môžu zvoliť aj tvrdšie prístupy v podobe propagandy či dokonca vojenského nátlaku. Poslednou možnosťou je voľba pozitívnych aj donucovacích ekonomických nástrojov. Prípád ruského ekonomického štátnictva vo vzťahu k Arménsku preukázal, že využívanie najrozličnejších ekonomických mechanizmov v zahraničnej politike je v súčasnosti zásadným prvkom formovania dynamiky medzinárodných vzťahov. Dôležité je efektívne cieľiť na slabiny štátu, na ktorý má byť toto ekonomické štátnictvo aplikované, prípadne účinne kombinovať „cukor“ s „bičom“.

Po prvom nástupe Putina do prezidentského úradu sa začalo Rusko asertívnejšie angažovať vo svojom blízkom zahraničí. Jedným z hlavných cieľov sa stalo zabránenie týmto krajinám vstúpiť do západných štruktúr. Mnohé moskovské zásahy však viedli k tomu, že skutočných ruských partnerov v oblasti nezostalo až tak veľa. Keď vezmeme do úvahy samotný južný Kaukaz, ktorý má pre Rusko strategický význam, za jediného lojálneho partnera Moskvy je možné považovať len Arménsko. Jediné Arménsko je členom všetkých postsovietskych integračných projektov a sídlom ruskej vojenskej základne. Napriek tomu, že Arménsko z ekonomického hľadiska nie je takým významným aktérom ako iné krajiny v regióne, umožňuje Rusku uplatňovať svoj vplyv v oblasti a manipulovať s regionálnymi udalosťami. Vzhľadom na to, že Arménsko je z veľkej časti „obkľúčené“ Azerbajdžanom a Tureckom, teda štátmi, s ktorými nemá diplomatické vzťahy, je jeho geopolitická situácia značne skomplikovaná. Pozitívne vzťahy s Iránom a Gruzínskom zase nepredstavujú významnejšiu alternatívu voči Rusku a ich kooperácia je založená predovšetkým na ekonomickom základe. Jediné bezpečnostné garancie tvárou v tvár nevyriešenému konfliktu v Náhornom Karabachu a možnej tureckej hrozbe poskytuje len Rusko. To si veľmi dobre uvedomuje, v akej neľahkej geopolitickej situácii sa Arménsko nachádza a zámerne cieľi na najväčšie slabiny Jerevanu. Tento postulát platí práve aj pre ekonomické štátnictvo Ruska vo vzťahu k Arménsku.

Moskva využíva ekonomické nástroje na ovplyvnenie zahraničnopolitickej orientácie aj vnútroptickej situácie jej kaukazského partnera. Na základe analýzy ruského ekonomického štátnictva je možné určiť niekoľko základných rysov tejto stratégie vo vzťahu k Arménsku. V prvom rade je dôležité akcentovať, že Rusko výraznejšie

zasahovalo do zahraničnopolitickej oblasti, ktorá by mohla ohroziť jeho postavenie v republike aj v regióne. Pravdivosť tohto tvrdenia dosvedčuje aj ruská reakcia na rokovania ohľadom DCFTA. V tomto prípade Moskva spočiatku efektívne využívala politiku biču (výrazný nárast cien plynu, elektriny, ale aj zvýšená obchodná výmena v oblasti dodávok zbraní s Azerbajdžanom), ktorú však po čase úspešne kombinovala s politikou cukru. Prisľúbila zníženie cien zemného plynu, značné investície do energetického sektora, ale aj pôžičku na dotované nákupy zbraní či jednostranné zníženie vývozných ciel pre dôležité produkty.

V tejto sfére je tiež dôležité zdôrazniť, že v snahe zabrániť Jerevanu v jeho európskej voľbe využila Moskva nástroj, ktorý v sebe nesie takisto zahraničnopolitickú dimenziu, a to faktor Náhorného Karabachu a bezpečnosti. Kým hrozba vypuknutia konfliktu s Azerbajdžanom pretrváva, Rusko bude mať aj naďalej záujem o manipulovanie so strategickým uvažovaním arménskych elít. Aj samotný prípad ruského balansovania v oblasti obchodu so zbraňami medzi Azerbajdžanom a Arménskom totiž poukazuje na to, aká je zahraničnopolitická oblasť pre Kremľ dôležitá. Rusku vyhovuje skutočnosť, že konflikt zostáva nevyriešený (cieľ), keďže môže byť využitý aj na to, aby ovplyvňoval zahraničnú politiku Arménska v iných oblastiach (prostriedok). Takáto výrazná interferencia zo strany Moskvy v podobe kombinácie pozitívnych stimulov s donucovacími metódami a zahrnutie karabaškého faktoru ako prostriedku nátlaku na Jerevan dokazuje, že Rusko je výrazne zainteresované o zahraničnopolitickú orientáciu Arménska. Keď je to nevyhnutné, Moskva dokáže v relatívne krátkom čase vystaviť Arménsko pomerne širokej škále ekonomických nástrojov, pričom mnohé z nich majú práve donucovaciu povahu.

Naopak, vnútropolitická oblasť je značne komplikovanejšia. V tejto sfére je potrebné mať na pamäti, že mohutnosť ruského vplyvu v republike zabraňuje tomu, aby vnútropolitické zmeny viedli aj k zásadným zahraničnopolitickým implikáciám. Práve z tohto dôvodu Rusko na vnútorné krízy či protesty v Jerevane nezasahuje výraznejšími donucovacími prostriedkami. V prípade, že interné otrasy v Arménsku v sebe nesú určitý ruský komponent, môže sa, naopak, rozhodnúť pre poskytnutie značnej dávky koncesií. Toto tvrdenie potvrdzujú udalosti z roku 2015, keď Rusko v snahe zabrániť akýmkoľvek výraznejším protiruským elementom znížilo pre Arménsko ceny zemného plynu a ponúklo ďalšiu výhodnú pôžičku na predaj ruských zbraní. Stiahlo sa aj z vlastníctva arménskych elektrických sietí, avšak svoj vplyv si tu aj napriek tomu udržalo.

Zlomom v rusko-arménskych vzťahoch bol však rok 2018 a takzvaná zamatová revolúcia v Arménsku. Skúsenosť interferencií do farebných revolúcií v postsovietskom priestore naznačovala, že Moskva do udalostí v Jerevane zasiahne, čo sa však nestalo. Vzhľadom na absolútnu závislosť Arménska na Rusku v oblasti ekonomiky aj bezpečnosti totiž nové vedenie viackrát otvorene deklarovalo kontinuitu v zahraničnej politike, ktorá spočívala v ponímaní Ruska ako jediného strategického partnera. Práve z tohto dôvodu je pre Moskvu efektívnejšie, ak nebude výraznejšie zasahovať do vnútorných procesov v Jerevane, ale v opatrnosti počká, ako bude nová arménska vláda postupovať.

Je viditeľné, že Rusko zasahovalo výraznejšie do rokovaní medzi Arménskom a Európskou úniou ohľadom DCFTA, keďže okrem pozitívnych stimulov najskôr účinne preukázalo svoju schopnosť ekonomicky vytrvať Arménsko, čo potvrdzuje platnosť prvej hypotézy. Zároveň je tiež nutné zdôrazniť, že Rusko nezasahuje do vnútropolitických protestov v tom prípade, ak výraznejšie neohrozujú jeho vlastné záujmy. Geopolitická situácia okolo Arménska však poukazuje na to, že markantnejší odklon od Ruska nie je v dohľadnej dobe pravdepodobný. Vo všeobecnosti je možné povedať, že pokiaľ vnútropolitické zmeny neovplyvňujú strategické záujmy Ruska, Kremľ toleruje určitú dávku reforiem v tejto republike.

Dané závery nám potvrdili aj tézu, že Rusko cielene mieri na najväčšie slabiny Jerevanu. Ak máme totiž charakterizovať hlavnú geoeconomickú páku zo strany Ruska, je ňou rozhodne politická tvorba cien plynu, ktorá sa môže navonok manifestovať pozitívne aj negatívne. Rusko si veľmi dobre uvedomuje absolútnu energetickú závislosť Arménska od jeho vlastných dodávok. Aj z tohto dôvodu Moskva využila na otestovanie nového vedenia práve tento geoeconomický nástroj. Vzhľadom na povahu ruskej stratégie je preto len málo pravdepodobné, že by sa po aprílových rokovaníach ohľadom stanovovania cien plynu na päťročnej báze tejto páky vzdalo. Za ďalšiu vnútornú slabinu je možné považovať skorumpovaný systém v Arménsku, ktorého elity sú z veľkej časti napojené na ruské štruktúry. Kým je tento režim slabý a skorumpovaný, je pre Moskvu jednoduchšie manipulovať s elitami a aplikovať tu svoje najrozličnejšie ekonomické techniky. Postrevolučné vedenie arménska však viackrát deklarovalo, že jedným z jeho hlavných záujmov je nabúrať tento poriadok, čo by pri intenzívnejšom procese mohlo obráť Rusko o dôležitú geoeconomickú páku. Poslednou slabinou je už spomenutý karabašský konflikt, ktorý formuje všetky dôležité strategické zahraničnopolitické aj vnútropolitické úvahy

Arménska. Kým je Arménsko plne závislé od ruského bezpečnostného dáždника vrátane dodávok lacných zbraní, pravdepodobnosť obdržania arménskych koncesíí po ekonomickom nátlaku zo strany Ruska je výrazne vyššia.

Druhá výskumná otázka (*Prevládajú v politike cukru a biča pozitívne stimuly alebo skôr donucovanie metódy?*) nadväzuje na prvý problém, keďže analýza ruskej politiky poukázala, že donucovacie metódy využíva Rusko najmä v dôležitých zahraničnopolitických oblastiach, ktoré by mohli ohroziť jeho vedúce postavenie v republike či v regióne. Neznamená to však, že zvyšné ekonomické nástroje sú en bloc pozitívne. Mnohokrát totiž koncesia zo strany Ruska v sebe nesie značnú donucovacuú dimenziu, prípadne slúži ako signál, ktorý má varovať arménske vedenie, že jedinou strategickou možnosťou pre republiku je práve Rusko. Príkladom je významné zníženie cien plynu v roku 2013, ktoré však bolo ponúknuté výmenou za stopercentné získanie podielu Gazpromu v arménskej spoločnosti ArmRosgazprom. Aj samotné výhodné pôžičky na nákup ruských zbraní nie je možné vnímať ako čistú ruskú politiku cukru, ale často ako prostriedok na manipuláciu so situáciou v kontexte karabaškého konfliktu. Okrem toho mnohé pôžičky a investície ponúknuté zo strany Moskvy slúžia aj k tomu, aby prehĺbili arménsku závislosť a znížili potenciálnu možnosť Jerevanu manévrovať v zahraničnopolitickej oblasti. Príkladom je aj prípad možnej kooperácie s Iránom, ktorá by priniesla určitú alternatívu v energetickej oblasti a znížila by závislosť od ruských dodávok. Postupnou stratégiou si Rusko poistilo, že bez súhlasu Moskvy je takáto spolupráca nepravdepodobná.

Záveru práce tak poukazujú na hlavnú logiku, na základe ktorej Rusko aplikuje svoje ekonomické štátnictvo v Arménsku. Keďže plné dôsledky vnútropolitických zmien sa preukážu až po dlhšom časovom úseku, ďalší výskum ruského ekonomického štátnictva v tejto republike by mohol byť zameraný striktne na postrevolučné obdobie. Dôležité je však počkať, kým sa nový režim v Arménsku plne etabluje. Vo všeobecnejšej rovine by bolo taktiež užitočné porovnať arménsky prípad s komplexnou analýzou inej postsovietskej republiky a rozšíriť tak odbornú debatu o ruskom ekonomickom štátnictve.

Summary

Russia has used various economic mechanisms in order to influence the foreign as well as internal policies of Armenia. In the foreign policy sphere, Russian reaction towards the DCFTA negotiations between the European Union and Armenia was analysed. We found out that Moscow strategy was based on combining coercive methods with positive inducements. Firstly, it tried to manifest that disobedience would bring far-reaching consequences in terms of economic hardship as well as security risks. Subsequently, Moscow adopted the policy of carrots and offered Yerevan a range of positive economic inducements, such as lower gas prices, arms delivery financed by Russian loans as well as the abolition of customs duties for several products and massive investment guarantees. This strategy proved that Moscow to a significant extent interferes in the foreign policy orientation of Armenia if it threatens Russian strategic interests.

In the internal sphere, Russian reaction towards various internal pressures, protests, and finally, peaceful revolution, was analysed. The results of the analysis show that Russia tolerates at least some degree of reforms in Armenia as long as they do not jeopardize Russia's position in the country. In the case of protests against the rise in electricity prices, Russia offered Armenia various positive inducements in order to prevent the spread of anti-Russian sentiment in society. However, Moscow also made sure to maintain its position in the Armenian energy sector. In the case of the Velvet revolution taking place in 2018, Russia reacted in a surprisingly neutral way. One of the reasons could be that the new leadership of Armenia pledged its geopolitical loyalty to Moscow. Consequently, Moscow considers it more useful to wait carefully and test the new political leadership moderately in the form of increased gas prices. If Armenia continues to be a loyal Russian partner, Moscow is unlikely to punish Yerevan significantly. Based on these findings, it can be concluded that Russia is more involved in the foreign policy issues of Armenia than in its internal politics.

The economic statecraft of Russia in Armenia is also characterized by other features. In the choice of strategies, Russia relies most on the political pricing of natural gas. Moreover, Russian strategy is based on deliberate targeting of Armenian internal weaknesses, such as its energy dependence and security issues connected to the conflict in Nagorno Karabakh. The analysis of the Russian “carrot and stick policy” also shows that many positive incentives are in the principle coercive.

Použitá literatúra

Primárne zdroje

„Alexey Miller: Gazprom’s expansion in Armenia guarantees sound and sustainable development of Armenian fuel and energy sector“, Gazprom,
<http://www.gazprom.com/press/news/2014/february/article185136/> (stiahnuté 6. marca 2019).

„Armenia: A Cloudy Outlook“, *Armenia Economic Report*, č. 6 (2014),
<https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/armenia/Armenia%20ER.pdf> (stiahnuté 15. apríla 2019).

„Armenia in figures, 2013“, Štatistický úrad Arménskej republiky,
https://www.armstat.am/file/article/armenia_13_14.pdf (stiahnuté 13. februára 2019).

„Armenia Monthly Economic Update“, World Bank Group (marec 2015),
<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/armenia/armenia-economic-update.pdf> (stiahnuté 12. januára 2019).

„Azerbajdžan – odin iz veduščich pokupatelej rossijskoj vojennoj techniki“, Rostec (august 2013), https://rostec.ru/news/2668/?sphrase_id=122285 (stiahnuté 12. januára 2019).

„Beginning of Russian-Armenian talks in expanded format“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2013), <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19738> (stiahnuté 15. apríla 2019).

„Boľšaja press-konferencija Vladimira Putina“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2018), <http://kremlin.ru/events/president/news/59455> (stiahnuté 18. marca 2019).

„Demografija“, Federálna služba štátnej štatistiky,
http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/population/demography/ (stiahnuté 15. apríla 2019).

„Energetičeskaja strategija Rossii na period do 2030 goda“, Ministerstvo energetiky Ruskej federácie, <https://minenergo.gov.ru/node/1026> (stiahnuté 20. februára 2019).

„EDB delegation in Yerevan discussed projects of the EurAsEC Anti-Crisis Fund in Armenia“, Eurasian Development Bank, <https://eabr.org/en/press/news/edb-delegation-in->

yerevan-discussed-projects-of-the-eurasec-anti-crisis-fund-in-armenia/ (stiahnuté 10. marca 2019).

„EDB Integration Barometer – 2016“, *Eurasian Development Bank Report*, č. 4 (2016), <https://eabr.org/en/analytics/integration-research/cii-reports/integratsionnyy-barometr-eabr-2016/> (stiahnuté 22. marca 2019).

„EDB: Short-term effects of Armenia’s accession to the Customs Union are expected to reach 4% of its GDP“, Eurasian Development Bank, <https://eabr.org/en/press/news/edb-short-term-effects-of-armenia-s-accession-to-the-customs-union-are-expected-to-reach-4-of-its-gd/> (stiahnuté 10. marca 2019).

„ENP Country Progress Report 2013 – Armenia“, Európska komisia (marec 2014), http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-220_en.htm (stiahnuté 13. februára 2019).

„EU-Ukraine: Deep and Comprehensive Free Trade Area“, European External Action Service, 2, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/tradoc_150981.pdf (stiahnuté 13. februára 2019).

„EU launches negotiations on Association Agreements with Armenia, Azerbaijan and Georgia“, Európska komisia (júl 2010), http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-955_en.htm (stiahnuté 13. februára 2019).

„FACTSHEET: Eastern Partnership summit“, European Commission Memo (november 2013), http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1057_en.htm (stiahnuté 8. apríla 2019).

„Foreign Minister Sergey Lavrov’s remarks and replies to media questions during a joint news conference following talks with Minister of Foreign Affairs of the Republic of Armenia Edward Nalbandian, Yerevan, November 21, 2017“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej Federácie, http://www.mid.ru/en/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/2961402 (stiahnuté 3. marca 2019).

„Foreign Minister Sergey Lavrov’s answers to questions from the Armenian media, April 8, 2018“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/en/web/guest/meropriyatiya_s_uchastiem_ministra/-/asset_publisher/xK1BhB2bUjd3/content/id/3155600 (stiahnuté 11. marca 2019).

„Foreign Trade of the Republic of Armenia by countries, years and indicators“, Štatistický

úrad Arménskej republiky,

http://armstatbank.am/pxweb/en/ArmStatBank/ArmStatBank__5%20Foreign%20trade/?xid=602c2fcf-531f-4ed9-b9ad-42a1c546a1b6 (stiahnuté 15. apríla 2019).

„Gazprom increasing its stake in ArmRosgazprom to 100 percent“, Gazprom, <http://www.gazprom.com/press/news/2014/january/article182633/> (stiahnuté 28. januára 2019).

„Gazprom starts commercial operation of fifth power unit at Hrazdan TPP in Armenia“, Gazprom, <http://www.gazprom.com/press/news/2013/december/article179196/> (stiahnuté 8. marca 2019).

Hillary Clinton, “Economic Statecraft“, príspevok v rámci zasadania the Economic Club of New York, Spojené štáty, New York, 4. októbra 2011, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/10/175552.htm> (stiahnuté 10. decembra 2018).

„Igor Sechin Visits Armenia“, Rosneft (apríl 2013), <https://www.rosneft.com/press/news/item/114899/> (stiahnuté 17. marca 2019).

„Inter RAO Completes the Sale of Armenian assets to Tashir Group“, INTER RAO UES (december 2016), <https://www.interrao.ru/en/press-center/news/detail.php?ID=7784> (stiahnuté 22. marca 2019).

„Inter RAO Group Announced Consolidated IFRS Financial Results for the First Quarter of 2015“, Inter RAO (máj 2015), <https://www.interrao.ru/en/press-center/news/detail.php?ID=4503> (stiahnuté 12. februára 2019).

„KGD osuščestvil kontrol'nyje meroprijatija v ZAO Gazprom Armenija“, Oficiálna stránka Colného úradu Arménskej republiky (november 2018), <http://www.petekamutner.am/mdNews.aspx?sid=cs&nid=5407> (stiahnuté 15. januára 2019).

„Konceptija vnešnej politiki Rossijskoj Federacii“, Ministerstvo zahraničných vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/ (stiahnuté 10. januára 2019).

„Meeting with Prime Minister of Armenia Nikol Pashinyan“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (máj 2018), <http://en.kremlin.ru/events/president/news/57459> (stiahnuté

14. apríla 2019).

„Ministr energetiki RF Aleksandr Novak i ministr energetiki Armenii Jervand Zacharian podpisali protokoly k soglašenijam v energetičeskoj sfere“, Oficiálna stránka Ministerstva energetiky Ruskej federácie (september 2015), <https://minenergo.gov.ru/node/2094> (stiahnuté 15. marca 2019).

„New agreement signed between the European Union and Armenia set to bring tangible benefits to citizens,“ European Union External Action Service, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36141/new-agreement-signed-between-european-union-and-armenia-set-bring-tangible-benefits-citizens_en (stiahnuté 22. februára 2019).

„OAO «Gazprom» i Pravitel'stvo Respubliki Armenija podpisali dolgosročnoje soglašenije, opredel'ajuščee strategičeskije principy sotrudničestva“, Gazprom, <http://www.gazprom.ru/press/news/2006/april/article55710/> (stiahnuté 10. decembra 2018).

„Opening of Days of Armenian Culture in Russia“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (november 2017), <http://en.kremlin.ru/events/president/news/56103> (stiahnuté 3. marca 2019).

„Peregovory s i. o. Premier-ministra Armenii Nikolom Pašinjanom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2018), <http://kremlin.ru/events/president/news/59531> (stiahnuté 22. marca 2019).

„Presidents of Armenia and Russia recapped the results of negotiations“, Oficiálna stránka prezidenta Arménskej republiky (marec 2017), <https://www.president.am/en/press-release/item/2017/03/15/President-Serzh-Sargsyan-met-with-representatives-of-Mass-Media-with-Vladimir-Putin/> (stiahnuté 18. februára 2019).

„Press conference of President Serzh Sargsyan and President Vladimir Putin on the results of the meeting“, Oficiálna stránka prezidenta Arménskej republiky (december 2013), <https://www.president.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2013/12/02/President-Serzh-Sargsyan-press-conference-with-the-President-of-Russian-Federation/> (stiahnuté 28. januára 2019).

„Press-konferencija po itogam peregovorov s Prezidentom Armenii Seržem Sargsianom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (august 2016),

<http://kremlin.ru/events/president/news/52684> (stiahnuté 12. februára 2019).

„Press-konferencija po itogam rossijsko-armjanskich peregovorov“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2013),

<http://kremlin.ru/events/president/transcripts/19741> (stiahnuté 28. januára 2019).

„Press statement and answers to journalists' questions following Russian-Armenian talks,“ Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (december 2013),

<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/19741> (stiahnuté 15. apríla 2019).

„Report to Congress Pursuant to Section 241 of the Countering America's Adversaries Through Sanctions Act of 2017 Regarding Senior Foreign Political Figures and Oligarchs in the Russian Federation and Russian Parastatal Entities“, U.S. Department of the Treasury (január 2018), <https://www.clearytradewatch.com/wp-content/uploads/sites/410/2018/01/US-Treasury-CAATSA-241-Report-Unclassified-January-29-2018.pdf> (stiahnuté 12. mája 2019).

„Rosneft extends cooperation with Armenia“, Rosneft (december 2013),

<https://www.rosneft.com/press/releases/item/84246/> (stiahnuté 17. marca 2019).

„Rosneft President Igor Sechin Holds Working Meeting with Nairit Plant Top Management“, Rosneft (september 2013),

<https://www.rosneft.com/press/releases/item/114331/> (stiahnuté 17. marca 2019).

„Russia and Armenia agree to unit 2 life extension“, Rosatom (december 2014),

https://www.rosatom.ru/en/press-centre/industry-in-media/46-russia-and-armenia-agree-to-unit-2-life-extension/?sphrase_id=679265 (stiahnuté 16. apríla 2019).

„S 1 janvaria 2017 goda budut dejstvovat' snižennyje tarify na gaz“, Gazprom Armenija (november 2016), <http://armenia.gazprom.ru/press/news/2016/11/1157/> (stiahnuté 25. februára 2019).

„Segodňa sostojalos očerednoje zasedanije pravitel'stva, kotoroje viol premier-ministr RA Nikol Pašišan“, Oficiálna stránka predsedu vlády Arménskej republiky (jún 2018),

<https://www.primeminister.am/ru/press-release/item/2018/06/01/Prime-Minister-held-a-Cabinet-meeting/> (stiahnuté 13. februára 2019).

„Social Snapshot and Poverty in Armenia“, Štatistický úrad Arménskej republiky

(november 2018), <https://www.armstat.am/file/doc/99511188.pdf> (stiahnuté 17. apríla

2019).

„Soglašenije meždu praviteľstvom Rossijskoj federacii i praviteľstvom Respubliki Armenija ob uslovijach kupli-prodaži akcij i daľnejšej dejatel'nosti zakrytogo akcionernogo obščestva „Armrosgazprom“, Ministerstvo zahraničnych vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract (stiahnuté 15. marca 2019).

„Soglašenije meždu praviteľstvom Rossijskoj federacii i praviteľstvom Respubliki Armenija o poriadke formirovanija cen pri postavke prirodnoho gaza v Respubliku Armenija“, Ministerstvo zahraničnych vecí Ruskej federácie, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract (stiahnuté 15. marca 2019).

„Statement by President Serzh Sargsyan at the joint press conference with the President of the Republic of Poland Bronisław Komorowski,“ Oficiálna stránka prezidenta Arménskej republiky (jún 2013), <https://www.president.am/en/interviews-and-press-conferences/item/2013/06/25/President-Serzh-Sargsyan-press-conference-with-the-President-of-Poland/> (stiahnuté 15. marca 2019).

„Statistical Bulletin of the Central Bank of Armenia (2013)“, Centrálna banka Arménskej republiky, https://www.cba.am/EN/ppperiodicals/vich%20tex_13.pdf (stiahnuté 18. marca 2019).

„Strategija nacional'noj bezopasnosti Respubliki Armenija“, Ministerstvo zahraničnych vecí Arménskej republiky, <https://www.mfa.am/filemanager/Statics/Doctrinerus.pdf> (stiahnuté 10. januára 2019).

„«Tašir» priobrel «Električeskije seti Armenii»“, Tašir (september 2015), <http://tashir.ru/media/news/2015/tashir-group-is-to-acquire-the-electric-energy-assets-of-inter-rao-in-armenia.html> (stiahnuté 5. februára 2019).

„The Comprehensive & Enhanced Partnership Agreement between the European Union & Armenia (CEPA)“, European External Action Service, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eng_cep_a_factsheet_armenia_digital.pdf (stiahnuté 22. februára 2019).

„The Summary of the Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020“, Európska komisia (2003),

https://web.archive.org/web/20071129125038/http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf (stiahnuté 20. februára 2019).

„Ukaz prezidenta Rossijskoj Federacii o Strategii nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj Federacii“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/l8iXkR8XLAtxeilX7JK3XXy6Y0AsHD5v.pdf> (stiahnuté 10. januára 2019).

„Vnešnij sektor“, Štatistický úrad Arménskej republiky, https://www.armstat.am/file/article/sv_12_18r_411.pdf (stiahnuté 18. mája 2019).

„Vserossijskaja perepis naselenija 2010“, Federálna služba štátnej štatistiky, http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm (stiahnuté 10. marca 2019).

„Vstreča s Premier-ministrom Armenii Nikolom Pašinjanom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (september 2018), <http://kremlin.ru/events/president/news/58491> (stiahnuté 22. marca 2019).

„Vstreča s prezidentom Armenii Seržem Sargsianom“, Oficiálna stránka prezidenta Ruskej federácie (september 2015), <http://kremlin.ru/events/president/news/50250> (stiahnuté 15. marca 2019).

„Working meeting between Alexey Miller and Mher Grigoryan, Armenia's Acting Deputy Prime Minister“, Gazprom (december 2018), <http://www.gazprom.com/press/news/2018/december/article472622/> (stiahnuté 13. marca 2019).

Sekundárne zdroje

Knihy

David Baldwin, *Economic Statecraft* (New Jersey: Princeton University Press, 1985).

Robert D. Blackwill a Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft* (Cambridge: Harvard University Press, 2016).

Jean-Marc F. Blanchard a Norrin M. Ripsman, *Economic Statecraft and Foreign Policy: Sanctions, incentives, and target state calculations* (Londýn, New York: Routledge, 2013).

David Cadier a Margot Light, *Russia's foreign policy: ideas, domestic politics and external relations* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015).

Svante E. Cornell, „The European Union: Eastern Partnership vs. Eurasian Union“, in *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*, ed. S. Frederick Starr a Svante E. Cornell (Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014), 185, <http://silkroadstudies.org/resources/1409GrandStrategy.pdf> (stiahnuté 28. januára 2019).

Vahe Davtyan, *Energetičeskaja bezopasnost' Armenii i geopololitičeskije interesy Rossii na Južnom Kavkaze* (Jerevan: Antares, 2012), 80-84, <https://www.academia.edu/> (stiahnuté 10. marca 2019).

Viktor Ďatlov, Eduard Melkoňan, *Armjanskaja diaspora: očerki siociokul'turnoj tipologii* (Jerevan: Kaukazský inštitút, 2009), <http://www.armeniandiaspora.am/images/menus/400/armyansakaya%20diaspora.pdf> (stiahnuté 10. marca 2019).

Armen Grigoryan, „Armenia: Joining under the Gun“, in *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*, ed. S. Frederick Starr a Svante E. Cornell (Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014), <http://silkroadstudies.org/resources/1409GrandStrategy.pdf> (stiahnuté 28. januára 2019).

Nikolas K. Gvosdev a Christopher Marsh, *Russian Foreign Policy: Interests, Vectors, And Sectors* (Los Angeles: SAGE/CQ Press, 2014).

Jan Hodač a Petr Strejček, *Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě* (Brno: Masarykova Univerzita, 2008).

Gary Clyde Hufbauer et al, „Analyzing the Utility of Sanctions“, in Gary Clyde Hufbauer Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott a Barbara Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered* (Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2009), https://piie.com/publications/chapters_preview/4075/02iie4075.pdf (stiahnuté 22. apríla 2019).

Gary Clyde Hufbauer et al., „Conclusions and Policy Recommendations“, in Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberly Ann Elliott a Barbara Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered* (Washington, DC: Peterson Institute for International Economics, 2009), https://www.piie.com/publications/chapters_preview/4075/06iie4075.pdf (stiahnuté 22. apríla 2019).

Kornely Kakachia, *Geopolitics and Security : New Strategy for South Caucasus* (Tbilisi: The Konrad-Adenauer-Stiftung, 2018),

https://www.academia.edu/39580396/Geopolitics_and_Security_New_Strategy_for_South_Caucasus?email_work_card=title (stiahnuté 17. marca 2019).

Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (London: Unwin Hyman Limited, 1988),

https://www.cia.gov/library/abbottabad-compound/04/04A70DD54F5CB55BED6BE3B351E242EE_The_Rise_and_Fall_of_Great_Power_Paul_Kennedy.pdf (stiahnuté 14. novembra 2018).

Andrew C. Kuchins, Jeffrey Mankoff a Oliver Backes, *Armenia in a Reconnecting Eurasia: Foreign Economic and Security Interests* (New York: CSIS, 2016),

<https://www.csis.org/analysis/armenia-reconnecting-eurasia> (stiahnuté 28. januára 2019).

Petra Kuchyňková a Tomáš Šmíd, *Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru* (Brno: Masarykova Univerzita, 2006).

Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2009).

Klaus Solberg Soilen, *Geoeconomics* (London: Bookboon, 2013).

S. Frederick Starr a Svante E. Cornell, „Tactics and Instruments in Putin’s Grand Strategy“, in *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and its Discontents*, ed. S. Frederick Starr a Svante E. Cornell (Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014), <http://silkroadstudies.org/resources/1409GrandStrategy.pdf> (stiahnuté 28. januára 2019).

Odborné články

Eduard Abrahamyan a Gevorg Melikyan, „Moscow Worries Armenian ‘Velvet Revolution’ Could Lessen Its Leverage Over Yerevan“, *Eurasia Daily Monitor* 15, č. 68 (2018), <https://jamestown.org/program/armenias-velvet-revolution-threatens-moscows-continued-leverage-over-country/> (stiahnuté 13. marca 2019).

Leslie Elliott Armijo a Saori N. Katada, „Theorizing the Financial Statecraft of Emerging Powers“, *New Political Economy* 20, č. 1 (2015),

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13563467.2013.866082> (stiahnuté 17.

decembra 2018).

Robert Axelrod a William D. Hamilton, „The Evolution of Cooperation“, *Science* 211, č. 4489 (1981), <https://www.jstor.org/> (stiahnuté 15. novembra 2018).

Pavel K. Baev, „What Made Russia Indifferent to the Revolution in Armenia“, in *Armenia's Velvet Revolution: Challenges to Regional Foreign Policy*, ed. Licinia Simão, *Caucasus Analytical Digest*, č. 104 (2018), <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CAD104.pdf> (stiahnuté 10. februára 2019).

Erika Balsyte, „Armenia: Russia first, EU second?“, European Union Institute for Security Studies (marec 2017), https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_6_Armenia.pdf (stiahnuté 12. februára 2019).

Harley Balzer, „The Putin Thesis and Russian Energy Policy“, *Post-Soviet Affairs* 21, č. 3 (2005), https://www.researchgate.net/publication/250171761_The_Putin_Thesis_and_Russian_Energy_Policy (stiahnuté 10. februára 2019).

Michael B. Bishku, „The South Caucasus Republics: Relations with the U.S. and the EU“, *Middle East Policy* 22, č. 2 (2015), <https://doi.org/10.1111/mepo.12127> (stiahnuté 15. februára 2019).

Robert D. Blackwill a Jennifer M. Harris, „The Lost Art of Economic Statecraft“, *Foreign Affairs* (marec-apríl 2016), <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-02-16/lost-art-economic-statecraft> (stiahnuté 13. decembra 2018).

David O'Byrne, „Iran and Armenia propose gas transit to Georgia“, Eurasianet (marec 2019), <https://eurasianet.org/iran-and-armenia-propose-gas-transit-to-georgia> (stiahnuté 12. mája 2019).

Denis Cenusă, Michael Emerson, Tamara Kovziridse a Veronika Movchan, „Russia's Punitive Trade Policy Measures towards Ukraine, Moldova and Georgia“, *CEPS Working Paper*, č. 400 (2014), http://aei.pitt.edu/54994/1/WD_300_Punitive_Trade_Measures_by_Russia.pdf (stiahnuté 13. decembra 2018).

Alexander Cooley, „Whose Rules, Whose Sphere? Russian Governance and Influence in Post-Soviet States“, Carnegie Endowment for International Peace (2017),

<https://carnegieendowment.org/2017/06/30/whose-rules-whose-sphere-russian-governance-and-influence-in-post-soviet-states-pub-71403> (stiahnuté 13. februára 2019).

Emil Danielyan, „Russian-Armenian Tycoon Expanding Influence in Armenia“, Eurasianet (november 2017), <https://eurasianet.org/russian-armenian-tycoon-expanding-influence-in-armenia> (stiahnuté 12. mája 2019).

Emil Danielyan, „Russia Tightens Control over the Armenian Energy Sector“, Eurasianet (október 2006), <https://eurasianet.org/russia-tightens-control-over-the-armenian-energy-sector> (stiahnuté 10. januára 2019).

Daniel W. Drezner, „The trouble with carrots: Transaction costs, conflict expectations, and economic inducements“, *Security Studies* 9, č. 1 (1999), <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419908429399> (stiahnuté 15. novembra 2018).

Michael Emerson a Grant Kostanyan, „Putin’s grand design to destroy the EU’s Eastern Partnership and replace it with a disastrous neighbourhood policy of his own“, Centre for European Policy Studies (2013), http://aei.pitt.edu/44131/1/ME_&_HK_EU_and_the_Eastern_Partnership.pdf (stiahnuté 17. marca 2019).

Ian J. McGinnity, „Selling its Future Short: Armenia's Economic and Security Relations with Russia“ (diplomová práca, Claremont McKenna College, 2010), 42, https://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1059&context=cmc_theses (stiahnuté 16. januára 2019).

Richard Giragosian, „Soft power in Armenia: Neither soft, nor powerful“, European Council on Foreign Relations (august 2015), https://www.ecfr.eu/article/commentary_soft_power_in_armenia_neither_soft_nor_powerful3094 (stiahnuté 17. januára 2019).

Richard Giragosian, „The 3G of Armenian-Russian Relations: Guns, Gas and Goods“, Vocal Europe (január 2018), <https://www.vocaleurope.eu/the-3g-of-armenian-russian-relations-guns-gas-and-goods/> (stiahnuté 12. decembra 2018).

Paul Goble, „Russia has De Facto Occupied Armenia, Yerevan Expert Says“, Windows on

Eurasia (október 2015), <http://windowoneurasia2.blogspot.com/2015/10/russia-has-de-facto-occupied-armenia.html> (stiahnuté 14. decembra 2018).

Wojciech Górecki, „Armenia’s new government“, OSW (máj 2018), <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-05-16/armenias-new-government> (stiahnuté 14. apríla 2019).

Wojciech Górecki, „A revolution in instalments. Whither Pashinyan’s Armenia now?“, OSW (september 2018), <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2018-09-10/a-revolution-instalments-whither-pashinyans-armenia-now> (stiahnuté 14. apríla 2019).

Armen Grigoryan, „Armenia Chooses Customs Union over EU Association Agreement“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (september 2013), <http://cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12817-armenia-chooses-customs-union-over-eu-association-agreement.html> (stiahnuté 20. februára 2019).

Armen Grigoryan, „Government reshuffle in Armenia“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (október 2016), <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13406-government-reshuffle-in-armenia.html> (stiahnuté 5. apríla 2019).

Armen Grigoryan, „One Year After Armenia’s ‘Velvet Revolution’: The Plans and Challenges Ahead“, *Eurasia Daily Monitor* 16, č. 160 (2019), <https://jamestown.org/program/one-year-after-armenias-velvet-revolution-the-plans-and-challenges-ahead/> (stiahnuté 14. mája 2019).

Armen Grigoryan, „Sale of Armenia’s Monopoly Electricity Distributor Confirmed“, *Eurasia Daily Monitor* 12, č. 185 (2015), <https://jamestown.org/program/sale-of-armenias-monopoly-electricity-distributor-confirmed/> (stiahnuté 7. februára 2019).

Marianna Grigoryan, „Armenia: Could a Gas Price Hike Have Political Implications?“, *Eurasianet* (jún 2013), <https://eurasianet.org/armenia-could-a-gas-price-hike-have-political-implications> (stiahnuté 15. januára 2019).

Ilgar Gurbanov, „Armenia seeks to boost its role in the Iran-Georgia gas talks“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (október 2016), <http://cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13404-armenia-seeks-to-boost-its-role-in-the-iran-georgia-gas-talks.html> (stiahnuté 12. marca 2019).

Samuel P. Huntington, „Why International Primacy Matters“, *International Security* 17, č. 4 (1993), <https://www.jstor.org/stable/2539022> (stiahnuté 05. októbra 2018).

Vasif Huseynov and Ayaz Rzayev, „The ‘Velvet Revolution’ is affecting Armenia’s ties with Russia“, Euractiv (október 2018), <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-velvet-revolution-is-affecting-armenias-ties-with-russia/> (stiahnuté 17. februára 2019).

Robert O. Keohane, „Reciprocity in International Relations“, *International Organization* 40, č. 1 (1986), <https://www.jstor.org> (stiahnuté 15. novembra 2018).

Natalia Konarzewska, „Armenia's Gas Dispute with Russia“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (apríl 2019), <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13570-armenias-gas-dispute-with-russia.html> (stiahnuté 22. mája 2019).

Natalia Konarzewska, „Is Armenia's Foreign Policy Changing?“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (september 2018), <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13535-is-armenias-foreign-policy-changing?src=ilaw&.html> (stiahnuté 23. apríla 2019).

Joshua Kucera, „Armenia: This Time, EU Deal Meets Russian Approval“, *Eurasianet* (jún 2017), <https://eurasianet.org/armenia-this-time-eu-deal-meets-russian-approval> (stiahnuté 25. februára 2019).

Joshua Kucera, „Following Armenian uprising, Azerbaijan’s saber rattling grows louder“, *Eurasianet* (júl 2018), <https://eurasianet.org/following-armenian-uprising-azerbajjans-saber-rattling-grows-louder> (stiahnuté 24. februára 2019).

Joshua Kucera, „In Baku, Putin Brings Gunboats Along With Diplomacy“, *Eurasianet* (august 2013), <https://eurasianet.org/in-baku-putin-brings-gunboats-along-with-diplomacy> (stiahnuté 19. januára 2019).

Joshua Kucera, „Russia raises gas prices for Armenia in the new year“, *Eurasianet* (január 2019), <https://eurasianet.org/russia-raises-gas-prices-for-armenia-in-the-new-year> (stiahnuté 13. marca 2019).

Miriam Lanskoj a Elspeth Suthers, „Armenia’s Velvet Revolution“, *Journal of Democracy* 30, č. 2 (2019), <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2019/04/Armenias-Velvet-Revolution-Lanskoj-Suthers.pdf> (stiahnuté 12. mája 2019).

Edward N. Luttwak, „From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce“, *The National Interest*, č. 20 (1990), <https://www.jstor.org/stable/42894676> (stiahnuté 27. septembra 2018).

Alexander Markarov, „Armenia’s Foreign Policy Priorities. Are There Any Major Changes Following the Spring 2018 Political Transformation?“, in *Armenia’s Velvet Revolution: Challenges to Regional Foreign Policy*, ed. Licinia Simão, *Caucasus Analytical Digest*, č. 104 (2018), <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CAD104.pdf> (stiahnuté 10. februára 2019).

Alexander Markarov a Vahe Davtyan, „Post-Velvet Revolution Armenia’s Foreign Policy Challenges“, *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 26, č. 4 (2018), <https://muse.jhu.edu/article/707885/pdf> (stiahnuté 12. januára 2019).

Michael Mastanduno, „Economic statecraft, Interdependence, and national security: Agendas for research“, *Security Studies* 9, č. 1 (1999), <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09636419908429402> (stiahnuté 17. novembra 2018).

Vahram Ter-Matevosyan, „Integration vs. Security: Or What Is to Be Learnt From Armenia’s Decision to Join the Eurasian Economic Union (Customs Union)?“, *American University of Armenia Policy Brief* (2014), <https://tcpablog.files.wordpress.com/2014/12/brief.pdf> (stiahnuté 12. februára 2019).

Vahram Ter-Matevosyan, Anna Drnoian, Narek Mkrtchyan a Tigran Yepremyan, „Armenia in the Eurasian Economic Union: reasons for joining and its consequences“, *Eurasian Geography and Economics* 58, č. 3 (2017), <https://doi.org/10.1080/15387216.2017.1360193> (stiahnuté 12. januára 2019).

Ani Mejlumyan, „Armenian investigation of Gazprom again tests ties with Russia“, Eurasianet (november 2018), <https://eurasianet.org/armenian-investigation-of-gazprom-again-tests-ties-with-russia> (stiahnuté 17. januára 2019).

Sergey Minasyan, „Russian-Armenian Relations: Affection or Pragmatism?“, *PONARS Eurasia Policy Memo*, č. 269 (2013), http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Pepm_269_Minasyan_July2013.pdf (stiahnuté 22. januára 2019).

Randall Newnham, „Oil, carrots, and sticks: Russia’s energy resources as a foreign policy

tool“, *Journal of Eurasian Studies* 2, č. 2 (2011),
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187936651100011X> (stiahnuté 17. januára 2019).

Randall Newnham, „Russian Economic Sanctions as Carrots and Sticks in the Near Abroad“, *Russian Analytical Digest* 157 (2014),
<http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-157-13-16.pdf> (stiahnuté 17. januára 2019).

Amanda Paul a Dennis Sammut, „Armenia’s “Velvet Revolution”: Time is Pashinyan’s worst enemy“, *European Police Centre Commentary* (2018),
http://www.epnk.org/sites/default/files/page-files/pub_8568_armeniasvelvetrevolution.pdf (stiahnuté 22. apríla 2019).

Rahim Rahimov, „Russia, Azerbaijan Improve Relations Amidst Centrifugal Tendencies in Armenia“, *Eurasia Daily Monitor* 15, č. 130 (2018), <https://jamestown.org/program/russia-azerbaijan-improve-relations-amidst-centrifugal-tendencies-in-armenia/> (stiahnuté 12. marca 2019).

Anthony Rinna, „Yerevan’s Choice: Armenia and its Integration into the Eurasian Customs“, *Iran & the Caucasus* 18, č. 1 (2014), <https://search.ebscohost.com> (stiahnuté 23. januára 2019).

Sören Scholvin a Mikael Wigell, „Power politics by economic means: Geoeconomics as an analytical approach and foreign policy practice“, *Comparative Strategy* 37, č. 1 (2018),
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01495933.2018.1419729> (stiahnuté 13. októbra 2018).

Fuad Shahbazov, „Could Vladimir Putin’s Visit to Azerbaijan Shift the Regional Balance of Power?“, *Eurasia Daily Monitor* 15, č. 144 (2018),
<https://jamestown.org/program/could-vladimir-putins-visit-to-azerbaijan-shift-the-regional-balance-of-power/> (stiahnuté 15. marca 2019).

Anahit Shirinyan, „Armenia’s Foreign Policy Balancing in an Age of Uncertainty“, Chatham House Research Paper (marec 2019),
<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-03-14-Armenia3.pdf> (stiahnuté 12. mája 2019).

Anahit Shirinyan a Stefan Ralchev, „U-turns and Ways Forward: Armenia, the EU and

Russia Beyond Vilnius“, *Institute for Regional and International Studies Policy Brief* (november 2013), <http://www.iris-bg.org/fls/iris-shirinyan&ralchev-Armenia-EU-Russia-Beyond-Vilnius-nov13.pdf> (stiahnuté 10. februára 2019).

Franziska Smolnik a Uwe Halbach, „The Nagorno-Karabakh Conflict in Light of the Crisis over Ukraine“, in *Not Frozen! The Unresolved Conflicts over Transnistria, Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh in Light of the Crisis over Ukraine*, ed. Sabine Fischer, *SWP Research Paper* (2016), https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2016RP09_fhs.pdf (stiahnuté 3. februára 2019).

Vladimir Socor, „Armenia’s Giveaways to Russia: from Property-for-Debt to Property-for-Gas“, *Eurasia Daily Monitor* 3, č. 76 (2006), <https://jamestown.org/program/armenias-giveaways-to-russia-from-property-for-debt-to-property-for-gas/> (stiahnuté 12. januára 2019).

Vladimir Socor, „Iran-Armenia Gas Pipeline: Far More than Meets the Eye“, *Eurasia Daily Monitor* 4, č. 56 (2007), <https://jamestown.org/program/iran-armenia-gas-pipeline-far-more-than-meets-the-eye/> (stiahnuté 12. januára 2019).

Emil Aslan Souleimanov, „Postsovětská Arménie - zajištění národní bezpečnosti mezi Tureckem a Ruskem“, *Medzinárodné vzťahy* 2, č. 9 (2011);, <http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2011-2.pdf> (stiahnuté 12. marca 2019).

Emil A. Souleimanov a Anton Barbashin, „Moscow's Role in Armenia's Revolution“, *The Central Asia-Caucasus Analyst* (máj 2018), <http://cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13522-moscows-role-in-armenias-revolution.html> (stiahnuté 15. januára 2019).

Paul Stronski, „Armenia at Twenty-Five: A Rough Ride“, *Carnegie Endowment for International Peace* (december 2016), <https://carnegieendowment.org/2016/12/07/armenia-at-twenty-five-rough-ride-pub-66351> (stiahnuté 12. marca 2019).

Paul Stronski, „Armenia’s Democratic Triumph“, *The Carnegie Endowment for International Peace* (apríl 2018), <https://carnegieendowment.org/2018/04/24/armenia-s-democratic-triumph-pub-76165> (stiahnuté 16. marca 2019).

Paul Stronski, „Maidan Redux in Armenia?“, *Carnegie Moscow Center* (júl 2015), <https://carnegie.ru/commentary/60571> (stiahnuté 26. januára 2019).

Paul Stronski, Richard Sokolski, „The Return of Global Russia: An Analytical Framework“, Carnegie Endowment for International Peace (2017), <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003> (stiahnuté 10. februára 2019).

Aram Terzyan, „Armenia’s foreign policy between European identity and Eurasian integration“, *The Role of Identity, Norms and Beliefs in Foreign Policy of Armenia and Georgia Project* (2018), https://www.researchgate.net/publication/326439835_Armenia's_foreign_policy_between_European_identity_and_Eurasian_integration (stiahnuté 15. marca 2019).

Aram Terzyan, „The anatomy of Russia’s grip on Armenia: bound to persist?“, *CES Working Papers 10*, č. 2 (2018), <https://search.ebscohost.com> (stiahnuté 27. januára 2019).

Aram Terzyan, „The evolution of the European Union’s conception in the foreign policy discourse of Armenia: implications for U-turn and the path beyond the Association Agreement“, *Eastern Journal of European Studies 7*, č. 2 (2016), http://ejes.uaic.ro/articles/EJES2016_0702_TER.pdf (stiahnuté 11. decembra 2019).

Dmitri Trenin, „Russia’s Spheres of Interest, not Influence“, *The Washington Quarterly 32*, č. 4 (2009), doi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01636600903231089> (stiahnuté 13. januára 2019).

Syuzanna Vasilyan, „Swinging on a Pendulum: Armenia in the Eurasian Economic Union and With the European Union“, *Problems of Post-Communism 64*, č. 1 (2017), <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10758216.2016.1163230> (stiahnuté 18. decembra 2018).

Viljar Veebel, „Russia’s neo-imperial dependence model: Experiences of former Soviet republics“, *Romanian Journal of Political Sciences 17*, č. 1 (2017), <https://search.ebscohost.com/> (stiahnuté 17. januára 2019).

„Velvet Revolution and Political Developments in Armenia“, *Eurasia Partnership Foundation* (2018), https://epfarmenia.am/sites/default/files/Document/Armenia_Briefing_Book_Velvet_Revolution_and_Political_Developments_September_13_2018.pdf (stiahnuté 13. marca 2019).

Alena Vieira a Syuzanna Vasilyan, „Armenia and Belarus: caught between the EU’s and Russia’s conditionalities?“, *European Politics and Society 19*, č. 4 (2018),

<https://doi.org/10.1080/23745118.2018.1455337> (stiahnuté 13. decembra 2018).

George Welton a Bret Barrowman, „The Political Economy of Conflict in Nagorno-Karabakh“, ISSICEU Policy Brief (júl 2016),

http://www.issiceu.eu/files/assets/research_and_publications/ISSICEU%20Policy%20Brief%20GeoWel%2015.11.2016%20Final.pdf (stiahnuté 20. marca 2019).

Mikael Wigell, „Conceptualizing regional powers' geoeconomic strategies: neo-imperialism, neo-mercantilism, hegemony, and liberal institutionalism“, *Asia Europe Journal* 14, č. 2 (2016), <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs10308-015-0442-x.pdf> (stiahnuté 8. novembra 2018).

Mikael Wigell a Antto Vihma, „Geopolitics versus geoeconomics: the case of Russia's geostrategy and its effects on the EU“, *International Affairs* 92, č. 3 (2016),

<http://search.ebscohost.com> (stiahnuté 10. novembra 2018).

Tigran Yepremyan a Narek Mkrtchyan, „On reasons behind Armenia's integration choice: EU vis-a-vis Russia-led EEU“, *EuroTimes* (2016): 176, <https://search.ebscohost.com> (stiahnuté 24. februára 2019).

Mikayel Zolyan, „Letter From Yerevan“, Carnegie Europe (november 2015),

<https://carnegieeurope.eu/strategieurope/61962> (stiahnuté 26. januára 2019).

Spravodajstvo a publicistika

„200 bogatejšich biznesmenov 2018“, Forbes, <https://www.forbes.ru/rating/360355-200-bogateyshih-biznesmenov-rossii-2018> (stiahnuté 12. mája 2019).

„Armenia Investment Map“, EV Consultin (október 2018),

<http://evconsulting.com/sites/default/files/ArmInvestmentMap2018.pdf> (14. januára 2019).

„Armenia, Iran Reportedly Negotiating Gas Price,“ RFE/RL (november 2016),

<https://www.rferl.org/a/armenia-gas-iran-russia-gazprom/28097805.html> (stiahnuté 12. januára 2019).

„Armenija polučit «karabachskij procent»?“, Kavpolit (júl 2015),

http://kavpolit.com/articles/armenija_poluchit_karabahskij_protsent-18377/ (stiahnuté 12. februára 2019).

„Armenia sells energy grid to growing monopoly, Russian influence on the rise“, JAMnews (august 2017), <https://jam-news.net/armenia-sells-energy-grid-to-growing-monopoly-russian-influence-on-the-rise/> (stiahnuté 3. februára 2019).

„Armenian Government To Hold More Talks On Russian Gas Price“, RFE/RL's Armenian Service (január 2019), <https://www.azatutyun.am/a/29695784.html> (stiahnuté 14. marca 2019).

„Armenia's membership in customs union stems from its national interests – prime minister“, Informačná agentúra Arka (december 2013), http://arka.am/en/news/economy/armenia_s_membership_in_customs_union_stems_from_its_national_interests_prime_minister/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

„CSTO Chief Leaves Post After Being Charged In Armenia“, RFE/RL (november 2018), <https://www.rferl.org/a/yerevan-likely-to-recall-csto-chief-who-was-charged-at-home/29577173.html> (stiahnuté 12. januára 2019).

„Democracy Derailed: How Armenia Has Become the Post-Soviet Region's Model Dictatorship“, Huffpost (december 2015), https://www.huffpost.com/entry/democracy-derailed-how-ar_b_8838530 (stiahnuté 17. marca 2019).

„'Electric Yerevan' Insists No One Has Pulled Plug On Armenia Protests“, RFE/RL (júl 2015), <https://www.rferl.org/a/armenia-yerevan-protests-continue/27108667.html> (stiahnuté 15. marca 2019).

„EU and Armenia complete negotiations on the Association Agreement“, European Friends of Armenia (júl 2013), <http://eufoa.org/eu-and-armenia-complete-negotiations-on-the-association-agreement/> (stiahnuté 13. februára 2019).

„EU expanding its 'sphere of influence,' Russia says“, Euobserver (marec 2009), <https://euobserver.com/foreign/27827> (stiahnuté 10. decembra 2018).

„EU launches free trade negotiations with Armenia“, European Friends of Armenia (február 2012), <http://eufoa.org/eu-launches-free-trade-negotiations-with-armenia/> (stiahnuté 13. februára 2019).

„Ex-Gazprom Executive Becomes New Armenian Prime Minister“, RFE/RL (september 2016), <https://www.rferl.org/a/armenias-new-prime-minister-karapetian-gazprom/27983645.html> (stiahnuté 24. marca 2019).

„Gazprom negotiating over possible reduction in price for gas for Armenia“, Informačná agentúra Arka (jún 2013),

http://arka.am/en/news/economy/gazprom_negotiating_over_possible_reduction_in_price_for_gas_for_armenia/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

„Increase in prices for gas and electricity accounted for 2.5 % of September inflation in Armenia“, Informačná agentúra Arka (október 2013),

http://arka.am/en/news/economy/increase_in_prices_for_gas_and_electricity_accounted_for_2_5_in_september_inflation_in_armenia/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

„Karabakh, statements and arms deals“, OBC Transeuropa (júl 2013),

<https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Nagorno-Karabakh/Karabakh-statements-and-arms-deals-139345> (stiahnuté 12. januára 2019).

„New gas and electricity prices came into effect in Armenia“, Informačná agentúra Arka (júl 2013),

http://arka.am/en/news/society/new_gas_and_electricity_prices_came_into_effect_in_armenia/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

„Perceptions of National Security in Armenia“, Findings of a public opinion poll (jún 2015),

http://www.civilitasfoundation.org/cf/images/stories/national_security_poll_eng_final_june1.pdf (stiahnuté 15. marca 2019).

„Rosneft buys Armenian Petrol Market for \$40 million,“ Informačná agentúra Arka (november 2015),

http://arka.am/en/news/business/rosneft_buys_armenian_petrol_market_for_40_million/ (stiahnuté 17. marca 2019).

„Russia Ends Export Tax on Diamond Supplies to Armenia“, Index (december 2013),

<http://www.idexonline.com/FullArticle?TextSearch=&KeyMatch=0&id=38872> (stiahnuté 10. marca 2019).

„Russia Scraps Tax On Rough Diamond Exports To Armenia“, Index (jún 2014),

<http://www.idexonline.com/FullArticle?TextSearch=&KeyMatch=0&id=39597> (stiahnuté 10. marca 2019).

„Russia starts delivering \$1 billion arms package to Azerbaijan“, Reuters (jún 2013),

<https://www.reuters.com/article/us-russia-azerbaijan-arms/russia-starts-delivering-1-billion-arms-package-to-azerbaijan-idUSBRE95H0KM20130618> (stiahnuté 12. januára 2019).

„Russia Tightens Its Hold on Armenia“, Stratfor Worldview (november 2015), <https://worldview.stratfor.com/article/russia-tightens-its-hold-armenia> (stiahnuté 13. marca 2019).

„Russian-Armenian Deal On Gas Price Subsidy ‘Agreed’“, Radio Azatutjun (august 2013), <https://www.azatutyun.am/a/25090053.html> (stiahnuté 7. decembra 2019).

„Russia’s Gazprom Dictates Its Own Terms in Caucasus“, Warsaw Institute (február 2019), <https://warsawinstitute.org/russias-gazprom-dictates-terms-caucasus/> (stiahnuté 23. marca 2019).

„Russian 'Profiteering' At Heart Of Armenian Power Protests“, RFE/RL (jún 2015), <https://www.rferl.org/a/armenia-russian-profiteering-at-heart-of-protests/27091644.html> (stiahnuté 12. februára 2019).

„Russian Railways invests 100 billion drams into its Armenian subsidiary in 2013,“ Informačná agentúra Arka (september 2013), http://arka.am/en/news/economy/russian_railways_invests_100_billion_drams_into_its_armenian_subsidary_in_2013/ (stiahnuté 18. januára 2019).

„РЖД может вложить 15 млрд рублей в развитие армянской железной дороги“, Ria Novosti (september 2013), <https://ria.ru/20130903/960488091.html> (stiahnuté 13. februára 2019).

„Senior member of Republican Party of Armenia says Russia may cut natural gas price after Armenia joins Customs Union“, Informačná agentúra Arka (september 2013), http://arka.am/en/news/economy/senior_member_of_republican_party_of_armenia_says_russia_may_cut_natural_gas_price_after_armenia_joi/?sphrase_id=24713339 (stiahnuté 15. januára 2019).

„Тамозенный союз не имеет для нас смысла“, Kommersant (apríl 2012), <https://www.kommersant.ru/doc-y/1908052> (stiahnuté 15. apríla 2019).

„The power of Electric Yerevan“, openDemocracy (júl 2015), <https://www.opendemocracy.net/en/odr/electrified-yerevan/> (stiahnuté 15. marca 2019).

Zoznam príloh

Príloha č. 1: Export Arménska do EÚ, SNŠ a Ruska (graf)

Príloha č. 2: Import do Arménska z EÚ, SNŠ a Ruska (graf)

Príloha č. 3: Nekomerčné prevody FO z Ruska do Arménska (tabuľka)

Príloha č. 4: Vývoj prílevu priamych zahraničných investícií z Ruska do Arménska (graf)

Príloha č. 5: Export a import medzi Arménskom a Ruskom (graf)

Príloha č. 6: Vývoj exportu a importu medzi Ruskom a Arménskom (graf)